



**AUGUSTE COMTE POZİTİVİZMİ
ve SOSYOLOJİ**

Onur ÇAKMAK

**Sosyoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Dr. Öğr. Üyesi Cengiz KILIÇ
2018
Her Hakkı Saklıdır**

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Onur ÇAKMAK

AUGUSTE COMTE POZİTİVİZMİ ve SOSYOLOJİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Cengiz KILIÇ

ERZURUM-2018



T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ



TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**AUGUSTE COMTE POZİTİVİZMİ ve SOSYOLOJİ**” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

21/06/2018

Onur ÇAKMAK



T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Cengiz KILIÇ danışmanlığında, Onur ÇAKMAK tarafından hazırlanan
bu çalışma 21 / 06 / 2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Sosyoloji
Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Mehmet ÖTBEN İmza:

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Cengiz KILIÇ İmza:

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Derya ERİNGİ İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

POZİTİVİZMİN TANIMI, DOĞUŞU ve TEMSİLCİLERİ

1.1. POZİTİVİZMİN TANIMI	3
1.1.1. Pozitif Felsefe	4
1.1.2. Pozitivizm.....	6
1.1.2.1. Genel Anlamda Pozitivizm.....	6
1.1.2.2. Felsefi Anlamda Pozitivizm	8
1.1.2.3. Sosyolojik Bakış Açısı Olarak Pozitivizm	9
1.2. POZİTİVİZMİN DOĞUŞU	12
1.3. POZİTİVİZMİN TEMSİLCİLERİ.....	17
1.3.1. Francis Bacon (1561-1626)	17
1.3.2. Claude Henri Saint-Simon (1760-1825).....	19
1.3.3. Emil Littré (1801-1881)	21
1.3.4. Claude Bernard (1813-1878).....	23
1.3.5. Ernest Renan (1823-1892).....	25
1.3.6. Emile Durkheim (1858-1917)	28
1.3.7. John Stuart Mill	31
1.3.8. Herbert Spencer (1820-1903).....	33

İKİNCİ BÖLÜM

POZİTİVİZMİN TARİHSEL SÜRECİNE ETKİ EDEN TOPLUMSAL, BİLİMSEL VE SİYASAL GELİŞMELER

2.1. RÖNESANS VE REFORM HAREKETLERİ.....	36
2.1.1. Rönesans.....	36
2.1.2. Reform Hareketleri	39

2.2. AYDINLANMA ÇAĞI	41
2.3. FRANSIZ İHTİLALİ	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

COMTE VE POZİTİVİZM

3.1. TOPLUMSAL ARKA PLAN.....	49
3.2. TARİH DÖNEMLERİ VE EPİSTEME YÖNTEMLERİ	55
3.3. SANAYİ TOPLUMU VE POZİTİVİZM İLİŞKİSİ	58
3.4. COMTE VE POZİTİVİZMİ: SOSYOLOJİNİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	64
3.4.1. Pozitif Evre.....	69
3.4.2. Toplumsal Statik.....	73
3.4.3. Toplumsal Dinamik.....	74
3.5. POZİTİVİZM İLE SOSYOLOJİNİN MEŞRUIYET KAZANMASI.....	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

POZİTİVİZM VE SOSYAL BİLİMLER

4.1. SOSYOLOJİ AÇISINDAN COMTE’UN POZİTİVİZMİ VE SONRASI	91
4.2. DİĞER ALANLARDA POZİTİVİZM: KATKI VE DEĞİŞİM	92
4.2.1. Bilim	93
4.2.2. Politika.....	95
4.2.3. Hukuk	97
4.2.4. Din	98
4.2.5. Eğitim	101

SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	113
ÖZGEÇMİŞ.....	119

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AUGUSTE COMTE'UN POZİTİVİZMİ ve SOSYOLOJİ

Onur ÇAKMAK

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Cengiz KILIÇ

2018, 119 Sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Cengiz KILIÇ (Danışman)

Prof. Dr. Mevlut ÖZBEN

Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan EKİNCİ

XIX. Yüzyılın ilk yarısında Aydınlanma düşüncesiyle ortaya çıkmış bir sosyal bilim disiplini olan sosyoloji, yaklaşık iki yüz yıldan beri, yaşamakta olduğumuz hızlı toplumsal değişme süreçlerini anlamamıza ve anlamlandırmaya çalışmamıza yardımcı olmaktadır. Tarihte sosyolojiye katkıda bulunan en önemli düşünür hiç şüphesiz Auguste Comte'dur. Comte bir yandan sosyolojiye isim babalığı yaparken diğer yandan da pozitivism öğretisini kurmuştur.

Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkan toplumsal düzen bozukluklarının doğurduğu sıkıntılar ve yıkımlardan etkilenerken yeni bir ahlaki ve adil toplum düzeninin kurulmasına uğraşan Comte, ilerlemeye inanan biri olarak hem sanayileşme sonrası hızlı bir değişim geçiren büyük kentlerin toplumsal bütünlüğünün sağlanıp kaosa sürüklenmesinin önlenmesi, hem de toplumun bilimsel yöntemlerle araştırılması için pozitivism öğretisini kurmuştur.

Pozitivism öğretisinde Comte İlk çağlardan itibaren toplumların geçirdiği fikri gelişimi teolojik, metafizik ve pozitivist dönem olarak kategorize ederken akıl, bilim ve deney temellerine dayalı insan merkezci pozitivist felsefenin toplumun karşılaşacağı sorunları çözeceğini savunmuştur.

Comte'un pozitivisminin amacı, toplumsal ve kültürel olayları doğa bilimleri gibi nedensel ilkelerle inceleyerek toplumsal gelişmenin genel geçer yasalarını bulup toplumu yeniden inşa etmektir. Comte, mevcut toplumsal sorunların sebeplerine eğilirken, doğa bilimlerinin yönteminden faydalanmanın önemli avantajlar sağlayacağını düşünmekteydi. Çünkü doğa bilimlerinde gözlem ve deney kullanılarak olayların sebep ve sonuçları gözle görülebilecek somut veriler ile ortaya konulabilecek özelliktedir.

Bu çalışma ile sosyolojinin bilim haline gelmesinde önemli katkıları olan ve pozitivism öğretisinin kurucusu olan Auguste Comte 'u pozitivism açısından ele almaya çalıştık. Auguste Comte'un pozitivism anlayışını ve pozitivism sosyolojinin gelişmesindeki rolünü ve önemini onun pozitivism alanında yaptığı çalışmaları ve onun ile ilgili yapılmış çalışmaları literatür taraması yöntemiyle değerlendirmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Auguste Comte, pozitivism, pozitivist felsefe

ABSTRACT**MASTER THESIS****AUGUSTE COMTE'S POSITIVISM AND SOCIOLOGY****Advisor: Assist. Prof. Dr. Cengiz KILIÇ****2018, Page: 119****Jury: Assist. Prof. Dr. Cengiz KILIÇ (Advisor)****Prof. Dr. Mevlut ÖZBEN****Assist. Prof. Dr. Oğuzhan EKİNCİ**

Sociology a discipline of social science that emerged in the first half of the 19th century, helps us to understand and understand the rapid social change processes we have been living in since the last two hundred years. There are many thinkers who have contributed to sociology in history. Among them there is a separate place of Auguste Comte. Comte, on the one hand, is a sociologist and a noun father, on the other hand he has established the teaching of positivism.

Comte was influenced by the troubles and destructions caused by the disorder of social order in his time and he was tempted to establish a new moral and fair society order. As a believer in progress, Comte has established the teaching of positivism to prevent the social cohesion of large cities, which have undergone rapid change after industrialization, to be ensured and chaotic, as well as to search the social world through scientific methods.

Comte in the teaching of positivism While categorizing the intellectual development of societies from the early ages as theological, metaphysical and positivist, he argued that the human centrist positivist philosophy based on reason, science and experiment bases will solve the problems that society faces. Comte's goal of positivism is to explore social and cultural events with causal principles, such as natural sciences, to find the general laws of social development and rebuild society Comte was thinking that benefiting from the method of natural sciences would provide significant advantages while tending to the causes of existing social problems. Because observations and experiments in natural sciences can reveal the causes and consequences of events with concrete data that can be seen visually.

We have tried to take Auguste Comte, who is the founder of the positivism teaching, an important contributor to the sociology becoming a science, from the point of view of positivism. We tried to evaluate Auguste Comte's understanding of positivism and its role and significance in the development of positivism sociology in the field of positivism and its related studies by literature review.

Keywords: Auguste Comte, positivism, positivist

ÖNSÖZ

Tarihte Aydınlanma düşüncesiyle başlayan Rönesans ve Reform hareketleriyle devam eden Fransız İhtilali ile en üst noktaya çıkan dogmatik dayatmalara, ekonomik eşitsizliklere ve her türlü haksızlığa karşı çıkan özgürlük hareketleri XIX. yüzyıl başlarında sanayileşme, kapitalizm ve kentleşme süreçleri ile birlikte özellikle batılı toplumlarda, nüfusu giderek artan bir oranda sanayileşmiş üretim biçiminin hâkim olduğu kentlerde yaşamaya ve irili ufaklı fabrika ya da atölyelerde çalışmaya yöneltmiştir. İlk kez sanayileşme süreci ile kırsal kesimde dağınık ve birbirlerinden habersiz yaşayan insan toplulukları yaygın bir şekilde kentlere göç etmiş fabrika ve atölyelerde çalışmaya başlamış, birbirlerinden haberdar olmuş ve etkileşim içine girmişlerdir. Kentlerdeki birbirlerinden haberdar ve etkileşim içindeki yaşam biçimi aslında bir bakıma modern anlamda “toplum” denilen yaşam ve örgütlenme biçiminin de ilk kez ortaya çıkmasını ifade etmiştir. Dolayısıyla ilk kez modern anlamda “toplum” ortaya çıkmış olduğu için, bu toplumu inceleyen bilim olan toplum bilimi yani sosyoloji de bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Modern toplumların bilimi olarak ortaya çıkmış olan sosyoloji toplumların sanayileşme ve beraberinde kentleşme ile ortaya çıkan sorunlarına çözüm bulmak için ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyılın ortalarına doğru bağımsız bir bilim disiplini olarak kabul edilmesinde Auguste Comte ve onun kurmuş olduğu pozitivizmin çok büyük katkıları olmuştur. Sosyolojinin gerek toplumsal sorunların çözümünde gerekse Fransız ve Endüstri devrimlerinin ortadan kaldırmış oldurduğu denge ve düzenin tekrar kurulmasında bilimsel bir yaklaşımla hareket etmesini ve nitelik olarak pozitif bir yapıda olması gerektiğini belirten Comte, Pozitivizmi toplumsal dünyanın değişmez yasalarının bulunması ve bu yasaların kuramlaştırılması olarak tanımlamaktadır.

Pozitivizm öğretisi; Fransız Devriminin ve sonrasında Sanayi devriminin önemli bir rol oynadığı süreçte, Fransız ihtilali sonrası ortaya çıkan toplumsal düzensizliklere karşı istikrarın ve toplum düzeninin yeniden oluşturulmasının bilimi olarak ortaya çıkmıştır. Auguste Comte’un kurduğu bu sistem esas itibarıyla düşüncenin teolojik, metafizik yapıdan kurtarılması ve yeryüzünde mevcut tüm deneye dayanmayan sistemlerin yıkılmasını öngörmektir.

Pozitivizm Comte'a göre toplumların tek kurtuluştur. Comte'a göre deneye, gözleme ve neticede bilimsel bilgiye dayanmayan hiçbir bilgi geçerli değildir. Comte'un öğretisine göre felsefî araştırmalar deneye, gözleme dayanmalı ve bu araştırmalar toplumun düzen ve huzurun un tesis edilmesinde kullanılmalıdır.

Sosyoloji bölümüne kabul edilmem ve buradaki akademik çalışmalarım süresince bana desteğini ve sahiplenmesini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN'e teşekkürü bir borç bilirim. Bu tezin hazırlanmasında başta Sosyoloji bölüm başkanı Prof. Dr. Yıldız AKPOLAT, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Cengiz KILIÇ olmak üzere tüm sosyoloji bölümündeki hocalarıma destek ve yardımlarından dolayı teşekkürü borç bilirim.

Erzurum-2018

Onur ÇAKMAK

GİRİŞ

XVIII. yüzyıldan sonra sanayileşmeye bağlı olarak yaşanan gelişmeler insanların yaşam tarzlarını, aile yaşantısına ve dini inanışlarına tesir ederek yeni siyasi düzenlerin ve toplumsal yapıların oluşmasına neden oldu. Sanayileşmenin dünyada hızla yaygınlaşması geleneksel toplumlarda düzensizliklere, siyasi ve ekonomik sorunlara neden oldu.

Bilim olarak sosyolojinin ortaya çıkışı da 18 yüzyılın ikinci yarısından sonra sanayileşme dönemi sonunda toplumda ortaya çıkan sorunların yaşandığı döneme denk gelmektedir. Daha önceki dönemlerde de sosyolojik içerik taşıyan düşünceler olsa da, belirli bir yöntem temelli, bağımsız bir bilim olarak 19. Yüzyılda Avrupa’da doğan sosyoloji, Avrupa’nın içinde bulunduğu toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullarla çerçevesini belirlemiştir. Batılı toplumların genel özellikleri ve 19. Yüzyılda somutlaşan toplumsal sorunları, geleneksel-feodal Batı toplumunun bilimleri ve bilgi birikimiyle çözülemez hale gelmişti. Batı’nın toplumsal gerçekleri ve uluslararası ilişkileri bu dönemde köklü değişimler geçirdiğinden, bu değişim ve dönüşümleri açıklayabilecek yeni ve bağımsız bir bilime duyulan ihtiyaç sosyoloji ile giderilmek istenmiştir.

Fransız Devrimi, Endüstri Devrimi, işçi hareketleri gibi toplumsal çalkantılar, kentleşme, sanayileşme ve dünya egemenliğini ele geçirme gibi oluşumlar, Batı’da sosyolojinin doğuşunda önemli etmenler olmuşlardır. Bu dönemde ortaya çıkan sosyoloji de sosyal bir bilim olarak kendi araştırma yöntem ve tekniklerini oluşturmak için arayış içine girmiştir. Comte, sanayileşme sonrası kısa süre içerisinde çok hızlı değişen sanayii kentlerinin toplumsal düzeninin sağlanıp kaosa sürüklenmesinin önlenmesi ve toplumsal hayatın bilimi esas alan yöntemlerle araştırılması için yeni bakış açıları geliştirmiştir. Konusu insan, tarih, toplum ve kültür olan sosyoloji; Auguste Comte ’un öncülüğünde o dönemin hâkim paradigması olan pozitivist bilim anlayışıyla kurulmuştur.

Pozitivizm doğa bilimlerinde kullanılan deneysel yöntemlerin sosyolojide de kullanılabileceği anlayışına dayanan, modern bilimi temel alan, bilimsel olanı değerli gören, metafizik ve dini, insanların ilerlemesi önünde en büyük engel olarak gören bir dünya görüşüdür. Avrupa’nın feodal yapıdan demokratik yapıya geçiş sürecinde toplum bütünlüğünü sağlayan ilkeleri ortaya koymaya çalışan Comte “din ve tanrı merkezci

toplum düşüncesi yerine, “insan merkezci pozitivist toplum düşüncesini benimsemiştir. Comte’un pozitivist sosyolojisinin amacı, toplumsal ve kültürel olayları doğa bilimleri gibi nedensel ilkelerle inceleyerek toplumsal gelişmenin genel geçer yasalarını bulup toplumu yeniden inşa etmektir.

Çalışmamızın birinci bölümünde pozitivistimin tanımını, doğuşu ve temsilcilerinden bahsedilmiştir. Pozitivistimin tanımı genel, felsefî ve sosyolojik bakış açıları ile yapılmış, pozitivistimin doğuşu ilkçağlardan başlamak üzere ortaçağ ve aydınlanma düşüncesi çerçevesinde detaylı olarak anlatılmış, Pozitivistimin temsilcileri de pozitivistime yapmış oldukları katkıları ve yayınladıkları eserleri incelenerek anlatılmıştır. İkinci bölümde ise pozitivistimin tarihsel sürecine etki eden toplumsal, bilimsel ve siyasal gelişmeler anlatılmıştır. İkinci bölümde alt başlıklar olarak Rönesans ve Reform hareketleri, Aydınlanma Çağı, Fransız İhtilali gibi tarihe mal olmuş olayların toplum üzerindeki etkileri, toplumunun gelişimine sağladıkları katkıları ve oluşturdukları toplumsal bilinç sosyoloji biliminin ışığında pozitivist bakış açısıyla irdelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Auguste Comte’un pozitivistimini pozitivistimin ortaya çıkış sürecinden sosyolojinin pozitivistim ile meşruiyet kazanmasına kadar geçen dönemi, toplumun geçirdiği süreci irdelleyerek beş alt başlık altında anlatılmıştır. Dördüncü bölümde ise Comte’un pozitivist felsefesinin Comte’un ölümünden sonraki seyri ve pozitivistimin diğer sosyal bilimlere olan katkısı incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

POZİTİVİZMİN TANIMI, DOĞUŞU ve TEMSİLCİLERİ

1.1. POZİTİVİZMİN TANIMI

Pozitivizm kavramının tanımını ve açıklamasını yapmadan önce pozitivizm kavramına kaynak ve temel teşkil edecek bazı kavramları açıklamaya çalışacağız. Bu kavramlar kelime anlamları olarak pozitif, pozitive ve pozitif felsefe kavramlarıdır.

Pozitif: Latincedeki ponere ve positus kelimelerinden üretilen Fransızca poser ve pose kelimelerinden türetilmiştir. Pozitif kelimesinin ifade ettiği anlamı şu şekilde ayırabiliriz (Karaca, 2008: 7).

1. Eşyalardan Bahsederken:

- a. Allah veya insanlar tarafından tesis edilmiş olan. Bu anlam sadece bazı deyimlerde vardır: Pozitif hukuk, pozitif din gibi.
- b. Menfiye(negatif) muhalif olarak:
 - Mantıkta: Pozitif terim, bir nitelik koyan veya niteliği doğrulayan terimdir.
 - Matematikte :(+) işareti
 - Ontoloji (varlık bilim) de: Gerçek ve canlı görünüşü belirten veya işaret eden yahut varlığı açıklayan (Korlaelçi, 2014: 13)

2. Şahıslardan bahsederken

- a. Fikirlerinde kesin ve kararlı olan.
- b. Yararcı, her şeyi sağlayabildiği yarara göre değerlendiren.
- c. Pozitif ilimlerle meşgul olan kişidir.

3. Pozitif kelimesinin manasına en önemli katkıyı yapan A.Comte ve diğer pozitivist düşünürlere göre: basit anlamda olaylara tatbik edildiğinde farkına varılan gerçek.

Metafizik ve aklın tersine: Olaylarla yetinen, yani sebepler hakkında veya eşyaların yeniden yaratılışı konusunda kendi kendine soru sormaksızın deneyin verileri ile yetinen. İlim, Pozitif Felsefe, Pozitif âlim gibi. Pozitif İlim, şeylerin sonunu araştırır.

Olayları ortaya koyup doğrudan ilişkilerle birini diğerine bağlayarak hareket eder. Pozitif ilmi oluşturan da bu ilişkilerin zinciridir.

Pozitivizmin anlaşılmasında kullanılabilecek bir başka kelime ise Pozitivite kelimesidir. Pozitivite kelimesi ilk defa Comte tarafından kullanılmıştır. Pozitivite sözlük anlamıyla şu şekilde ifade edilebilir:

Pozitivite: 1-Hakikati oluşturan. 2-Engel olmak yada yasak etmek yerine eyleme götüren 3-Hakikat. Her durumda gerçeği ve menfaati bulmaya çalışan düşünce.

4. Comte'un sistemine göre bir kuram ya da kuramlar bütünü'nün pozitif tarafı. (Korlaelçi, 2014: 14)

1.1.1. Pozitif Felsefe

Bir anlamda pozitivizm demek olan pozitif felsefe terimi pozitivizmin ana terimlerinden biridir. Bu terimin açıklanması sistemin anlaşılmasına büyük yardım edecektir.

Pozitif felsefe; pozitif bilimlerin tamamından çıkarılan felsefi düşünce sistemine verilen isimdir. Auguste Comte bu felsefi düşünce sisteminin kurucusudur. A.Comte pozitif felsefe terimini özellikle ilahiyatçı ve metafizik düşünce sistemine karşı kullanmıştır.

Pozitif felsefe bir öğreti ve düşünce sistemi olarak pozitif veya deneysel ilmin ortaya koyduğu olguların sentezini konu olarak araştırır. Pozitif felsefe bilimden deneyden ayrı bir yöntem takip etmez. Dolayısıyla da pozitif felsefe de gözlem ve deneye dayanan bilimsel bilgi ve yöntemler esas alınır. Bilimsel bilgi ve yöntem dışında hiçbir öğreti kabul görmez.

A.Comte' e göre üç çeşit felsefe vardır: İlahiyatçı felsefe, metafizik felsefe, pozitif felsefe. Pozitif felsefe insan zekâsının varacağı son felsefedir. İlk felsefe olan ilahiyatçı felsefe pozitif felsefeyi hazırlamakta önemli rol oynamıştır. İlahiyatçı felsefeden pozitif felsefeye geçmek için insan zekâsı zaruri olarak metafizik felsefeyi kullanmıştır.

Pozitif Felsefenin temel özelliğini A.Comte şu şekilde açıklamıştır: 'Pozitif felsefenin temel özelliği, bütün olayları tabii değişmez kanunlara bağlı olarak kabul

etmesidir. Bütün çalışmalarımızın, çabalarımızın amacı bu kanunları ortaya koyabilmek ve onları mümkün olan en aza indirmektir.’

Comte’a göre pozitif felsefeye değer kazandırmak için sosyal olayları inceleyen ilmi kurmak gerekir. Ona göre toplumsal olgular önemli olmalarına rağmen pozitif felsefe alanına henüz girmemişlerdir. Pozitif felsefenin tamamlanmasını sağlamak için bu önemli boşluğu doldurmak şüphesiz gereklidir.

Comte, eserlerinin adlarından da anlaşılacağı üzere ısrarla pozitif felsefe terimini kullanmayı tercih etmiştir. Kavram, bilimler felsefesi ya da doğa felsefesinin karşılığıdır. Çünkü doğa ve bilim terimleri bütün fenomenleri içermemektedir. Oysa ona göre, pozitif felsefe terimi hem doğa fenomenlerini hem de toplumsal fenomenleri içine alır. Pozitif felsefe, bütün bilimlerin bilimi bir meta bilimidir. Felsefe kendisini metafizik ve spekülâtif eğilimlerden kurtarmalı ve kendisini bilim felsefesi olarak yeniden kurmalıdır. Comte’un bakış açısına göre pozitif felsefe bilim temeli üzerine kurulmuştur. Aydınlanma sonrası Batı toplumlarında oluşan kaosu giderecek ve toplumlara yön verecek onları düzene kavuşturacak olanda pozitif felsefedir. Ayrıca Pozitivist felsefe, sosyolojinin bir bili dalı olarak ortaya çıkışı ile bilime yeni bir bakış açısı kazandırmak ve topluma düzeni ve huzuru getirmek için bir girişimdir.

Düşünce amaçlarının sosyal fiziğe de diğer tabiat ilimlerindeki gibi pozitif bir özellik kazandırmak olduğunu açıklayan A.Comte şöyle der: ‘Eğer bu şart bir defa gerçekten yerine getirilirse nihayet çağdaş felsefe sistemi tümüyle kurulmuş olacaktır. Çünkü gözlemlenebilen her olay astronomi, fizik, kimya, fizyoloji ve sosyal olayların kategorileri dışında kalmaz.’ (Korlaelçi, 2014: 16).

A.Comte’a göre Pozitif Felsefe Derslerinin amacı tabiat bilimlerinin her biri üzerinde araştırma yapmak değildir. Bu hususta şöyle der: ‘Tek kelimeyle düşündüğüm bu ders Pozitif Felsefe dersidir. Burada sadece ortaya konan her ilmi pozitif sistemin tümüyle olan ilişkilerine ve onu oluşturan öğretiyeye göre yani esas metotları ve başlıca sonuçlarına göre çift yönden incelemektir.’

A. Comte pozitif felsefenin negatif felsefeyle ilişkisini şöyle belirler: ‘Gerçek pozitif felsefe, yapısı gereği, negatif olan felsefeyle ne dogmatik yönden ne de tarihi yönden hiçbir özel dayanışma göstermez.

A.Comte'un düşüncesinde felsefenin görevi ahlaka, siyasete, toplumsal düzen ve dine temel teşkil etmektir. Comte felsefenin başlı başına bir amaç olmadığını, başka türlü elde edilemeyecek olan nihai amaca varmak olduğunu savunmuştur. Comte 'Toplum içindeki hükümetin rolü ne ise bilimler arasındaki felsefenin rolü de odur' diyerek bilim içindeki felsefenin üstlendiği rolü toplum içindeki hükümetlerin üstlendiği role benzetmiştir.

1.1.2. Pozitivizm

Pozitivizmin, kelime anlamı olarak şu şekilde tanımlamalar yapılmaktadır:

1. Duyularla anlaşılabilir dış dünyanın olaylarla yetinmek isteyen ve başka menşee sahip olan deneye ve gözleme dayanmayan bilgiyi değersiz kabul eden öğretilerdir.
2. A.Comte'un sistemine bağlı olan veya ona benzeyen doktrinlere verilen isimdir.
3. Taraftarları aynı inancı kabule mecbur olmaksızın, doktrinlerinin benzerliğinden ziyade inkârdaki birlikleri ile belli olan bir felsefe sistemidir.
4. Deney ile ispatlanmamış her şeyi reddedenlerin felsefi çıkışı. Bu anlamda pozitivizm olayları ve olayların kanunlarını deney ve gözlem vasıtasıyla araştırmayı konu edinir.
5. Felsefi sistemlerin dışında olarak her şeyde hakikat ve menfaati arayanların veya özellikle zevkleri ve maddi menfaatleri düşünen ve hiçbir üstün gayeleri olmayan kimselerin gittiği yol.

Pozitivizmin çeşitli tanımları yapıldıktan sonra bu sistemin temel görüşlerini açıklamak konuya yararlılık getirir. Bu bakımdan konuyu genel olarak pozitivizm, felsefi bakış açısından pozitivizm ve sosyolojik bakış açısından pozitivizm olarak biraz daha ayrıntılı incelemeye çalışacağız.

1.1.2.1. Genel Anlamda Pozitivizm

Genel olarak pozitivizm modern bilimi temele alan bilim dışı fikirleri, metafiziği ve dini, insanlığın gelişimine mani olan bilim öncesi düşünceler olarak kabul eden görüştür. Pozitivizm neyin olması gerektiği ile ilgili soruları, gerçekte olanla ilgili

sorulara indirger. Pozitivist düşünürler ilahi ve metafizik öğretilere şüpheyile bakarlar. İnsan sorgulamasının kesin cevaplar verilebilecek sorunlarla sınırlanması gerektiğini düşünürler. Zihnin pozitivist hali, ayrıntılı dünya görüşlerinin kurulmasından çok belli sorunların çözümüyle ilgilidir.

Pozitivizm bir düşünce dönüşümüne işaret eder; geçmiş ile günümüz arasında bir köprü görevi görmektedir. Pozitivizm bazı geleneksel felsefe problemlerinin yeni bir aynadan günümüze yansıyan yüzüdür. Pozitivizm, bazı sorunları kendine özgü felsefi bir yaklaşımla ifade etmektedir; nasıl ki Antik Çağ'dan Orta Çağ'a, Yeni Çağ'dan günümüze gelinceye kadar her dönemin toplumsal, kültürel, bireysel vb. sorunları farklı olmuş ve bu sorunların hem tanımında hem de çözümünde felsefe temel bir rol oynamış ise aynı durum pozitivizm için de geçerlidir.

Pozitivizmin doğuşunu etkileyen sorunlar o dönemin bilimsel gelişimi ile ilgilidir. Bu çerçevede ortaya çıkan pozitivizm giderek çok yönlü bir etki alanı oluşturmuşlardır. Dolayısıyla, pozitivizmi sadece felsefi ve bilimsel konulara odaklanmış bir akım olarak sınırlamak yanlış olacaktır. Bu durumda hem günümüzün sorunlarını hem de geçmişten devralınan sorunları çeşitli yönleriyle anlamak ve onlara nasıl bir çözüm getirildiğini görmek için pozitivizm çok önemli bir ipucudur.

Simon ve onun bir dönem sekreterliğini yapan A. Comte'un kurduğu bir öğreti olan pozitivizm, dünyanın ancak deney ve gözlem yoluyla anlaşılabilirliğini savunur. Pozitivizm öğretisine göre bilgi son safhada duyu deneyine dayanmak zorundadır. Pozitivizmin arka planında Aydınlanma hareketi vardır. Pozitivizm anlayışına göre kabul edilebilecek tek bilgi türü deneysel araştırmalara dayanan bilgi olmalıdır. Bu noktada pozitivizm, bilimi bilgi ile özdeşleştirmeye, kısacası bilimciliğe dayanır.

Hebarmans'ın vurguladığı gibi, pozitivizm; bilimin felsefesi boyutunu düşünmek yerine, somut veriyi kuvvetlendirmek ister ve bilimlerin mantığını bu çerçevede açıklamak ister. Günümüzde ise pozitivizm, bilim konusunda deneyci bir görüşe bağlılığı, toplumsal yaşamda deneyci bilgi modeli üzerine kurulu bilimsel bir yaklaşımı ifade eder. Sosyal bilimler bağlamında ise pozitivizm, insan ve toplum bilimlerinin yöntemlerinin doğa bilimlerinin yöntemlerine göre oluşmasına olgularla değerlerin birbirinden ayrılması gerektiğini belirtir. Bu yapıldığında, sosyal bilimlerin de doğa bilimlerindeki gibi toplumsal yasalara ulaşılabilirliği kanısındadır (Karaca, 2008: 6,7)

1.1.2.2. Felsefi Anlamda Pozitivizm

Özellikle gençlik yıllarında teolojik düşünme tarzı içinde eserler vermiş olan Hegel pozitif ve pozitive sözcüklerine yeni anlamlar yüklemiştir. O önce sözcüklerin geleneksel anlamlarıyla işe başlar ve özellikle lise öğretmenliği yaptığı yıllarda doğal hukuk ve pozitif hukuk arasındaki karşıtlığı Hristiyan teolojisi zemininde işler. Hegel bu sıralarda Hristiyan dininin pozitivistinin eleştirisine yönelmiştir. Hegel pozitiveyi gramatik olarak yalın hal olarak kullanmakta ve Hristiyan dininin o anki durumunu belirtmek için Hristiyanlığın pozitivesi terimine başvurmuştur. Ona göre pozitifleşme bir öğretinin özellikle Hristiyan öğretisinin dogmatikleşmesi anlamına gelir (Karaca, 2008: 6,7).

Aslında Hegel dünyanın evrimci bir kuramını idealist terimlerle ortaya koydu. Başlangıçta insanlar sadece, etraflarındaki dünyayı duygusal olarak anlamaya elverişli bir yetenekle donatılmıştı. Onlar toplumsal ve fiziksel dünyanın görünüşü, kokusu ve hissedilişi gibi durumları anlayabileceklerdi. Sonradan, insanlar kendilerinin bilincinde olma ve kendilerini anlama yeteneğini geliştirdiler. İnsanlar, kendini bilme ve kendini anlamayla birlikte, olduklarından daha fazlası olabileceklerini anlamaya başladılar.(Sosyoloji Kuramları, George Ritzer,21)

Hegel pozitif ve pozitive terimlerine teolojideki geleneksel anlamların ötesinde yeni ve felsefi anlamlar yüklemekle bunların birer felsefe terimi olarak kullanılmalarına giden yolu da hazırlamıştır. Ne var ki bu terimlerin 20.Yüzyılı da kapsayacak şekilde en yaygın anlamlarını belirleyen A.Comte ve onun pozitivizmi olmuştur. Comte sözcüklerin farklı alanlardaki farklı anlamlarını adeta unutturmak istercesine onlara tek, biricik bir anlam verme ve bu anlamı yaygınlaştırma çabası içinde olmuştur. A.Comte kendi felsefesini pozitivizm olarak adlandırmış ve felsefenin politikleştirilmesinden söz etmiştir. Pozitivizm felsefesinin ortaya çıkışı tarihi 16. yüzyıl olmasına rağmen Pozitivizm 18. yüzyıl da Aydınlanma düşüncesi ile önem ve popülerite kazanmıştır.

Simon pozitivizm öğretisini başlatsa da pozitivizmin asıl kurucusu A.Comte olmuştur. Simon 'un ortaya attığı manada pozitivizm, toplumu akıl ve bilime dayalı bilimsel yöntemler kullanarak yeniden dizayn etme çabasıdır. O dönem pozitivizmi savunan düşünürlere göre pozitivist felsefenin amacı, akıl ve bilime dayanan ortak bilim ilkelerini tespit ederek bu ilkeler ışığında toplumu yeniden şekillendirmek ve toplumun

yeniden kurulmasını sağlamaktır. Pozitif felsefe bilimden ayrı bir yönteme sahip olamaz. Dolayısıyla da bu felsefede deney ve gözleme dayanan bilgi ve yöntem dışında bir yönteme yer yoktur. Comte'a göre pozitivizm öğretisinin amacı toplumsal olayları araştırmak ve topluma düzen getirmektir. Comte felsefesini ve kendi verdiği adla bilimsel dünya görüşünü doğa bilimlerinin sonuçlarını ve bu sonuçlardan hareketle elde edilen teknik endüstriyel uygulamaları gözeterek geliştirilmiş ve bizzat bu bilimsel dünya görüşünü felsefe olarak adlandırılmıştır.

1.1.2.3. Sosyolojik Bakış Açısı Olarak Pozitivizm

Fransa'da Sosyoloji 1830-1850 yılları arasında A.Comte ve Le Play'in çalışmaları ile doğar. A.Comte 'den sonra Fransa sosyolojik bakımdan bir s k net devresi yaşar. Bu devrede pozitivist sosyoloji cereyanı Herbert Spencer' in şaşsında İngiltere'ye geçer. Pozitivizmin İngiltere'de yayılmasını sağlayanların başında John Stuart Mill ve Herbert Spencer gelir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında büyük bir değer kazanan pozitivizm 1870'den 1900'e kadar İtalya'nın bütün manevi hayatını etkilemiştir. Pozitivizmin sistem haline gelmesinde 1789 Fransız İhtilalinin rolü çok büyüktür.

Fikirlerinin birçoğunu Saint Simon'dan alan A.Comte 'un sosyolojisi 30 senelik aradan sonra Durkheim ile tekrar hayat bularak en son şeklini alır. Durkheim 'in amacı bir takım sosyal olayları diğerlerine bağlayan kanunları bulmak için çalışan pozitif sosyolojiyi kurmaktır.

Durkheim 'in sosyolojisi felsefenin yetkisi içinde olan problemlerle uğraşıp felsefi problemleri, sosyolojik problemler haline getirir. Felsefi düşünceleri, sosyal gerçeklerin doğru görülüp öğrenilmesini engelleyen bir unsur olarak kabul eden Durkheim her yerde toplumu savunur. Durkheim' e göre toplumsal olaylar ferde bağlı olmaksızın müstakil olarak mevcuttur.

Durkheim fikir ve ilmi menşe bakımından bir pozitivist olmasına rağmen aynı zamanda kuvvetli bir ahlakçı tır. Pozitivizmin Ahlak Anlayışı 'içinde onun ahlakı laik bir ahlaktır (Karaca, 2008: 6,7).

Durkheim bilim ve toplumsal reformculuk üzerine vurgusu nedeniyle Aydınlanma geleneğinin mirasçısı olarak ta görülmüştür. Durkheim politik olarak liberaldi fakat entelektüel olarak daha muhafazakâr bir görüş benimsedi. Marx, modern dünyanın

sorunlarını, toplumun doğasında görürken, Durkheim böyle görmedi. Sonuç olarak Marx'ın toplumsal devrim gereksinimi üzerine fikirleri Durkheim'ın ve başkalarının reformculuğunun kesin olarak karşısında yer aldı. Klasik sosyoloji geliştikçe, Marxçı fikir bastırılırken, Durkheim'ci düzen ve reform egemen hale geldi.

Durkheim, sosyolojinin konusuna ilişkin özgün bir kavrayış getirdi ve daha sonra bu görüşü deneysel olarak bir araştırmada sınamadı. Durkheim, 'Sosyolojik Yöntemin Kurallarında', toplumsal olgular olarak adlandırdığı şeyin araştırılmasının sosyolojinin özel görevi olduğunu ileri sürdü. Toplumsal olguları, bireylerin dışında var olan ve bireylerin üzerinde yaptırımı olan güçler ve yapılar olarak kavradı.(G. Ritzer sayfa: 18)

Durkheim, Sosyolojik Yöntemin Kuralların' da iki tür toplumsal olguyu maddi ve maddi olmayan olarak birbirinden ayırdı. Çalışmasının içinde her ikisini de ele almasına karşın, temel olarak, maddi toplumsal olgulardan daha fazla maddi olmayan toplumsal olgular üzerinde odaklandı. Daha çok modern sistemi yatıştırabilecek ve onun işleyişini sürdürebilecek çeşitli reformlar önerdi.

Durkheim'ın ilerleyen dönemlerdeki eserlerinde manevi boyut taşıyan toplumsal olgular çok daha fazla bir yer işgal etti. Dinin kaynağının toplumun kendisi olduğunu düşündü. Durkheim bir zamanlar A.Comte'un düşündüğü, ama sonra vaz geçtiği toplumsal gelişmede temel etkenin can sıkıntısı ya da mutluluk arayışı olduğu açıklamasını terk eder. Çünkü toplumsal gerçekler bunlarla açıklanamaz. O zaman önce toplumsal gerçekliğin bir ihtiyaçtan kaynaklandığı fikri zihinlerde yer etmesi gerekir. Sosyoloji biliminin kurulması için bu şarttır. Özellikle Montesquice (1689-1755) ve Conderect (1743-1794) toplumsal olayların bir düzene bağlı olduğunu iddia etmişlerdir.

Saint Simon ise toplumsal olaylarla ilgili sorunların çözümü için eski değerlerin yıkıldığını, yenilerinin de doğmadığını görmüş ve toplumsal sorunlara sadece bilim yoluyla çare bulunabileceği düşünmüştür. Ancak Simon'a göre mevcut bilimlerin hiç biri toplumsal gerçekleri anlamaya yeterli değildi. Bu yüzden toplumun sorunlarına çözüm bulacak yeni bir bilimin ortaya çıkması gerekiyordu. Toplumun sorunlarına çözüm bulacağı düşünülen bilime sosyal fizyoloji adını verildi. Ona göre her düzenli toplum maddi ve manevi güce dayanır. Orta Çağda manevi güç kilisenin elindedir. Maddi güç ise asillerin elindedir. Ortaya çıkacak yeni bilimin iki ayağı olacaktır bunlardan biri manevi gücü oluşturan aydınlar diğeri ise maddi gücü oluşturan

endüstriyeller olacaktır. Saint Simon, çağında gözlediği geniş çaplı ve köklü toplumsal dönüşümlerin gerçek kaynağının endüstri ve ekonomideki gelişmeler olduğunu ve gelecekte değişimlerin hızının giderek artacağını ilk açıklıkla gören ve açıklayan yazardır. Ona göre toplumsal evrimin temel yasası üç hal kanunudur. Ancak Saint Simon bu üç hal kanunu oldukça değişik bir biçimde ele alıp yorumlamakta ve onu ekonomik ve toplumsal bir içerikle doldurmaktadır. Simon tarafından öne sürülen bu fikir akımını, sekreteri Comte üç hal kanunu ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. A.Comte yayınlamış olduğu kitaplardan biri olan Prospektüsün 1824 baskısında şunu ifade etmiştir; ‘Uzun bir süredir Simon’ un ortaya attığı fikirler üzerine çalışmaktayım. Simon’un toplumsal düzeni sağlamayı amaç edinmiş fikirlerini sistemleştirmeye, geliştirmeye ve olgunlaştırmaya çaba harcadım. Pozitif politika anlayışı bu çalışmalarım neticesinde ortaya çıktı.

Comte’un Saint Simon’ a çok şey borçlu olduğu bir gerçektir.18.Yüzyılla 19.Yüzyılın terkinini yapmaya kalkışı, Fransız devriminin tarihi manasını değerlendirişi, çalışan sınıflara, proletarya ya karşı beslediği ilgi, organik ve kritik çağları birbirinden ayırır Saint Simon kaynaklıdır. İkisi arasındaki fark, birininki sezış, öbürününki sistemleştirmedir. Kaldı ki izledikleri yolda ayrıdır. Saint Simon’ un sosyolojisinde ağır basan ilerlemedir. Comte’ da ise düzendir. Saint Simon devletle toplumu birbirinden ayırır. O, bugün emeğe dayanan, medeniyet adını verdiğimiz oluşun kurucularından biridir. Comte’un eğilimi tam tersinedir. O mutlak bir birlik peşindedir. Her türlü eşitliğe düşmandır. Toplumun bütün güçlerini kendinde toplayan devleti, sosyal bir hücre saydığı geleneksel aileyi göklere çıkarır. Comte düzencesinin değişmeyen fikirleri: birlik, bağlılık, konumlar dizisi iken, Saint Simonculuğun ana fikirleri, devlet dışı organizasyon, ekonomik toplumun egemenliği ve siyasi devletin ortadan kalkışıdır. İnsanın insanı sömürmesine son vererek insanların doğaya hükmetmesidir. Auguste Comte, daha derin, Saint Simon daha ilericidir diyebiliriz.

Toplumun davranış tarzlarını inceleyen sosyal fizyolojinin karşısına sosyal morfolojiyi çıkaran Durkheim, Saint Simon’ un dinamik sosyolojisinden ilham almıştır. Bugüne kadar sosyologlar, toplumsal olguların incelenmesinde kullandıkları metodu karakterize etmek ve tanımlamak için pek az çaba sarf etmişlerdir. Örneğin Spencer’ın bütün yapıtlarında metodolojik problem hiç yer almamaktadır. Aslında büyük sosyologlar toplumun yapısı toplumsal dünya ve biyolojik dünya arasındaki ilişkilerde

ilerlemenin genel seyri üzerinden öteye geçememişlerdir. Sonuç olarak olguların gözlemlenmesinde alınacak önlemler, başlıca problemlerin ortaya konulmasında gerekli olan tarz, araştırmaların yönlendirilmesinde gerekli olan anlayış, bu araştırmaların sonuca vardırılmasını sağlayacak özel pratikler, kanıtların yönlendirilmesinde başvurulması gereken kurallar belirlenmemiştir.

Sosyoloji de cevabı aranan şey toplumsal olgunun ne olduğudur. Toplumsalı oluşturan şey toplumun bir bütün olarak incelenen inançları, eğilimleri ve yaşam tarzlarıdır. Toplumsal olgunun ifade ettiği şey, kolektif ruhun belirli bir halidir. Sosyoloji, bugüne gelinceye kadar şeyleri değil, kavramları ele almıştır. Comte toplumsal olguların doğal yasalara bağımlı toplumsal olgular olduklarını açıklamıştır. O bununla toplumsal olguların eşya karakteri taşıdıklarını kabul etmiştir. Çünkü doğada sadece şeyler vardır. Ne var ki bu felsefi genellik sahasından çıkıp da kendi ilkesini uygulamaya ve bu ilkenin içerdiği bilimi çıkarsamaya giriştiği zaman, incelemelerin objeleri olarak ele aldığı şey, fikirlerdir.

1.2. POZİTİVİZMİN DOĞUŞU

Doğru ve objektif bilgiyi elde etmek zordur. Doğru bilgiyi elde edebilmek için önümüze çıkan engelleri aşmak büyük uğraş gerektirir. Doğru bilgiye en güvenilir şekilde nasıl ulaşılabileceğiyle ilgili tartışmalar çok eski tarihlere dayanır. Çünkü insanlar toplu halde yaşamaya başladıkları andan itibaren çevrelerine karşı sürekli bir merak içerisinde olmuşlar, dolayısıyla insanların çevrelerinde olup bitenlerin kaynağının ne olduğunun, nasıl olduğunun, niçin olduğunun bilgisine ulaşma çabası içerisinde olmaları onları felsefi ve bilimsel araştırmaya yöneltmiştir (Descartes, 2009).

İlk çağın son dönemlerine baktığımızda; bu dönemde insanların dini ihtiyaçlarını karşılamak için felsefeye başvurduğunu görürüz. O dönem felsefe sayesinde insan, düşünmeye ve üretmeye başlar. Mesela materyalizm, idealizm ve septisizm gibi akımlar yavaş yavaş bu şekilde filizlenmeye başlamıştır.

Ortaçağ'ın ilk dönemlerinde Hristiyan inancı ile birlikte daha çok beliren felsefi görüş, dogmatik kabullere dayanan 'Skolâstik' felsefedir. Skolâstik düşüncenin hâkim olmasıyla birlikte düşünce hareketleri sıfırlanmış artık tek bir inanış, Hristiyan inancı Ortaçağa sahip olmuştur. 14. ve 15. yüzyıllarda Avrupa'nın kilisenin baskısından

kurtulması ve özgür düşüncenin gelişimi, Reform ve Rönesans hareketleri ile sağlanır. İnsana verilen değerin artması Rönesans hareketi ile gerçekleşirken, dogmalardan kurtulmaya çalışan yeni bir din anlayışı Reform hareketleri ile belirmeye başlar. Kilisenin yapısının sorgulanmasıyla birlikte Protestanlık mezhebinin doğması, dinde reform hareketlerini ateşleyen ve bilimin önündeki engellerin kaldırılmasına ortam hazırlar. Ve bu noktada Martin Luther'in katkısının çok büyük olduğunu söyleyebiliriz. Dünyanın döndüğünü söylediği zamanın Galileo tüm akılları alt-üst etmiş ve daha o dönemde bugün dahi etkisini sürdüren pozitivist öğretinin temelini atmıştır. İtalyan bilginin pozitivistliğe yakınlığı “neden” sorusuna değil “nasıl” sorusuna cevap aramasıyla alakalıdır.

17. yüzyıl bir durgunluk çağı gibi görünse de bu dönemde Descartes, Newton, Hobbes, Spinoza ve Leibniz gibi düşünce tarihinin en büyük isimleri kendilerine göre kurdukları fikir akımları ile ön plana çıkar. Örneğin Descartes evrenin anahtarlarının matematiksel niteliği olduğuna inanmıştır ve kafasındaki bilim kavramını matematikle özdeşleştirmiştir. Descartes'in matematik yasalarca mükemmel bir makine şeklindeki yönetildiğine inandığı tabiat anlayışı, 17. yüzyıl bilimi için temel kabullerden biri olmuş ve pozitivistliğe kaynaklık etmiştir.

Newton da pozitivistliğin kurucularından kabul edilen diğer bir düşünürdür. Newton, dünyanın gözlenebilir ve çözümlenebilir verilerden oluştuğunu, deney, gözlem ve analiz neticesinde elde edilen sade, basit ve kesin kanunun tümüne uygulanabileceğini savunmuştur (Alatlı, 2000: 9).

18. yüzyıl ‘Aydınlanma Devri’nin başladığı, ortaçağın kapandığı yüzyıldır. Bilimin, aklın ön plana çıktığı bu yüzyıl, Kant’ın deyişiyle “İnsanın kendi işlediği suç nedeniyle ile düşmüş olduğu Ortaçağ karanlığından kendi aklı ile kurtulması” dır.

18. yüzyılın önde gelen en önemli özelliklerinden biriside deney ve gözlemle elde edilen bilimin teknolojiye kullanılmaya başlamasıdır. Bu dönemde olguya yönelen insan, bu çerçevede sosyal ve ekonomik olayları irdelemeye başlar. Düşünmenin ortaya çıkışı, beraberinde yeni akımları doğurur. Özellikle 19. yüzyılda Fransa, düşünce bakımından çok hareketli bir dönem geçirir. Pozitif ilimlerin dur durak bilmeyen gelişmesinin, orta sınıfın ve burjuvazinin dini inançlarının zayıflamasının yarattığı entelektüel boşluk ‘pozitivistlik’ in doğuşunda en önemli etkiye sahiptir.

19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa’da pozitivizmin doğuşu yaşandı. Fransa’da Napolyon Savaşları sona erdikten sonra, monarşist feodal gericiilik Avrupa’da üstünlük kazandığında ve Fransa’da yenilenme rejimi güçlendiğinde, ardından da yerine “banker kralı” Louis Phillipp’in hükümeti geçtiğinde, ülkede özel türden bir toplumsal ve sınıfsal durum meydana geldi. Fransız burjuvazisinin çıkarları bakımından, monarşinin hayatına mal olan feodal aristokrasi zihniyetiyle geçmişteki çatışması artık önemini yitirmişti. 1830 yılında yaşanan olaylar, kapitalist sınıfının karşısına Fransız proletaryasıyla yeni, çok daha tehlikeli ve güçlerini toplamaya başlayan bir düşmanın çıktığını gösteriyordu. Burjuvazi ve burjuvalaşmış soyluluk arasında halka karşı ittifak oluştu; bu ittifak sosyal yapısı itibarıyla, İngiltere’de Hume’un bilinemezciğini doğuran ittifakla benzeşiyordu. Fransa’da burjuvazinin feodalizmin kalıntılarıyla kurduğu ittifak, Comte’un pozitivizmini doğurdu (Narski, 2006: 56).

Pozitivizm felsefesi Fransa’da yenilenme dönemindeki spiritüalizm (tinselcilğin) açıkça karanlıkçı öğretilerin yerini aldı. 1848 devriminden önce ortaya çıkan pozitivist felsefe, devrimci olaylardan sonra Fransa’nın ve başka ülkelerin burjuva çevrelerinde büyük bir etki kazanmaya başladı. Öncelikle Auguste Comte (1798-1857) ismiyle anılan pozitivizm, daha sonraları burjuva felsefesinin, bir dizi birbirine yakın felsefi ve sosyolojik teorilerle temsil edilen çok kollu bir akımı haline geldi.

Pozitivizmin doğuşu, felsefe tarihinde dikkat çekici bir hadiseydi. Burjuva ideologları onunla, öncellerinin gurur duydukları düşünsel kültürün kazanımlarından uzaklaştılar. Pozitivizmin ilk çıkış ilkelerinden biri olarak, gerçek tüm felsefi sorunlara felsefenin düşmanlığını ilan ettiler. Böylelikle felsefede ‘anti-felsefi’ bir akım ortaya çıktı. Ne var ki bu, pozitivizmin belirli bir felsefi bir pozisyonu almadığı anlamına gelmiyor. Tersine o felsefede 17.ve 18. Yüzyıl boyunca idealistlerce ve bilinemezcilerce temsil edilen gerici eğilimlerin doğrudan devamcısı olarak ortaya çıktı.

Pozitivizm, 19. yüzyılın yirmili ve otuzlu yıllarında 18. yüzyıl Fransız burjuva felsefesinin ilerici temsilcilerinin materyalizmine ve ateizmine tepki olarak doğdu. Bilinemezci motifler Fransız felsefesinde, 19 yüzyılın başlangıcından çok uzun zaman önce mevcuttu. Hume, İngiltere’de Locke’un duyumsalcılığının bilinmezci bir okuma tarzını sunarken Lockecu bilgi kuramını Fransa’da propaganda eden Etienne Bonnot de Condillac (1715-1780), ‘İnsan Usu Üzerine Bir Denemenin içerdiği bilinmezci unsurları

güçlendiriyordu. Condillac, Duyumlar Üzerine Tartışma 'da, duyumların dışsal bir şeyin tasarımını vermeyen bir tür işaret olduklarını söylüyordu.(Pozitivizm Bilim ve Düşünce Kitap Dizisi Sayfa 60).

Ancak Condillac'ın Fransız felsefe tarihinde aldığı yer ile Hume'un İngiliz felsefe tarihindeki konumu arasında büyük bir fark vardır. Hume'dan dosdoğru İngiliz pozitivizmine giden bir yol söz konusuysen, Condillac Fransız materyalizmine duyumsalcılık silahını teslim almıştır.

Fransız materyalizminin gelişme döneminde d'Alembert ve Turgot da, gelecekteki pozitivizmle temas noktaları ortaya koyan çeşitli fikirler ifade etmişlerdir. Jean d'Alembert (1717-1783), bilimlerin, varlığın özünün bilgisini edinme düşüncesinden vazgeçmeleri gerektiğini öne sürüyordu; felsefe de bu tür bir bilgi talebini bir kenara bırakmalı ve tek tek bilimler gibi olgulara daha fazla yaklaşmalıydı. Bilimlerin ilkelerin bilimi haline gelmeliydi. Turgut (1727-1781) da Ansiklopedi 'deki Varlık makalesinde bilinemezci düşünceler geliştirmiştir.

Ancak bu fikirler, Comte'un pozitivizminin üzerinde yeşerdiği zemin değildi; bu düşüncelerin sahipleri haksız yere pozitivizmin kurucuları olarak sayılmaları anlamına gelirdi. Fransız İhtilali sonrasında iktidar Fransız burjuvalarına geçmiştir. Bu dönemde iktidar olan burjuvazi materyalizmi kendilerine çok aykırı ve tehlikeli bir akım olarak görmekte idiler. Materyalizmi kendilerine uzak bir felsefe olarak gören burjuvazi daha çok pozitivizme yönelmiş ve işçi hareketlerine karşı pozitivizmden istifade etmiştir. Bu sayede pozitivizm doğmuş ve kendisine gelişme imkânı bulmuştur.

Genel anlamda pozitivizmin kaynağı “Avrupa’da Aydınlanmanın ve Yeniçağ bilimlerindeki önemli gelişmelerdir; felsefi kaynağı olarak ise Eski Yunan Sofistlerine ve III. yüzyıl Latin düşünürü Sextus Empiricus’a değin uzanır. Daha yakın kökleri ise İngiliz Deneyciliğine ve Fransız İhtilali ile ortaya çıkan düşünce sistemine dayanır.

Aslında Pozitivizmin ileri sürdüğü birçok düşüncenin Antik Çağ Yunan felsefesine kadar geri gittiği iddia edilir. “Deneye dayanmak ve deneyden hareket etmek ilkesi” Miletli Thales’e kadar inerken, deney ve deneye dayanarak doğayı inceleme fikri, ilk defa Aristoteles’te bilinçli ve sistematik bir özellik kazanır.

İdealist felsefenin geçerliliğinin sarsılmaya başladığı sıralarda pozitivizmin kendini göstermesi idealist felsefeye bir tepki olarak algılanabilir ancak pozitivizmin

doğuşu idealizmden çok öncelere dayanır. Pozitivizm, Fransa ve İngiltere’de yayılmaya başlarken idealizmin yurdu Almanya’dır. Auguste Comte, ilk olarak Fransada ortaya çıkan ve devrim niteliği taşıyan bu düşüncenin kökenini belirgin bir biçimde saptamanın imkânsız olduğunu söylemiştir. Comte bu düşünce tarzının kökeninin belirgin olarak saptamamasının gerekçesini ise toplumun tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu önemli olaylar, toplumun sürekli olarak gelişim, dönüşüm ve etkileşim içinde olması ve toplumun yaşadığı her olayın toplumsalı ne oranda etkilediğinin tam olarak belirlenememesidir. Bununla birlikte fikirlerin karışmasını engellemek için bir zaman saptamak gerekirse, benim göstereceğim zaman, pozitif felsefe anlayışının dünyada teolojik ve metafizik anlayışa karşıt olarak telaffuz edilmeye başlandığı yani Bacon’ın temel ilkelerinin, Descartes’in düşüncelerinin ve Galileo’nun keşiflerinin bir araya gelen etkisiyle iki yüzyıl önce insan zihnine büyük ilerlemenin gerçekleştiği zamandır. Şu halde, bu zaman, esasında, pozitif kavramların, önceki çalışmaların gerçek karakterini az çok bozmuş olan skolâstik ve batıl alışımdan kesin olarak kurtulduğu zamandır’ (Comte 2001: 40).

Pozitivizmin doğuş tarihini kesin olarak belirtmeyen Auguste Comte, bu sistemdeki kendi payını açıklarken kendisini Aristoteles’e benzetir: Thales ve Pythagore, Aristoteles (384-322)’in habercileri olduğu gibi, iki gerçek filozof, Descartes ve Leibniz de kendi habercileri olduğunu beyan ederdi.

Felsefî bir kavram olarak ‘pozitivizm’, ‘şüphecilik’ ve ‘bilinemezcilik’ gibi kavramlarla sıkı bir bağlamlılık içindedir. Ama aralarında farklılıklar da vardır. Daha Antik felsefî düşüncenin çöküşünün başlangıç dönemlerinde ortaya çıkan şüphecilik, doğası itibariyle salt metodolojik bir akımdır. Bilinemezciliğe gelince, pozitivizm ondan daima şu ya da bu ontolojik öğretiyi kapsamış olan felsefenin, eski anlamıyla artık, ilkesel olarak imkânsız olduğunu açıkça belirten görüşüyle ayrılır.

Burjuvazi, pozitivizmi bir dizi özelliğinden dolayı tercih etmiştir.19.yüzyıl başlarında Alman idealistlerin açık idealist sistemlerinden farklı olarak pozitivizm, idealizmin oldukça maskelenmiş bir biçimiydi. Din ile bağlantısı açıkça görülüyordu; en azından sözlü olarak, spekülâtif sistemlerin absürt aşırılıklarından uzak duruyor ve ‘bilimlerin bilimi ‘olarak anlaşılan felsefeye mücadele bayrağı açıyordu. Tabii bu, pozitivistleri, genel geçerlilik iddiası taşıyan sistemler kurmalarını engellemiyordu.

Pozitivizm kendini, bilimleri dogmatik felsefesinin ve Hegelci spekülasyonların boyunduruğundan kurtaran görüş, pozitif olanın yani her türlü önyargıdan arındırılmış bilginin savunucusu, bilimin zaferi için mücadele eden bir akım olarak tanıtmıştır.

Auguste Comte'un kurduğu bu sistem “esas itibarıyla düşüncenin teolojik, metafizik problemten kurtarılması ve yeryüzünde mevcut tüm dogmatik sistemlerin yıkılarak yerine bilimsel bilgeye dayanan sistemlerin kurulmasını öngörür.

1.3. POZİTİVİZMİN TEMSİLCİLERİ

1.3.1. Francis Bacon (1561-1626)

Francis Bacon, 22 Ocak 1561'de İngiltere'nin Strand kentinde doğmuştur. Babası Nicolas Bacon Kraliçe 1. Elizabeth'in adalet bakanlığı görevinde bulunmuştur. Francis Bacon 1573'de Cambridge'de Trinity College'e girdi. Buradan 1576'de mezun olmayı müteakip 1576'da hukuk fakültesine girdi. Hukuk fakültesini bitirdikten sonra 1582'de avukat oldu. Avukatlık yaparken bir taraftan da siyasetle uğraştı. 1584 'te parlamentoya girdi.1603'de “Sır” unvanı aldı.1618'de İngiltere başyargıcı oldu.1621'de rüşvetle suçlanıp yargılandı, kısa bir sürede olsa hapis yattı. Daha sonra yaşamış olduğu bu sıkıntılardan dolayı mesleği bıraktı ve kendini bütünüyle bilim felsefi düşünce konularına adadı.

Bacon'ın felsefesi bilim felsefesi olmuştur. Bacon, düşüncelerinde bilimin topluma doğruyu gösterme ve geliştirme işlevine vurgu yapmıştır. Ona göre bilim, doğanın özüne yönelmeli böylece ilerlemeyi ve gelişmeyi sağlamalıdır. Doğayı deneyle kavramaya çalışmıştır.

Francis Bacon'un pozitivizme kaynaklık eden Ampirizm(deneycilik) ile yakından ilgilenmesini Doğan Özlem şöyle yorumlar: Yeniçağ, evrenselci/temelci bir ‘bilimcilik’ anlayışının hegemonyasına tanıklık eden bir çağdır. Francis Bacon'un ünlü bir sözü var: “Bilmek, yapabilmektir.” Bu beraberinde neyi getirmiştir? Doğayı tümel olarak bilerseniz, bu bilgi size aynı zamanda yapabilme gücü de kazandırır. Bu da beraberinde egemen olmayı gerektirir. Yine bu yapabilme gücü, doğaya egemenlik yanında insan ve topluma egemen olmayı da sağlayabilir. Yeniçağın bu temelci anlayışı “modern doğa

bilimi “dediğimiz bilim modelinin ve tarzının da belirleyicisi, anası olmuştur.(Özlem1998.14).

Doktrini ‘ilim güçtür ’ibaresiyle belirten Bacon ilimleri şöyle tasnif eder:

1. Hafıza İlimleri:

- a. Tabii Tarih: Üremeler tarihi, göksel şeyler, meteorlar, volkanik olaylar, yer, denizler, nehirlerle ilgili tarih.
- b. Medeniyet tarih: Kiliseyle ilgili tarih, Kısa olaylar tarihi, Edebi tarih: edebiyat kültürü ve ilimlerin ilerleyişini anlatan tarih.

2. Aklın İlimleri: İlk felsefe, hipotezlerin ilmi, yani bütün ilimlerin ortak ilkeleri veya her ilmin ayrı ayrı ilkesi.

3. Hayal İlimleri: Bacon yeni ilme göre, fablların ve edebi mitlerin yerini burada görür.

Eserleri:

1) Bilimin İlerlemesi: Bacon’ın ilk felsefi eseridir. Bacon bu eserinde felsefe hayatı boyunca üzerinde duracağı felsefi fikirlerinin temelini atmıştır. Yazar eserinde bilim dalları için yeni öğretiler geliştirilmesini savunmuş, tıp ve fizyoloji alanlarında çalışmalar yapmış, psikolojik tespitlerde bulunmuştur. Bacon, bu eserinde bilimin her yönden her açıdan gelişmesi gerektiğini savunmuştur.

2)Doğanın İzahı ve İnsanlık Üzerine Çalışmalar: Francis Bacon bu eserinde Bilimin deneye, gözleme dayanması gerektiğini özetlemektedir. Bacon’a göre insanoğlunun ilerleyebilmesi için öncelikle insanların zihinlerinde yer etmiş olan gerçeklerin yerine konulmuş, yanlış ve hatalı, akıldışı yöntemler ve düşünceleri terk etmesi gerekir. Bacon’a göre insan zihninde bulunan yanlış yöntem ve düşünceler, ancak yeni yanlışların doğmasına yol açmaktan başka bir şeye yaramaz. Bu düşünce tarzı bilimin gerçeklerinin üstünü örter.

3) Yeni Atlantis: Bacon’ın düşüncelerindeki ideal toplum düzenini yansıttığı eseridir. Yeni Atlantis bilimin Francis Bacon’ un bir önceki eseri Nova Organum’da ortaya konan yöntemlerle mükemmelleştirilmesini, nihai sonuca vardırılabimesini ve böylece bunun toplumsal düzeni mükemmelleştirmek için kullanılması gerektiğini anlatmıştır.

4)Büyük Yeni Düzen: Bacon'ın zihninde tasarladığı eseridir. Bacon, bu eserinde pratik bir yaklaşımla ele alacağı konulara titizlikle karar vermişti. Eseri bitiremeden vefat etmiştir.

1.3.2. Claude Henri Saint-Simon (1760-1825)

Simon 1760 yılında Paris'te dünyaya gelmiştir. Aristokrat bir ailenin çocuğu olan Saint Simon d'Alembert tarafından uzun yıllar özel eğitim aldı. Özel eğitiminin ardından 17 yaşında orduya katıldı. Amerikan bağımsızlık savaşına katıldı. Bağımsızlık savaşı esnasında Yüzbaşı rütbesinde yaralandı ve esir düştü. 1783'de ordudan ayrılarak Fransa'ya döndü. Fransız ihtilalinden sonra yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle mallarının tamamı elinden alındı ve ekonomik olarak o dönemden sonra çok sıkıntılı bir dönem geçirdi.1823'de intihara teşebbüs eden Saint Simon ölmedi ancak bir gözünü kaybetti.

Saint Simon Aydınlanma düşünürlerinin düşüncelerini yeni bir şekilde sentez yapmaya çalışmıştır. Simon sanayileşme kavramını ilk ortaya atan düşünürdür. Simon sanayileşme ile birlikte toplumda çok hızlı bir değişimin yaşandığını sanayileşmenin toplum üzerindeki etkilerini tespit eden düşünürdür. Saint Simon hem Comte gibi muhafazakârdı hem de radikal Marxçı kuramın gelişimi açısından önemliydi. Muhafazakâr tarafta Saint Simon toplumu olduğu gibi korumak istedi fakat Bonald ve Maistre Orta Çağdaki gibi bir yaşantıya dönmeye çabalamadı. Dahası toplumsal fenomenleri araştırmanın, doğa bilimlerin de kullanılanlarla aynı teknikleri kullanması gerektiğine inanması anlamında bir pozitivistti (Durkheim 1928/1962: 142). Radikal tarafta, Saint-Simon sosyalist reformları özellikle ekonomik sistemin merkezi olarak planlamasını gerekli gördü. Marx gibi kapitalistlerin feodal soyluluğun yerine geçtiğini düşünmesine karşın, işçi sınıfının kapitalistlerin yerini almasını inanılmaz buldu (Durkheim 1928/1962: 143).

Saint-Simon akademik hayatı boyunca pozitif bilimlerin birçok dalı ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Simon tüm bu çalışmalarının neticesinde bilimlerin ancak pozitif bir bilim yaratılmasıyla tamamlanacağına inanmıştır. Simon pozitif bilim diye tabir ettiği bilime sosyal fizik adını vermiştir. Simon'a göre fizik bilimi fiziki olayları önceden görmeyi, onları kontrol altına almayı mümkün kıldığı gibi sosyal fizik de

sosyal olayları önceden görmeyi onları kontrol altına almayı ve şekillendirmeyi mümkün kılacaktır.

Simon bilim olarak sosyolojiyi ilk aşama olarak teorik sonraki aşama olarak ise uygulamaya geçirerek toplumun bulunduğu dönem içindeki sorunlarına düzensizliklerine çare olmayı amaçlamaktaydı. Simon sosyolojinin teorik ve felsefi boyutundan çok uygulama yönüyle ilgilenmiştir. Simon uygulama alanı olarak toplumun gerek o dönemki gerekse ileride yaşayabileceği sorunlarına çözüm arayışı içerisinde olmuştur. Simon sosyolojinin toplumun yaşadığı sorunları çözebilecek güçte olduğunu düşünmüş ve bu ilmi yeni bir din haline dönüştürerek sosyoloji aracılığı ile topluma yeniden düzen getirmeyi planlamıştır. Simon, toplumsal sorunların çözüme kavuşturulmasında doğa bilimleri için kullanılan olan gözleme ve deneye dayanan yöntemlerin kullanılması gerektiğini savunmuştur.

“Bir eski rejim senyörü olan Saint Simon, pozitivist mektebin büyük tabiat âlimleri, filozofları ve tarihçilerinden ders almak suretiyle birçok ilimleri birbiri ardından öğrenmiştir. Saint Simon, zamanın bütün pozitif ilimleri ile meşgul olmuştur. Saint Simon, pozitivist mektep âlimlerinden, her şeyden önce ilimlerin tabii sistemin neticede bir pozitif içtimaiyatın yaratılması ile tamamlanacağı fikrini almaktadır. Buna nazariye göre, tabiat ilimleri ve teknik arasındaki münasebata istinaden vücut bulacak olan bu sosyal fizik, içtimai sahada önden görerek hesaplamayı ve bin-netice nüfuz altına alma ve şekillendirmeyi mümkün kılacaktır (Freyer, 1968: 42).

Bu bağlamda Simon, sosyolojiyi insanlar arasındaki ilişkileri teknik olarak örgütleyecek ve doğa bilimleri, endüstri ve tekniği kullanarak nasıl doğayı insana boyun eğdirip yararlanabilir hale getirdilerse, sosyoloji de insanlığın bütünlüğünü sağlayacak olan yeni bir bilim olarak tanımlamıştır. Feodal yapının devrim yolu ile ortadan kaldırılmasından ve bütün toplumsal bağların çözülmesinden sonra toplumun yeniden bütünlenme aracı olarak bu bilimsel sosyoloji kavramı, Saint-Simon ‘un toplumsal düşüncesinin temeli olmuştur. A. Comte ise daha sonra bu temel düşüncelere biçim vererek, sistemleştirir. Saint Simon yaşadığı süre boyunca hem pozitivistimin hem de sosyalizmin en büyük öncülerinden birisi olmuştur.

Eserleri:

1) Bir Cenevre Hemşerisinin Çağdaşlarına Mektupları: 1803 yılında yayımlanan eserdir. Saint Simon bu eserinde toplumsal yapının düzenlenişini konu etmiştir. Sosyalizmi temsil eden eser toplum idaresinin toplumun çeşitli kesimlerinden oluşturulan iştirakle yönetilmesi gerektiğini anlatmıştır.

2) 19. Yüzyılın Bilimsel Çalışmalarına Giriş: 1807 Yılında yayınlanan bu eserinde Saint Simon geleceğin toplumunun sanayii toplumu olacağını düşünmüş, sanayileşme sürecinin toplum üzerinde neden olabileceği olumsuz etkilerini kontrol altına almak için çalışmalar yapmış ve endüstri toplumunun toplumsal dönüşümlerini ortaya koymaya çalışmıştır.

3) Avrupa Topluluğunun Yeniden Örgütlenmesi Üzerine: 1814'te sekreteri Augustin Thierry ile birlikte yayınladığı eseridir. Saint Simon bu eserinde insanların toplumda düzen içerisinde mutlu bir şekilde yaşayabilmesi için yeni bir toplumsal düzenin kurulması gerektiğini savunmuş ve bu düzeninde bir sosyal reformla sağlanabileceğine savunmuştur.

4) Endüstri ya da Politika, Törel, Felsefi Tartışmalar: 1817 yılında yayınlanan bu eserinde Saint Simon felsefe ve toplumbilim konulardaki asıl görüşlerini açıklamıştır. Saint Simon eserinde Aydınlanma düşünürlerinin düşüncelerini yeni bir şekilde sentezlemiştir.

1.3.3. Emil Littre (1801-1881)

A. Comte'un en büyük taraftarlarından biri olan Littre 1801'de Paris'te doğdu. Henüz çok genç yaşlardayken araştırmaya, incelemeye olan tutkusuyla dikkat çekti. Tıp eğitimi aldı ve hekim olarak çeşitli hastanelerde çalıştı. Tıp bilimi üzerine çok sayıda çalışması olan düşünür seçkin bir dilbilimci ve filologdu. Kendi ismi ile anılan meşhur lügatiyle ün yapan Littre, felsefi bakımdan Auguste Comte'un talebesi olmasına karşılık gerçek hayatta yakın arkadaşıdır. Auguste Comte'un eserleriyle tanıştıktan sonra onun ateşli bir izleyicisi ve takipçisi olur. Pozitivizmin ateşli bir savunucusu olan Litre'nin A. Comte'dan ayrıldığı yönü Comte'un kurduğu dini reddetmesidir. Fakat insan dinlerinin özelliği hususunda Comte ile aynı görüştedir. Littre 'ye göre de insanın dini tabiatı,

ilahiyat zarfını yırtar ve gerçek rejimi başlatır. Bununla beraber filolog, pozitif din mezheplerinin bir yönetim altında toplanmasını kabul etmez.

Littre pozitivizmin bazı aydın ve bilginler arasında yayılmasına yardım etti. A. Comte 'a nazaran daha az tesir eden Litre 'nin sosyalizme karşı olan tutumları Comte'unkinden daha açık olarak görülür. Littre Auguste Comte'un üç hâl kanunu yerine bir tane daha ilave ederek 'dört çağ' kanunu düşünür. Bu kanun şu dört çağın birbirini takip etmesi kanunudur: İlkel Çağ, din çağı, sanat çağı, ve nihayet ilim çağı (Korlaelçi 2002: 116).

Diğer taraftan Littre Comte'un ilimler tasnifinde boşluk bulur. Bu pozitif ilimlere politik ekonomi, bilginin şartlarını etüt den felsefi psikoloji ahlak, estetik ve psikolojiyi ilave eder.

1867'de 'Pozitif Felsefe 'dergisini kuran Litrenin insan hakkındaki şu tanımı meşhurdur: 'Üstünlükler düzeninin memeli hayvanı, iki elliler ailesi'(Korlaelçi 2002: 116). Littre 1871'de Paris'te ölmüştür.

Eserleri:

1) Dictionnaire de la Langue Française(Fransızca Dil Sözlüğü) :1845'te yazımına başlanan sözlüğün tamamlanması yaklaşık 30 yıl sürdü. Dictionnaire Langue Française" bugüne dek yazılmış en kapsamlı sözlüklerden birisidir. Sözlük Fransızca sözcükler arasında özel bir önem taşır. Etimolojiye ve 17. - 18. yüzyıl Fransız yazarlarından alınmış örneklerle de yer veren bu sözlük, günümüzde Fransız dilinin önemli bir kaynağıdır. Sözlük sözcüklerin ve dilin araştırılmasında ve edebi türün destansı girişimlerine çok büyük katkı yapmıştır. Sözlük 1998'de İngilizceye de çevrilmiş ve İngilizce olarak yayınlanmıştır.

2) Analeyse Raisoonnee du Cours de Philosophie Positivite de M.A Comte(Pozitif Felsefe Dersleri): 1845 yılında yayınlanan eseridir. Yazar bu eserinde Felsefenin gerçek doğasını ve karakterini doğru bir şekilde açıklamanın, pozitif öncelikle kademeli olarak genel bir bakış atmak için gerekli olduğunu; ayrıca bir bütün olarak düşünülen insan aklının, herhangi bir tasarım olamayacağını anlatmıştır.

3) Application de la Philosophie au Gouvernement des Societe,(Pozitif Devlet Felsefesi Uygulamaları): Littre 'nin 1849 yılında yayınladığı eseridir. Littre bu eserinde

pozitif felsefenin hükümet ve şirketlere nasıl uygulanacağını konu edinmiştir. Aynı zamanda bu eserinde Litte düşüncelerini ülkesinin hizmetine nasıl sokacağını ve her zaman bilimi iyileştirmeye hizmet etme düşüncesini vurgulamıştır.

4)Paroles de Philosophie Positive(Olgucu Felsefe Sözleri): Litte ‘nin 1859 yılında yayınladığı eseridir. Litte bu eserinde Auguste Comte’un düşüncesini ve köklerini ayrıntılı olarak incelemiş ve Auguste Comte’dan ayrıldığı noktaları detaylı olarak kitabında yer vermiştir.

1.3.4. Claude Bernard (1813-1878)

12 Temmuz 1813 de Fransa’nın Rhöne kentinde dünyaya geldi. Şehrin Cizvit okulunda eğitime başlamış olmasının rağmen maddi imkânsızlıklar nedeniyle 1831’de okulunu bırakıp bir eczacının yanında çırak olarak çalışmaya başladı. İlerleyen süreçte maddi sıkıntılara rağmen tıp fakültesine başladı ve 1843’de tıp fakültesinden mezun olarak doktor olarak çalışmaya başladı.

Bernard,’ın ilimler konusundaki felsefesi “Deneyleri sonuna kadar yapın, sonra düşünün ”dür. Bernard düşünce yapısı ve bilim alanındaki çalışmalarıyla bilim alanında ve bilimsel yöntembilimin düzeyinde, olağanüstü bir yenilikçi olarak kabul edilmeyi başarmıştır.

Claude Bernard, felsefesini üç metot üzerine kurmuştur: Duygu, akıl ve deney. Hakikatin bu metotla aranmasında, ilk harekete geçiş daima duygudadır, sezgi fikrini doğuran odur; bundan sonra akıl yahut usavurma fikri geliştirir ve bundan mantıklı neticeler çıkarır. Fakat her ne kadar duygunun aklın ışıklarıyla aydınlanması gerekirse de, akla da deney önderlik etmelidir (Yücel 1947: 18).

Deney metoduna sıkı sıkıya bağlanan Bernard, “ilahiyatçı çağdaki sezgiyi çalışmaya ilk hız veren fikir yaparak, felsefi çağdaki neticeler çıkaran akli ve nihayet ilmin pozitivist kavrayışlarını birleştirip pozitif devirdeki gözlem, gözlenmiş olaylar arasındaki ilişkilerin etüdü, metotlu deney, yazarın deneysel her ilmin kaidelerini geliştirmeye sevk eder.” (Korlaelçi 2002: 114).

Bernard deneyciliğe sıkı sıkıya bağlanan bir düşünür olarak felsefeyi bir bilim olarak asla kabul etmemiş ve deneyciliği yüceltmıştır. Bernard: ‘Bir kelimeyle, var olan

yalnızca genel ilimdir ve deneyin dışında kimsenin bir şey bildiği yoktur. Felsefe; gözlem ve deney yapmadığı için yeni hiçbir şey öğretmez ve öğretmez.’ diyerek filozofların hiçbir zaman yeni bir şey öğretmediğini savunmuş, filozofların sadece başkalarının yaptıkları üzerinde felsefe yaptıklarını söylemiştir.

Galileo, Newton Dekart, Leibniz, gibi düşünürleri için ‘hakiki faal filozof bunlardır, çünkü bunlar aynı zamanda büyük bilginlerdir ’diyerek onları yüceltmış, Kant, Hegel, Schelling, gibi felsefecilerin ise ‘yeryüzüne en küçük bir hakikati bile getirmemişlerdir’ diyerek bilime hiçbir katkılarının olmadığını savunmuştur.

Bernard’a göre canlıların geçirdiği son derece karmaşık hadiseler tetkik etmek istenirse, her şeyden önce tecrübe yapmak, prensiplerini ortaya koymak ve sonra o prensiplerini fizyolojiye, patolojiye ve tedaviye tatbik etmek lazımdır. Deney yapmak tıp biliminde diğer herhangi bir ilimde olduğundan hiç inkâr edilemeyecek surette daha güçlüdür; fakat işte bundan dolayıdır ki deney yapmak, başka herhangi bir ilimde olduğundan daha ziyade tıpta lazım ve zaruridir. (Korlaelçi 2002: 114).

Deneysel yöntemi bilim alanına sokarak deneysel tıbbın kurucusu sayılan Claude Bernard, tıp dünyasındaki buluşları nedeniyle dört defa Bilimler Akademisi’nin Deneysel fizyoloji ödülünü almıştır ve 1878 yılında hayatını kaybetmiştir.

Eserleri:

1) Mide Özsuğu ve Beslenmedeki Rolü: 1843’te hazırladığı bitirme tezi sindirimle ilgilidir. Bu araştırma hayvanlar üzerinde yapılmış bir çalışmadır. Claude Bernard yaptığı bu çalışmayla sindirimin önemli bir bölümünün incebağırsakta gerçekleştiğini, eski bilgileri geçersiz kılacak yeni bir yaklaşımla anlatmıştır.

2) Pankreas Hakkındaki İnceleme: Bernard 1843 yılında yayınladığı bu çalışmasında sindirim sistemiyle ilgili önemli buluşlara imza atmıştır. Bernard vücudun sindirim işlevini yaparken pankreas tarafından salgılanan sıvının üstlendiği önemli görevi saptamıştır. Bernard 1847’de bu çalışmasıyla Deneysel Fizyoloji Ödülü’nü almıştır. Bernard’ın sindirim sistemiyle ilgili yaptığı bu çalışma, ilerleyen dönemde tıp alanında farklı kişiler tarafından yapılan çalışmalarla doğrulanmıştır.

3) Karaciğerin Görevi Üzerine Çalışmalar: Bernard 1856’da, karaciğerde farklı bir maddenin varlığını saptamış ve bu maddeye de “glikojen” adını vermiştir. Bernard,

glikojen adını verdiği bu maddenin vücut tarafından şekerden üretildiğini yaptığı çalışma ile kanıtladı. Bernard yaptığı bu çalışma ile insan vücudunun basit molekülleri kullanarak yüksek yapılu maddeleri üretebildiğini kanıtlamıştır. Bernard çalışmasında vücuttaki fazla şekerin glikojene dönüştürülerek depolandığını, ihtiyaç duyulduğu zaman glikojenin tekrar şekere dönüştürülerek vücuda enerji sağladığını öne sürmüştür. Bernard'ın ortaya bu bulgular daha sonraki araştırmalar tarafından da doğrulanmıştır. Günümüzde pek çok insanı etkileyen şeker hastalığı Bernard'ın o dönem yaptığı çalışma ile ortaya konmuştur. Bernard o dönem yaptığı çalışmalar neticesinde Pankreasın görevini tam olarak yerine getirememesi durumunda vücudun kan şekeri düzeyi kontrol edilemez ve şeker hastalığına neden olur iddiasında bulunmuştu. Bernard'ın bu buluşu dünya üzerinde çok fazla insanı etkileyen şeker hastalığının tespitinde ve tedavi yöntemlerinin bulunmasında çok önemli bir adım olmuştur.

4) Deneysel Tıbbın Tetkikine Giriş: 1865 yılında yayınlanan eser zehir içeren maddelerin ve anestetiklerin insan vücudu üzerindeki etkilerini, karbonmonoksidin oksijenin yerine geçerek hemoglobine tutunabileceğini ve sonuçta oksijen yetersizliğine neden açabileceğini kanıtlamıştır. Bernard yaptığı deneylerle zehir içeren maddelerin insan vücudunda bulunan hareket sinirleri üzerindeki felç yapıcı etkisini de ilk kez bu eserde anlatmış olup, bu bulgular ilaçların insan vücudu üzerindeki etkilerine dikkati çekerek deneysel farmakoloji alanında yeni ufuklar açmıştır.

1.3.5. Ernest Renan (1823-1892)

Ernest Renan, 28 Şubat 1823 yılında Fransa'nın Treguier kasabasında doğmuştur. Küçük yaşta babasını kaybeden Renan annesiyle ablası tarafından yetiştirilmiştir. Eğitimine önce doğduğu kasabanın kilise kolejinde başladı. Bu kolejde kuvvetli bir ilahiyat öğrenimi gördü. Renan Doğu dillerine büyük merak sarmış, İbranice, Arapça, Süryanice öğrenmişti. 1848' de felsefe bölümünden mezun oldu. 1850'de Paris'e döndükten sonra 1852'de müdafaa edeceği 'İbn-i Rüşt ve İbn-i Rüşt Mektebi "adlı doktora tezini tamamladı.1862'de College de France'ın İbrani dili profesörlüğüne atandı.

19.yüzyılın tarihçilerinden biri olan düşünür, bütün iman gücünü ilme nakleder. Dolayısıyla ilim onun imanı ve dini olur. Bu husustaki düşüncelerini, 1848'de yazıp

1890'da neşrettiği 'İlmin Geleceği' isimli eserinde belirtmektedir. Düşünüre göre, bilim insana gerçeği vermekten ziyade onu yanılmaktan korur. Bilmek tabii din amentüsünün ilk kelimesidir. Çünkü bilmek, insanın eşya ile münasebetinin ferdin fikir hayatı demek olan kâinata nüfuzun ilk şartıdır. Renan'a göre felsefe ile filoloji birbirinin tamamlayıcıdır. Düşünüre göre filoloji ile felsefenin birleşmesi olayların çözümünde ihtiyaç duyulan yegâne şeydir (Dilber, 2009: 28).

Bilimi, insanlığı ve toplumu anlamamanın temel şartı olarak gören Ernest Renan, "devletin sanatı olduğu gibi bilimi de koruma vazifesi olduğunu savunmuştur. Ziya Hasan'ın çevirisini "Bilimin Geleceği" şeklinde yaptığı "L'Avenirde La Science"ın önsözünde Ernest Renan, pozitivizm ile ilgisini şöyle açıklar: Renan, dine bağlı olmaması ve bilimin geleceğine olan imanı ile mensubu olduğu pozitivist neslin ruh haletini pekiyi temsil eder. Fakat o, pozitivizme, birer vakıa olan ve ezeli endişeyi ve ruhların tabii temayülünü ifade eden 'esrar' duygusu ile ideal ihtiyacını ilave etmiştir (Renan 1965: cilt 1: III).

İlme son derece önem veren düşünür, ilimle uğraşanların birçok güçlükleri peşinen kabul etmek mecburiyetinde olduklarını söyler. Ona göre, hayatını ilme vakfeden bir kimse, eğer bir varlığı yoksa veya biliminden faydalanma çaresini, yani saf bilim dışında yaşamak imkânını bulmazsa, sefalet içinde öleceğinden emin olmalıdır.

Fransız dilini akıcı bir üslupla en iyi kullanan düşünürlerden birisi olan Renan'ın filoloji alanında da çalışmaları olmuştur. Renan'a göre dilbilimi insanın zihinsel ürünlerinin bilimi ve modern dünyanın vazgeçilmez bir parçasıdır.

Auguste Comte ile fikir ayrılığına düşmesini 'insanlık bilimi'ne bağlar; "insan yaradılışı denilen o müphem, oynak, değişik cepheli, ele avuca sığmaz varlığın sonsuz değişikliğini Comte'un anlayamadığını söyler ve eleştirilerine şöyle devam eder: Comte, tıpkı hayvanlar âleminin birçok olan kollarının zorla düz bir çizgiye irca eden faraziyeci tabiatçılar gibi hareket ediyor. İnsanın zekâsının teolojiden metafiziğe ve metafizikten pozitif bilime doğru yürüdüğünü ispat etmeyi denemesinden beri, ona göre insanlığın tarihi çizilmiştir. Ahlâkın, şiirin, dinlerin, mitolojilerin hiçbir yeri yoktur, bütün bunlar değeri olmayan fantezilerdir. Auguste Comte, zannediyor ki insan yalnız bilimle, o da ne söz ki, yalnız geometri problemleri gibi küçük cümle parçalarıyla, kuru formülle beslenir.(Renan1965:188). Kısacası Renan'ın tabiriyle "bir kelime ile Comte,

insanlık bilimlerinden hiçbir şey anlamıyor, çünkü filolog değildir.” (Renan 1965: 189-190).

Ernest Renan, kendi kurduğu felsefi düşüncenin temellerinin bir bakıma pozitivizme benzese de Auguste Comte’un pozitivizmi ile kendi felsefesi arasındaki ayrımın farklılığına dikkat çekerek ‘Bizim pozitivizmimiz ne Auguste Comte’un pozitif felsefesi, ne de M.Proudhon’un dine aykırı tenkididir. Bizim pozitivizmimiz, bütün kısımlarının hakkı kabul edilmiş olan, insan yaratılışının tanınması, o yaratılışın bütün melekelerinin hep birden ve ahenkle kullanılması, her türlü kayıt ve şartın reddidir’ (Dilber, 2009: 29).

Felsefede, dil bilim ve tarih alanında eserler yazmış olan Fransız düşünür ve tarihçi, E. Renan 2 Ekim 1892’de ölmüştür.

Eserleri:

1) Samî Dillerinin Karşılaştırılması ve Genel Tarihi; 1885 yılında yayınlanan bu eserde yazar Sâmi ırkının Hint-Avrupa ırklarına kıyasla insanlığın alt yapısını teşkil ettiğini; dinler tarihi açısından dinî düşüncelerin ırkçı tezlere alet etmenin daha ağır bir hata olacağını anlatmıştır.

2) Dialogues et Fragments Philosophiques (Felsefi Diyalog ve Yazıtlar); 1876 yılında yayınlanan bu eserde Renan “İyilik ve kötülük duygusunun’ insan doğasının ilkel bir gerçeği olduğunu vurgulamıştır. Herhangi bir akıl yürütme, herhangi bir dogmatik inanç, herhangi bir acı ya da ödül fikri olmaksızın üzerimize yüklendiğini, özgürlükle aynı şey olduğunu, bu olmadan görev hiçbir anlam ifade etmeyeceğini, ancak anlamsız bir sözcük olacağını anlatmaktadır.

3) Caliban Eau de Jouvence (Gençlik Suyu): 1879 yılında yayınlanan bu eserdir. Yazar bu eserde aristokrasinin (Prospero ve Ariel)’nin demokrasiye dönüştüğünü, çünkü simya büyülerinin (geleneksel yaptırımlar) pozitivizmin bulaştığı bir insana karşı güçsüz olduğunu; bilimsel iktidar siyasetinin bu duruma etkili bir cevap olacağını anlatmıştır.

4) Feuilles Détachées (Kopuk Sayfalar); 1892 yılında yayınlanan bu eserde yazar kiliseden kopmakla birlikte, en büyük önemi manevî değerlere vermek gerektiğini,

insanlığın ilerlemesi konusunda bütün varlığı ile liberal bilime ve tenkitçi düşünceye bağlanmak gerektiğini anlatmıştır.

1.3.6. Emile Durkheim (1858-1917)

Emile Durkheim 1858 yılında Fransa'nın Epinal-Loren şehrinde doğmuştur. Yahudi olan Durkheim başarılı bir lise öğreniminin ardından yüksek öğretmen okulu Ecole Normale Supérieure'e girmiştir. Durkheim buradaki öğrenim hayatı boyunca felsefe, sosyal olaylar ve bunlarla ilgili düzenlemeler yapılmasıyla yakından ilgilenmiştir. Felsefe konusunda eğitim aldıktan sonra devlet liselerinde bir süre felsefe öğretmenliği yapan sosyolog 1885 yılında Almanya'da araştırmalar yapmış ve makaleler yayınlamıştır. 1892'de habilitasyon sınavını verdikten sonra, Bordo Üniversitesi'nde pedagoji okumuştur. 1896'da aynı üniversitede yeni kurulan Pedagoji ve Sosyal İlim Kürsüsü'nü yönetmiştir. 1902'de aynı dersleri okutmak üzere Sorbon'a çağrılmış, 1906'da aynı Üniversite'de Pedagoji ve Sosyoloji ordinaryüslüğüne tayin olmuştur." Bugün bilgi sosyolojisi adını verdiğimiz hususi sosyoloji sahasına çok verimli hizmetlerde bulunmuştur.

Emile Durkheim (1858-1917); Karl Marx ve Max Weber ile birlikte sosyolojinin kurucu isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Comte, sosyolojiye ismini verip pozitivizmin ilkelerini belirlerken Durkheim, hem bu ilkeleri sosyolojiye taşımış hem de sosyolojinin konusunu ve amacını tanımlayarak, toplumsal olanın bilimsel yoldan nasıl incelenmesi gerektiği konusuna açıklık getirmiştir. Durkheim ayrıca, sosyolojinin bağımsız bir sosyal bilim olarak kabul edilmesini sağlayan ve ona itibar kazandıran isimdir. Gerçekte sosyoloji tarihinde başka hiçbir dönemde hiçbir sosyolog toplumda bu derece bir etkiye sahip olmamıştır (Tatlıcan, 2010).

Sonraki gelişmeler açısından bakıldığında, Durkheim'in sosyolojiye etkisinin diğer kurucu düşünürlerden çok daha fazla ve sürekli olduğu görülebilir. Söz konusu etki, Durkheim'in Sosyolojik Yöntemin Kuralları, Toplumsal İşbölümü, İntihar ve Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri adlı çalışmalarında sosyolojiye dönük yaptığı tanımlama ve kavramsallaştırmalardan gelmektedir. Durkheim bu çalışmalarında Sosyolojinin amacını, konusunu, sınırlarını ve daha önemlisi yöntemini belirginleştirmiştir. Aslında Durkheim'in amacı, toplumsal dünyayı bilimsel yoldan anlamlandırarak ve sosyolojiyi

bilim statüsüne kavuşturarak, ona meşruiyet kazandıracak bir manifesto hazırlamaktır. Emile Durkheim' a göre, sosyolojinin ortaya çıktığı yer, XIX. Yüzyıl Fransa'sıdır. Emile Durkheim, sosyolojinin kökenini antik dönem düşünürlerinin görüşlerine oranla Montesquieu ve Condorcet gibi Fransız felsefecilerin görüşlerinde yer aldığını ileri sürmektedir. Emile Durkheim, Saint Simon' u toplumsal dünya bilimi anlayışını oluşturduğu ettiği için övmüştür, fakat Saint Simon' un düşüncelerinin dağınık ve yetersiz olduğunu da sözlerine eklemiştir. Dolayısıyla Emile Durkheim sosyolojisi, Fransız sosyoloji ekolünün temelini oluşturmuş, daha çok yaptığı metodolojik katkılarıyla varlığını günümüze kadar sürdürmüştür (Tolan, 1996: 24).

Emile Durkheim ise sosyolojinin felsefeden bağımsızlığını kazanmasını kolaylaştırmak ve ona açık bir bilim kimliği kazandırabilmek için, Sosyolojinin inceleme alanını sadece toplumsal olguları araştırmayla sınırlandırmıştır. Toplumsal kelimesinin özünde birkaç bileşeni vardır ve sosyolojinin kendi başına bir bilim olmasında asıl önemli olan, “toplumsal olguları, şeyler gibi ele alıp irdelemek” fikridir (Tolan, 1996: 23). Emile Durkheim' i pozitivist kılan ünlü ilkesi budur. Bu “şey” kelimesinden kastedilen; söz konusu olan toplumsal olguyu sadece maddi bir veri olarak görmek değil, onu somut bir olgu gibi ele almaktır; bir şeyle nasıl olduğu gibi karşılaşıyorsa toplumsal olguyu da o şekilde somut kabul etme ve nasıl olabileceğine ya da nasıl olmasının istendiğine göre onu yeniden oluşturmaktır. Yoksa toplumsal olgunun bir şey gibi somut olarak ele alınması, ne onun mutlaka maddi bir şey olması konusunda bir önyargıyı dile getirmesine ne de onun düşünce, inanç, duygu, alışkanlık, tavır olabilmesine kaynaklık eder. Bu sayılanlar da en az madde kadar somut ve etki yapan, dolayısıyla nesnel açıdan ele alınıp gözlemlenebilir gerçekliklerden oluşmaktadırlar (Korkmaz, 2012: 46)

Görüldüğü gibi Emile Durkheim'ın pozitivist sosyolojideki etkisi oldukça fazladır. Sosyoloji, her ne kadar Auguste Comte ile birlikte ortaya çıksa da esas önemine Emile Durkheim ile birlikte kavuşmuştur. Emile Durkheim, sosyolojiyi felsefi disiplinlerden ayırarak bağımsız bir disiplin haline gelmesinde etkili olmuştur. Toplumsal olguların nesneler gibi ele alınmasını ve bunun deneye dayalı yöntemlerle araştırılması gerektiği üzerinde durmuştur. Emile Durkheim'ın temel kriteri deney ve gözlemdir. Ona göre deney ve gözleme konu olmayan ‘şeylerin varlığından da söz edemeyiz. Ayrıca Emile Durkheim toplumsal olgular üzerinde de durmuştur. Ona göre

bir toplumsal olayın nedeni yine toplumdaki bir başka toplumsal olguda aranmalıdır. Buradan hareketle Emile Durkheim'in pozitivist sosyoloji içindeki etkisinin gerek Auguste Comte' dan, gerek Herbert Sencer'den fazla olduğunu söyleyebiliriz. Onun bu denli sosyoloji üzerinde derin etkilerde bulunması, onun bu alan için ne kadar önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. (Korkmaz, 2012: 63)

Eserleri:

1) Toplumsal İş Bölümü: 1893 yılında yayımlanan eserinde Durkheim eğer toplumbilimin insanların mutluluğuna hizmet etmezse, incelemeye değmeyeceğini; toplumbilimin toplum düzeninin oluşumuna yapabileceği katkıları engellenmemesi gerektiğini anlatmıştır.

2) Sosyolojik Yöntemin Kuralları: Durkheim'in 1895 yılında yayınlanan bu klasikleşmiş eserinde doğa bilimlerine uygulanan bilimsel yöntemlerin sosyoloji için de uygulanması gerektiğini savunmuştur. Sosyolojik bir yöntem nasıl oluşturulabilir sorusunun cevabını bulmaya çalışmıştır. Sosyolojik olguların temelleri araştırıldığında felsefi kavram ve önermelerden ziyade bağımsız bir toplumsal düzen ve işleyiş sistemi ile karşılaşırız. Bu toplumsal düzen ve işleyişte birey, bireyin davranışları ve psikolojik unsurları yok sayılmamıştır ancak sosyolojik olgularda bireyden çok toplum baz alınarak sosyolojik olguların açıklanması gerekmektedir. Toplumsal olgular açıklanırken ise kullanılacak yöntem ise gözlem, incelemeye ve nedenlere dayalı bir sisteme olmalıdır. Durkheim bu eserinde ayrıca toplumsal olguların bir tesadüf olmadığını, karşılaşılan durumların keyfi olmaktan ziyade incelenmesi gereken birer olgu olduğunu vurgulamıştır.

3)İntihar: Durkheim'in 1897 yılında yayınladığı bu eserinde bireysel bir tercih olarak karşımıza çıkan intihar olgusun, toplumsal nedenlerle bağlantılı bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiği, bu nedenle de toplumun, intihar olgusunu bilimsel yöntemlerle ele alıp araştırması gerektiğini savunmuştur. Durkheim, bu eserinde ayrıca intihar olgusunu incelerken "toplumsal yaşamın başlıca alanlarını örgütleyen eşgüdüm, yön verici düşünceler ve davranış kuralları toplamı" demek olan toplumsal kurumların ve kurumlaşma süreçlerinin önemini anlatmıştır.

4) Sosyoloji Dersleri: 1898 yılında yayınlanan bu eserde Durkheim meslek ahlâkı, yurttaşlık ahlâkı, her türlü toplumsal sınıftan ayrı genel ödevler, mülkiyet hakkı,

anayasal haklar, sözleşme hukuku, sözleşme ahlâkı gibi önemli sosyolojik konulardaki görüşlerini metotlu ve öğretici bir biçimde ele almıştır. Söz konusu alanlara özellikle ahlâk incelemesi çerçevesinde yaklaşan ve olguların tanımlanıp, gözlenmesine öncelik veren Durkheim'ın yönteminin temel ilkelerini ve öğretisinin ana hatlarını kabaca ortaya koyduğu çalışma, bir araştırma inceleme kitabından ziyade öğretici olma iddiası taşımaktadır. Toplumsal bilincin kaynaklarını anlamak için girilen bu çaba, Durkheim'ın toplumsal olgunun önce yapılanmasına, daha sonra da yorumlanmasına katkısını anlamamızı sağlamaktadır.

1.3.7. John Stuart Mill

John Stuart Mill 1806'da Londra'da doğmuştur. Ünlü felsefeci James Mill' in oğludur. Oğlundaki kabiliyetinin farkına varan James Mill oğlunu küçük yaşta katı ve yoğun bir eğitime tabi tutmuştur. Tarih, mantık, iktisat ve matematik sahalarında eğitim görmüş olan Mill ciddi bir disiplin altında yetişmenin verdiği sıkıntı dolayısıyla 20 yaşındayken bir ruh krizi geçirir. 30 yaşında da hayat boyu devam edecek bir sinir hastalığına yakalanır. John Stuart Mill, yetişme döneminde 'Yararcılar' olarak kendilerini tanıtan düşünürlerden birisi olan Jeremy Bentham'ın fikirlerinden etkilenmiştir. Yararcılar felsefesini benimseyen düşünürler, insanların sergiledikleri iyi davranışlardan zevk aldıklarına inanmaktadır. Yararcılar yapılan davranışları insanları mutlu edip etmemelerine göre değerlendirirler. Yararcılara göre, sayıca çok fazla insanı mutlu eden bir iş, en faydalı iştir. Mill akademik çalışmaları boyunca siyasete büyük ilgi duymuştur. Mill siyasete karşı duyduğu ilginin kaynağını ise emekçi kesimin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmeye çalışma uğraşısı olarak görmektedir. Mill her alanda eşitlikten yana olmuş, kadın erkek eşitliği, kadınlara eğitim hakkı verilmesi, seçme seçilme hakkı verilmesi gibi alanlarda mücadele etmiş bir düşünürdür.

Mill, ilmi metot olarak Francis Bacon'un metodunu geliştirir ve şimdiki bilinen dört ana yöntemi açıklar:

- 1) Uygun düşme yöntemi
- 2) Ayırım yöntemi
- 3) Bakaya yöntemi
- 4) Aynı anda değişme yöntemi.

1) Uygun Düşme Yöntemi: Bu ilke içinde olay bulunan gözlemleri bir araya getirir ve bu bir araya getirilen çeşitli gözlemlerde müşterek olmayan özellikleri dışarıda bırakır.

2) Ayrım Yöntemi: Bu ilke içinde olay olan ve olmayan iki gözlem grubunun listesini yapar ve iki grupta müşterek olan özellikleri dışarıda bırakır

3)Bakaya Yöntemi: Evvelce meydana gelen bir kısım olayların sonucu teşekkül eden bileşik bir olaydan, evvelki olayların bazısının neticesi olduğu bilinen kısım çıkarılacak olursa bileşik olayın bakiyesi açıkta kalan evvelki olayların neticesi olur.

4)Aynı Anda Meydana Gelen Değişmeler Yöntemi: Bu ilke olayların, her değişimi için değişen veya değişmeyen birlikte var olan özelliklerin hangileri olduğunu belirtir. Sabit kalanalar dışarıda bırakılarak değişenler üzerinde çalışmalar yapılır.

Mill Comte'un etkisinde kalmasına rağmen onun sisteminde bazı noksanlıklar bulmuş ve bu husustaki görüşlerini A. Comte ve pozitivizm isimli eserinde geniş olarak belirtmiştir. Comte'un ahlaki görüşünü tasvip etmeyen Mill yararcılığı benimseyip geliştirmiştir. Bu doktrine göre yarar; davranış ve hareketlerin ilkesidir. Bir şeyin iyi veya kötü olduğunu ayırt etmek için yararlı olup olmadığına bakılmalıdır.

Mill toplumun genel bilimine en uygun yöntemlerin somut tümnden gelimci yöntem ile ters tümnden gelimci yöntem olduğunu iddia etmiştir.

Somut tümnden gelimci yöntem açık bir hipotezin ortaya konması, bu hipotezden çıkarsamalar yapılmasını ve öngörülen tahminlerin kendini haklı çıkarmak üzere verilerin test edilmesini içerir (Gordon, 2009: 503).

Dini yönden de Comte 'u tasvip etmeyen Mill politik olarak sosyalizm taraftarı bir liberaldir. Kadının hukuk siyaset ve kültür alanlarında erkeğe eşit olmasını savunmuştur.

Eserleri:

1)Mantık Sistemi:1843 yılında yayınlan bu eserinde Mill tüm çıkarsama, kanıtlar ve kendini kanıtlamayan tüm doğruluk keşiflerinin tümevarım içinde bulunduğunu ve tümevarımların yorumlanmaları gerektiğini anlatmıştır.

2)İktisadın İlkeleri: Mill bu eserini 1848 yılında yayınlamıştır. Mill bu eserinde ekonomi düşünceleri tarihindeki önemi, kendinden önceki klasik ekonomistlerin ve daha önce yaşayan yazarların düşüncelerini esaslı bir biçimde gözden geçirilmesi gerektiğini anlatmıştır.

3)Hürriyet: 1854 yılında yayınlanan bu eserde Mill herhangi bir düşünce kendini açıklayabilme imkânı bulamasa bile; bu düşüncenin, bizim kesin olarak bilebileceğimiz şeylere rağmen, doğru olabileceğini iddia etmiştir. Mill susturulan düşüncenin içerisinde de gerçeklerin bir kısmının olabileceğini savunmuştur. Kabul etmemek ya, herhangi bir konuda çoğunluğun paylaştığı düşünce veya üstün gelen düşünce nadiren hakikatin tamamı olabileceğini savunmuştur.

4)Faydacılık: 1861 yılında yayınlanan eserde Mill faydacılık öğretisinin, her tür ilişkisinde iktisadi olanı merkeze almış gibi görünen çağdaş dünyanın en yaygın ahlaki ve siyasal eğilimlerinden birisi olduğunu, öyle ki önde gelen çağdaş siyaset felsefesi kuramcıları tarafından “faydacılığın, geri plânda gizli duran, karşısında başka kuramların iddiada bulunup kendilerini savunmalarını gerektiren bir zemin olarak işlediğine” inanıldığını anlatmıştır.

İktisat, felsefe ve estetik gibi birçok alanda çalışma yapmış olan Mill, 1873’de Fransa’da ölmüştür.

1.3.8. Herbert Spencer (1820-1903)

Herbert Spencer, 1820 yılında İngiltere’nin Derby şehrinde doğmuştur. Spencer, kırk yaşına kadar hiçbir okula gitmemiş ve sistematik bir eğitim almamıştır. Spencer eğitimini evde öğretmen olan babası ve amcasından almıştır. Düzenli bir eğitim almamasına karşın birçok bilim dalında binlerce fikir ortaya atmıştır. 1837’de Derby’de öğretmenliğe başladıysa da üç ay sonra bu işten ayrılarak demiryolu mühendisi olarak göreve başlamıştır.

Sekiz yıl demiryolu mühendisi olarak çalıştığı işinde, çeşitli köprüler ve yolların yapımında bulunmuştur. Demiryolu mühendisi olarak çalıştığı yıllarda felsefe ile de ilgilenmiş, dergilere çeşitli felsefe yazıları göndermiştir. 1852’den itibaren yayımladığı eserleriyle kendi felsefi sistemini kurmaya çalışmıştır.

Hayatı boyunca resmi görev almayıp şan ve makamdan uzak durmuştur. Ferdi hürriyete son derece önem verdiği için evlenmeyi ve zekâ hürriyetine zarar verir korkusuyla çok okumayı bile reddeder. Onun için önemli olan tek şey deneye dayanan şahsi fikirlerdir.

Evrım, kelime anlamı olarak ele alındığında aniden ortaya çıkmayan, yavaş yavaş gelişen bir değişim, kesintisiz, niteliksel ve niceliksel bir gelişim sürecini ifade eder. Kelime, farklı yaklaşımlar içerisinde benzer bir gelişim sürecini ifade etmek için kullanılmaya devam etmektedir. Yaygın anlayış, evrimin bilimsel bir kavram olarak biyolojiden, daha çok da Charles Darwin'in (1809-1882) ortaya attığı canlıların gelişimi teorisinden kaynaklandığını sanmaktadır. Oysa evrim, bilimsel bir kuram olarak öncelikle sosyal bilimler alanında kullanılmıştır.

Spencer 'in felsefesinin esasını da evrim kuramı oluşturmuştur. Spencer bilimsel verileri içerecek tümevarımcı ilk felsefi dünya görüşünün evrim yasasına dayanacağını, Darwin'in varsayımının gerçek bir felsefi kuramın çekirdeği olabileceğini ileri sürer. Zihinsel ve fiziksel varlıkların aynı evrimci ilkelerle tanımlanabileceğini, yalnızca temel işlevleri yerine getirebilen en basit varlıklardan toplumsal sınıflara dek her şeyin basit, ilkel bir aşamadan daha karmaşık işlevlerin yerine getirilebildiği aşamaya doğru geliştiğini savunur ve evrimi kesin olmayan, belirsiz, homojen bir durumdan göreceli olarak kesin, belirli heterojen bir duruma doğru değişim olarak tanımlar.

Spencer 'e göre zaruri olan tek şey Auguste Comte'un kabul ettiği ilerleme değil, evrimdir. Çünkü evrim bütün şekillerin altında hayatı oluşturan kuvvettir. Filozofa göre evrimin az ya da çok açık olarak görülebilen üç belirtisi vardır. Ve ancak bunlar bir araya geldiğinde gelişme kavramı tam olarak belirir. Gelişmenin birinci belirtisi bir bütün olarak toplanmadır.

Gelişmenin ikinci belirtisi bütünleşmenin çözülmesidir. Toplum alanındaki gelişmede ortaya çıkan iş bölümü yüzünden sınıflar, zümreler meydana gelir; böylece başlangıçtaki yalın bütünleşme çeşitlilik kazanır. Gelişmenin üçüncü belirtisi, belirlenimdir. Dünyanın her tarafında görülen evrim bu şekilde zuhur eder.

Herbert Spencer, bilimin ve toplumların gelişimini canlı bir organizmaya benzetmektedir. Tıpkı insan bedeninde görülen gelişmeler gibi bilimin de bu şekilde büyüüp gelişeceğini ileri sürmüştür. Bu da Herbert Spencer'ın pozitivist sosyoloji

içerisinde kendisine büyük öneme sahip bir yer edinmesine neden olmuştur. Ancak onun etkisi, Auguste Comte'un etkisi kadar belirgin olmamıştır (Korkmaz, 2012: 63)

Eserleri:

1) Sosyal Statik: 1851 yılında yayınlanan bu eserde Spencer insan haklarının tarihsel gelişimini ve kişisel özgürlüklerin önemini ve nasıl olması gerektiğini evrimsel teoriyi temel alarak açıklamıştır.

2) Sosyoloji İlkeleri: 1855 yılında yayınlan bu eserde Spencer yaşamın aldığı tüm biçimlerin, ileriye doğru kesintisiz bir evrim sonucu ortaya çıktığını savunur. Eserinde Spencer insan toplumları ile biyolojik organizmalar arasında ayrıntılı bir karşılaştırma yapar.

3) Biyoloji İlkeleri: 1864 yılında yayınlanan eserde Spencer, toplumların canlı organizmalara benzer şekilde çalıştığını, toplumlar ne kadar karmaşıklarırsa parçaların karşılıklı bağımlılığının da o ölçüde artacağını, doğal bir özellik olarak kendi dengelerini sağladıkları için, kendi üyelerinin daha ileri düzeyde evrim için mücadele etmeleri gerektiğini anlatmıştır.

4) Tanımlayıcı Sosyoloji: 1873 yılında ilk ciltleri yayınlanmaya başlayan bu eser çeşitli toplumların kültürel özellikleri ile toplumsal kurumlarına ilişkin verileri anlatarak değişik başlıklar altında sınıflandırmıştır. 1873-1881 yılları arasında ilk sekiz cildi yayınlanan dizi mali güçlükler nedeniyle yarım kaldı ve ancak Spencer'in ölümünden sonra tamamlanabildi.

İKİNCİ BÖLÜM

POZİTİVİZMİN TARİHSEL SÜRECİNE ETKİ EDEN TOPLUMSAL, BİLİMSEL VE SİYASAL GELİŞMELER

2.1. RÖNESANS VE REFORM HAREKETLERİ

2.1.1. Rönesans

15. ve 16. yüzyıllarda önce İtalya’da başlayan, daha sonra Fransa, Almanya İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerine yayılan edebiyat, sanat, düşünce ve bilim alanındaki büyük yenilik, gelişme ve anlayışlara’ yeniden doğuş’ anlamına gelen “Rönesans” denir. Geniş ve yaygın anlamıyla Rönesans, insanın ve dünyanın keşfi ile insanların ortaçağ bilgisizliğinden kurtularak, hür, tenkitçi ve dinden uzak bir kişilik kazanmaları, tabiata yönelmeleri demektir.

Rönesans’ın nedenleri maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:

1. Matbaanın ve kâğıdın kullanılması ile yeni keşif ve fikirlerin geniş kitlelere yayılması,
2. Ortaçağdaki güzel sanatların XV. ve XVI. Yüzyıllarda daha da gelişmesi,
3. XV. ve XVI. yüzyılda Avrupa’da birçok düşünürün ortaya çıkması ve Avrupa’da sanat ve edebiyattan zevk alan bir kesimin ortaya çıkması,
4. Sanatçıları destekleyen Meşen denen bir sınıfın oluşması,
5. İstanbul’un fethi sonrasında İstanbul’daki bazı bilginlerin İtalya’ya gelerek Yunancayı ve antik eserleri öğretmeleri.
6. Coğrafi Keşifler neticesinde insanların düşünce ve ufkunun gelişmesi.

Rönesans hareketlerinin temelinde yukarıda maddeler halinde sayılan hususlar mutlaka çok önemli etkiye sahiptir ancak Rönesans hareketlerine sebep olan hususların hemen hepsinin arka planında ise Aydınlanma düşüncesiyle birlikte bilimsel düşüncede meydana gelen gelişmeler vardır.

Rönesans önce skolastik düşüncenin otoritesine başkaldırarak eski zamanların sanat ve edebiyat klasiklerinden esinlenerek gelişim göstermiştir. Rönesans, bu düşüncenin baskı altına alınmasına karşı yapılan bir çeşit aklın isyanıdır denilebilir.

Hümanistlerin eğitim ve kültür alanındaki katkıları, Ortaçağ'dan farklı yeni bir zihniyetin doğmasına yol açmıştır. Bu zihniyetin aynı zamanda bilimsel çalışmalarda yeni bir bakış açısının oluşmasında ve dolayısıyla modern bilimin doğuşunda önemli bir rolü olmuştur (Ural, 1994: 11).

Rönesans adı verilen şey, Doğu kaynaklı üç icadın Batıda yaygın bir şekilde kullanılmasının bir sonucudur. Bunlar, barut, matbaa ve pusula üçlüsüdür. Bunlardan birincisi, feodal düzenin sağlam kalelerini yıkmak için kullanılmış ve dolayısıyla ruhban sınıfının yönetimini bu güçle tehdit eden yeni milliyetçilik ruhunun en güçlü tetikleyicisi olmuştur. Matbaa ise bilginin yayılımını hızlandırmış, bilgi ve eğitimi şekerleştirerek, ruhban sınıfının tekeli kırılmıştır. Pusula da denizciliğin güvenliğini artırıp, sınırlarını genişletmiş, bir yandan Amerika'nın keşfiyle sonuçlanan seyahatlere zemin hazırlamıştır.

Rönesans sonrasında bilim adamlarının getirmiş oldukları yenilikler, bilimsel temelli gözlemlerin, deneylerin, kullanımı sonrasında ortaya konan bulgu ve kanıtların bir nevi toplamıdır.

Rönesans'ın doğurmuş olduğu en önemli sonuç, kilise egemenliğinin yerini pozitif düşüncenin, deneye ve gözleme dayanan bilimin almasıdır. Aklın ve bilimin rehberliğinde insanları düşünen, eleştiren ve kendi düşüncelerini rahat bir biçimde ortaya koyan varlıklar olması gerektiği düşüncesi inancı yaygınlık kazanmıştır. Bunu takiben dinde de Reform hareketleri baş göstermiş, bilim ve teknikteki gelişmeler hızlanmış, buradan elde edilen yenilikler yardımıyla Sanayi Devrimi'ne zemin hazırlanmıştır (Alatlı, 2010: 717).

Pozitivist bakış açısıyla Rönesans hareketlerini irdelediğimizde pozitivism ile Rönesans hareketinin benzerlik gösteren birçok yanı olduğunu görmekteyiz. Şöyle ki:

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Rönesans hareketinin temelinde ve arka planında öncelikli olarak insanları Avrupa'da kilisenin dogmalarından ve Ortaçağın bilgisizliğinden kurtararak akla, kesin gözlem ve deneye dayanan bir bilim anlayışının kurulması ve topluma uyarlanması yatmaktadır. Tatbikî Rönesans hareketi sadece insanları dogmadan kurtarıp deneye dayanan bir bilimi yerleştirmeye çalışmamış bunun haricinde de edebiyat, sanat, uzak yerlerin keşfi, savaş teknolojisi vs. gibi konularda da birçok yenilik getirmiştir. Ancak Rönesans hareketinin topluma kazandırdığı ve

topluma kazandırırken de üzerinde durduğu en temel ilkelerden ilki hiçbir dinsel dogmanın kabul edilmemesi ikincisi ise kesin gözlem ve deneye dayanan bir bilim anlayışının kurulmasıdır.

Rönesans hareketi ile pozitivist anlayışın kesiştiği ve temel anlamda benzerlik gösterdiği hususlarda yukarıda bahsettiğimiz gibi hiçbir dinsel dogmanın kabul edilmemesi ve kesin gözlem ve deneye dayanan bilim anlayışının kurulmasıdır.

Pozitivizm toplumların geçirmiş olduğu süreçleri açıklarken 3 hal kanunundan bahsetmiş, toplumların geçirmiş olduğu dönemleri teolojik, metafizik ve pozitif dönem olarak incelemiştir. Rönesans hareketinin karşı çıktığı dinsel dogmalar pozitivizm anlayışında da toplumun geçirdiği ‘teolojik dönem’ de açıklanmış ve tıpkı Rönesans hareketinin temel felsefesinde olduğu gibi Pozitivizm de dinsel dogmaları ‘nasıl’ ve ‘neden’ sorularına cevap aramaktan ziyade kilisenin doktrinlerini kayıtsız şartsız kabul ettikleri ve teolojik olguları insanlığın ilerlemesine engel olarak gördükleri için reddetmiştir.

Rönesans hareketiyle Pozitivizmin kesiştiği ikinci temel husus ise Rönesans hareketinin de Pozitivizm anlayışının da temelinde yatan ‘bilim anlayışının’ kesin gözlem ve deneylere dayanan bilim anlayışı olması gerektiğidir. Pozitivizm doktrini tamamen bilim üzerine kurulmuş bir fikirler silsilesidir. Bu sistemde her şey deneye dayalı bilgi öğretisinden ibarettir. Pozitivizm savunucuları somut olmayan, deneye dayanmayan hiçbir bilimsel öğretiyi kabul etmemişlerdir. Bu nedenle bilim konusunda hem Rönesans hareketi hem de Pozitivizm doktrini bilimin mutlak kesin gözlem ve deneye dayanması gerektiği konusunda hemfikirdirler.

Rönesans hareketiyle Pozitivizm akımının birbirlerinin sebep ve sonuçları olma açısından irdelediğimizde ise ortaya şöyle bir sonuç çıktığını görmekteyiz. Pozitivizm akımının kökenleri her ne kadar Platon’a kadar gitse de pozitivizmin bir doktrin olarak benimsenmesi ve toplum tarafından kabul görmesi Rönesans hareketleri sonucunda olmuştur. Pozitivizm akımının kökenleri Rönesans hareketlerinden çok daha eskilere dayanmaktadır ancak o dönemde gerek Kilisenin insanlar üzerindeki baskısı, insanların dogmalara körü körüne bağlı olması gerekse Ortaçağ bilgisizliği Pozitivizmin insanlar tarafından anlaşılamamasına ve kabul görmemesine neden olmuştur. Ne zaman ki Rönesans hareketi ortaya çıktı, akıl, bilim, deney ön plana çıkarıldı, dogmalar reddedildi

o zaman anlaşıldı ki aslında yıllardır Pozitivizm de Rönesans hareketinin savunduğu fikirleri savunmaktadır. Pozitivizm Rönesans hareketinin ortaya çıkarmış olduğu düşünce sistemini, fikir hareketini sosyoloji bilimi içinde bir bakıma sistemleştirmeye çalışmıştır.

Pozitivizm bilimin mutlak deneye dayalı olmasını öngörmüş ve deneye dayalı bilgiyi sosyolojiye daha doğrusu topluma uyarlayarak deneye dayalı pozitif bilimlerin ışığında yeni bir toplumsal düzen kurmaya ve insanları refaha ulaştırmayı amaçlamıştır.

2.1.2. Reform Hareketleri

Reform hareketleri düşünce sisteminin temelini tamamen değiştiren ve bilimin farklı bir yolda devam etmesine ortam hazırlayan, aynı zamanda da birçok sonucu da beraberinde getiren önemli bir olaydır.

İlk kez Almanya’da eski papaz ve öğretim görevlisi olan Martin Luther’den kırılcım alan Reform hareketleri ile kilisenin Endüljans uygulaması başta olmak üzere adeta attığı her adım eleştirilmeye başlanmıştır. Luther, Endüljans olayının tamamen uydurma olduğunu günahlarını sadece tanrının bağışlayabileceğini savunmaya başlamış ve kilisenin duvarına bir bildiri asarak bu işi daha da genişletmiştir. Martin Luther’in kiliseye karşı bu eleştirel tavrı ise aslında o dönemdeki skolastik düşünce yapısını yok etmeye yönelik ilk adım olmuştur. Reform hareketlerinden önce insanların düşüncelerini söyleyemedikleri ve kilisenin dediklerine halkın körü körüne inandığı bir sistem vardı ancak Martin Luther’in bu hareketi insanların kiliseyi ve kilisenin oluşturduğu düzeni sorgulamalarına ortam hazırlamıştır.

Reform hareketlerinin sonucunda ise din ve devlet adamları toplum üzerinde kurmuş oldukları baskı ve etkiyi tamamen kaybettiler çünkü toplum bilinçli ve düşüncelerini ifade edebilen hale geldi böylece okulların üzerindeki kilise etkisi de kaldırılarak eğitimde de laikliğe gidildi ve özgür düşünce ile öğrenciler yetiştirilmeye başlandı.

Reform hareketleri sonucunda bilim de devasa ölçüde gelişme göstermiştir çünkü halk, eğitim gören öğrenciler ve bilim adamları kiliseden, kilisenin baskısından ve skolastik düşünce sisteminden kurtularak özgür düşünce ortamına kavuştu. Böylece

insanlar düşüncelerini özgür bir şekilde ifade ederken aynı zamanda da araştırmalar ve bilimsel çalışmalar özgür bir şekilde yapılmaya başlanmıştır.

Avrupa Aydınlanmasında insanlığın fikrîsel eylemlerinin akışında Rönesans ve Reform ‘un özel ve önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Çünkü bu iki fikir devrimi, Ortaçağ’ın Skolastik düşünce anlayışına birer darbe vurmuşlardır. Bu iki büyük gelişmeden sonra, insanların fikir yapısı özgür düşünce yolunda önemli bir adım atmış, değişim geçirmiştir. Aslında Reform, Rönesans’tan farklı bir yapıya sahip değildir, birbirinin tamamlayıcısıdır diyebiliriz. İkisi arasında pek çok ortak noktalar bulunmaktadır. Bu ortak noktaları her iki hareketin skolastik düşünceye ve kilise baskısına karşı çıkması, deneye ve gözleme dayanan bilimsel bilgiye önem vermesi ve insana değer verilmesi olarak özetleyebiliriz.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Reform hareketlerinin temelinde yatan esas olgu halkın, Endüljans uygulamaları olarak bilinen Orta Çağ Avrupası’nda bir tür günah çıkarma ve ölümden sonra cennete gitmek için Papa’nın sattığı af belgesi karşılığında kilisenin halktan para alarak cennetten toprak satması uygulamalarına ve Katolik Kilisesinin bozularak dini amaçlardan uzaklaşarak dini kendi amaçlarına kullanmalarına karşı tepkisi olmuştur. Yani Reform hareketlerinin kaynağı halkın din hizmeti veren kuruluş ve kişilerin yanlış uygulamalarına verdikleri tepkidir. Orta Çağ Avrupası’nda din gerek kilise gerekse din adamları marifetiyle halkın üzerinde bir baskı ve tehdit unsuru haline getirilmiştir. Halk bu durumdan her ne kadar rahatsız olsa da dogmaların halka dayatmaları nedeniyle ses çıkaramaz bir hale gelmişti.

Reform hareketleri halkın bu baskı ve dayatmalara bir kurtuluş olarak ortaya çıkmıştır. Reform hareketlerine Pozitivizm penceresinden baktığımızda gerek Reform hareketlerinin gerekse Pozitivizm akımının din olgusuna bakış açılarının benzediğini görmekteyiz. Şöyle ki Reform hareketleri; Orta Çağ Avrupası’nda din hizmeti veren kilise ve din adamlarının halkın üzerindeki yanlış dini uygulamaları ve dogmatik dayatmalarına karşı tepki olarak ortaya çıkmış halk kendi üzerinde kilise ve din adamlarının yanlış uygulamaları ve dogmatik dayatmalarına belirli bir süreden sonrada olsa karşı çıkmıştır.

Pozitivizm akımı da Reform hareketlerine benzer doğrultuda ister teolojik ister metafizik kaynaklı olsun hiçbir doğaüstü gücün dogma ve dayatmasını kabul etmemiş,

dinin insanları tahakküm altına almasına, sırf dinsel kaynaklı olması gerekçesiyle insanlara akıl ve bilim dışı her türlü dayatmayı reddetmiştir. Aynı zamanda Pozitivizm akımı dini, toplumların gelişmelerine, ilerlemelerine bir engel olmaktan ziyade toplumları refah ve mutluluğa götüren bir gelişim aracı olarak görmüştür. Dahası çok fazla pozitivizm temsilcisi tarafından kabul görmese de pozitivizmin kurucusu ve isim babası Auguste Comte'un ilerleyen dönemlerde kurduğu 'İnsanlık Dini' insanlara hizmet etmeyi, toplumsal düzeni kurmayı amaçlamıştır.

Özetle Pozitivizmin; her türlü teolojik ve metafizik doğaüstü dogmaya karşı oluşu, insanları, dinin ve din adamlarının baskısından kurtarma çabası Pozitivizmin Reform hareketleriyle örtüşen en önemli kısmını oluşturmaktadır.

Pozitivizm; her türlü teolojik ve metafizik doğaüstü dogmaya karşı çıkarken dine, din olgusuna hiçbir zaman karşı çıkmamış, dinsizliği savunmamıştır tersine dinin insanların sürekli ihtiyaçlarını karşılamakta olduğunu, insanın doğası gereği kendisini aşan olguları sevme ihtiyacı olduğu için dine ihtiyacı olduğunu savunmuştur.

2.2. AYDINLANMA ÇAĞI

Bilimi ve akıllı rehber edinen düşünce sisteminin etkisi ile 18.y.y.'da Avrupa'da bilimde ve felsefede büyük gelişmelerin olduğu çağa Aydınlanma çağı denir. Batı toplumunda 17. ve 18. yüzyıllarda gelişen ve akılcı düşünceyi eski, geleneksel, değişmez kabul edilen varsayımlardan, önyargılardan ve ideolojilerden özgürleştirmeyi ve yeni bilgiye yönelik kabulü geliştirmeyi amaçlayan düşünsel gelişimi kapsayan çağdır bir başka ifadeyle Aydınlanma çağı.

Aydınlanma felsefesinin kaynağı Rönesans felsefesi ve özellikle de 17. yüzyıl felsefesinin ortaya koyduğu ilkelerdir. Rönesans'tan itibaren düşüncenin tarihsel otoritelerden kurtulması, bilgi ve yaşam hakkında akla ve deneyime dayanmaya başlaması söz konusudur. 17. yüzyıl da bu gelişmeler sistemleştirilip temel ilkelere dönüştürülmeye başlanmış, rasyonalizmin belirginleştiği bu yüzyılda aydınlanma felsefesinin düşünsel temelleri bir anlamda hazırlanmıştır. Sekülerleşme aydınlanma felsefesinin ve genel anlamda aydınlanmacılığın her tür girişiminde temel olmuş olan bir yönelimdir.

Aydınlanmanın ilk temsilcileri olarak genellikle Rene Descartes ve Gottfried Wilhelm Leibniz kabul edilir. Almanya'da Johann Gottfried Herder, Immanuel Kant, Christian Wolff; Fransa'da Denis Diderot, Claude Adrien Helvétius, Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Voltaire; Büyük Britanya'da David Hume, John Locke ve Thomas Paine Aydınlanma çağının en önemli temsilcileridir.

Aydınlanma düşüncesi tek bir fikir değildir, birbiriyle ilişkili bir dizi fikir, değer ve ilkenin bileşiminden oluşur. Diğer bir deyişle Aydınlanma düşüncesi belirli bir düşünceden çok hem fiziksel hem de toplumsal dünyayı anlamının yeni bir biçimi, yani yeni bir bakış açısıdır. Bu anlamda Aydınlanma düşüncesi birçok açıdan ortak özellikler taşıyan düşünürleri birleştirmiş, onlara ortak bir zemin hazırlamıştır.

Aydınlanma Çağında daha önceki dönemlerde olduğu gibi teolojik ve metafizik toplum yapısı ve uygulamaları yerine akıl ve bilimi temel alan topluma bir düzen getirmeye çalışan düzenleme arayışını ifade eder. En genel anlamıyla "Aydınlanma", hareketi Ortaçağda insanlara dayatılan din temelli dünya görüşüne karşı akıl ve bilimi esas alan yeni bir dünya görüşünün ortaya çıkarılması ve bu görüşün toplum tarafından kabul görmesi olarak ortaya konabilir. Aydınlanma düşüncesinde ortaya konan fikirler toplumun, sadece aklın ve bilimin önderliğinde elde edinilen bilginin önderliğinde ilerlemesi gerektiği ve bu ilerleme neticesinde aydın bir toplum yaratılması gerektiği ve bu yeni toplumun devamlı ilerlemeyi hedef olarak seçmesi gerektiği şeklinde dir. Aydınlanma düşüncesine göre sürekli ilerleyen toplum kölelikten, tüm metafizik ve teolojik etkilerden kurtularak mutluluk ve toplumsal düzene kavuşacaktır.

Aydınlanmanın kökeninde Rene Descartes' la birlikte ortaya çıkan olaylara eleştirel gözle bakış yer alır. Aslında Aydınlanma düşünürleri, Rönesans'la birlikte başlayan “insana dönüş” eylemlerinin, bu eylemlerle gelen hümanist ve pozitif bakışın, tüm dogmalardan kurtulmak isteyen ve düşüncüyü yeniden topluma indirgemeye çalışan tüm yeni bakış açılarından yararlanmışlardır (Timuçin, Düşünce Tarihi, 432).

Aydınlanma düşüncesin de, eşitsizlik ve fakirliğin kader olmadığı; değişmeyen sosyal konumlar ile cinsler arası ilişkilerden doğan ve doğal veya ilahi düzenden kaynaklandığı iddia edilen adaletsizliklerin insan için kader olmadığı düşüncesi yatmaktadır. Kısaca Aydınlanma, insana insan olduğu için değer verilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca insanın özgürleşmesinin önünde yer alan büyük engeller

olarak bilinen eski feodal ve geleneksel topluma özgü durağan güç ilişkileri ile dini ideoloji ve kısıtlamaların kaldırılmasını amaçlayan Aydınlanma, sadece halk arasındaki değil; uluslar, hatta kadın-erkek veya diğer ırklar arasındaki eşitsizlik ilişkilerinin de kader olmadığını öğretmektedir (İrem, 2006-07: 172.)

Aydınlanma dönemiyle birlikte din anlayışında da değişimler meydana gelmiştir. Kilisenin egemenliği, aydınlanmayla birlikte etkisini kaybetmeye başlamıştır. Kilisenin toplum üzerindeki baskıcı tutumunun azalmasıyla birlikte din, kendini dar bir alana hapsetmiştir. Dolayısıyla dine büyük bağlılık duyan bireyler gün geçtikçe dinden uzaklaşmaya başlamışlardır. Bilim, toplumun her alanına nüfuz ettiği gibi dinin alanına da nüfuz etmiştir. Her ne kadar dinin özellikle bilim üzerindeki üstünlüğü azalmış olsa da din, bu üstünlüğünü tekrar elde etmeye çalışmıştır. Fakat bilimsel düşünce buna fırsat vermemiştir. Aydınlanma ile birlikte din, bilimin bir başka inceleme alanı haline gelmiştir. Kısaca, Aydınlanma döneminde yaşanan bilimsel ilerleme süreci, bilimin bağımsız olmasına neden olduğu gibi, kutsal evren anlayışının terk edilmesine bunu yerine pozitivist bilimin benimsenmesine neden olmuştur. Dinsel bilgi, bilimsel bilginin ilerlemesiyle birlikte eski önemini kaybetmiştir. Nesnel bir bilgiye sadece deney ve gözlemle ulaşılabilceği kabul edilmiştir (Yıldırım, 2004: 119,120).

Sosyoloji akademik bir disiplin olarak 19.yüzyılda ortaya çıkmış olsa da insan ve toplum üzerine yeni düşünce akımları Aydınlanma Çağıyla birlikte ortaya çıkmaya başlamış, bu dönemde geliştirilen yeni ve eleştirel sistemler toplumsal süreçlerin anlaşılmasını sağlayacak olan bilimsel yaklaşımın gelişmesi için gerekli temelleri oluşturmuştur.

Aydınlanma düşüncesi birçok alanda ortaya koymuş olduğu fikirler ile düşünce sistemlerine ilham kaynağı olmuştur. Aydınlanma düşüncesinin ortaya koyduğu fikirler tek bir alanda olmamış din, bilginin ve bilimin kaynağı, toplumdaki eşitsizlikler, insana değer verme vs. gibi birçok alanda bir dizi fikir akımı şeklinde olmuştur.

Temelinde Aydınlanma Çağı düşüncesi olan en önemli düşünce sistemlerinden birisi Pozitivizmdir. Pozitivizm düşünce sisteminin fikri kaynağının tamamen Aydınlanma Düşüncesi olduğunu söyleyebiliriz.

Pozitivizm Aydınlanma düşüncesinin den mutlaka ki birçok alanda ilham almıştır ancak Pozitivizm esas olarak Aydınlanmanın bilim alanında ortaya koyduğu fikirlerden

kendisine temel oluşturmuştur. Bireyi, toplumu ve evreni doğru anlamının, doğru değerlendirmenin ve bu doğrultuda hareket etmenin yolu bilgiden ve bilimden geçer. Hemen hemen bütün Aydınlanma dřnrlерinin üzerinde uzlaştıkları nokta bilginin iki kaynağının akıl ve deney olduğu noktasıydı. Aydınlanmanın önemli dřnrlерinden ‘Bacon Novum Organum Scientiorum’ adlı eserinde gerçekleşecek bir bilim reformu neticesinde tüm insan ilişkilerinin temelden değiştirilmesini öngörürken, Aydınlanmanın diğer önemli dřnrlерinden olan John Lock deneysel bilimin ve akıl yürütmenin nc isimlerinin başında gelir. Lock çalışmalarında bilginin ancak deneyle elde edilebileceğini, deneysel yolla doğrulanamayan hiçbir bilginin bilimsel olamayacağını ileri sürerek pozitivist yaklaşımın temellerini oluşturmaktaydı. Aydınlanmanın önemli bir diğer düşünürü olan Voltaire ise bütün kötülüklerin temelinde cehaleti görmekte ve bunun ortadan kaldırılmasının akıl ve bilgi aracılığıyla mümkün olabileceğini savunmaktadır.

Yukarıda bazı örnekleri verilen Aydınlanma dönemi dřnrlерinin hemen hepsi bilimin kaynağının akıl ve deney olması gerektiği noktasında birleşmişlerdir. Sosyolojinin isim babası ve pozitivistin kurucusu Auguste Comte sosyolojinin tarihsel gelişimi içerisinde geliştirdiği deneye dayalı bilim öğretisiyle ve bilim dünyasında çok önemli bir yere sahiptir. Comte pozitivism akımını kurarken özellikle dört temel Aydınlanma düşünürü olan Charles Montesquieu (1689-1755), Jacques Turgot (1727-1781), Jean Condercet (1743-1794) ve Saint Simon (1760-1825)’in düşüncelerinden etkilenmiş ve onların sentezini yapmıştır. Comte pozitivistin temel ilkelerini 1830-1842 yılları arasında yazdığı Pozitif Felsefe Kursları (Cours de Philosophie Positive) adlı altı ciltlik eserinde açıklamıştır. Pozitivism de bilimin ve bilginin kaynağının akıl ve deneye dayanması gerektiğini savunmuştur.

Özetle Pozitivistin kurucusu olan Comte’un gerek etkilendiği düşünce adamları gerekse düşünce sistemi incelendiğinde düşünce sistemi olarak Aydınlanma düşüncesi düşünce adamları olarak ta Aydınlanmacı dřnrlер olduğunu görülmektedir. Aynı zamanda Comte’un yazdığı eserler de savunduğu düşüncelerin tamamen Aydınlanmanın getirdiği düşünceler olduğu görülmektedir.

2.3. FRANSIZ İHTİLALİ

Fransız İhtilâli, 1789 yılında Fransa’da orta tabaka diye tabir edilen halkın Kral’a, asillere ve kiliseye karşı ayaklanmasıyla başlamıştır. Toplumsal hareket olarak Fransız İhtilali dünya tarihine siyasi ve sosyal alanda çok önemli etkileri olan bir harekettir. Fransız İhtilali ile Yeniçağ kapanıp Yakınçağ başlamıştır.

Fransız İhtilâl öncesi Fransa ülkede yaşayan insanlar 3 farklı sınıfa ayrılmış durumda idiler. Bu 3 sınıf arasında, gerek sosyal gerek ekonomik gerekse devlet karşısındaki hak ve hükümlülükler bakımından çok fazla eşitsizlik ve adeletsizlik mevcut idi. 3 farklı sınıfın en üst katmanında asiller bulunurdu. Asiller nüfusun sadece %2 ‘sini oluşturmalarına rağmen ülke topraklarının %25 ‘ini ellerinde bulundurur, tüm köylüleri çalıştırır ve vergi vermezlerdi. Ruhban sınıfı, ise dinle uğraşan kilise görevlilerinden olup nüfusun %1’inden azını oluşturlardı. Sayılarının çok az olmasına rağmen karşın toprağın %10’u ruhban sınıfına aitti. Bunlar devlete vergi vermezlerdi. 3. Sınıf ise nüfusun a %97’sini meydana getiren halktı. Nüfus olarak ülkenin %97’sini oluşturmalarına rağmen ülke topraklarının sadece %57’sine sahipti. Devlete ödenen verginin çoğunu bunlar öderdi, seçme ve seçilme hakları yoktu ve ekonomik olarak diğer iki sınıftan çok düşük seviyede bir hayat yaşıyorlardı.

Özetle Asiller ve ruhban sınıfının hiç vergi vermemesi, tüm vergilerin halk tarafından ödenmesi, ayrıca ülkenin içerisinde bulunduğu savaşlar nedeniyle mali krizlerin bir türlü düzeltilememesi ihtilalin ortaya çıkmasındaki ekonomik sebeplerdir. Tabiatıyla, eşitsizliğe ve ayrıcalıklara dayanan Fransa’nın bu toplumsal yapısı, daha sonra ihtilali kolaylaştıran bir etken olmuştur. Özellikle halk, mutlak hükümdarın otoritesinin zayıfladığı anda tepkisini ortaya koymuş ve neticede ihtilal gerçekleştirilmiştir.

Rönesans sonrasında ortaya çıkan Aydınlanmanın etkisiyle zihin dünyaları şekillenen aydınlar, Fransız İhtilali’nin meydana gelmesinde şüphesiz en büyük etkendirler. XVIII. yüzyıl, Fransa’da başlayan düşünce akımının din karşısında aldığı güçlü durum ve yaptığı sosyal etkiler bakımından insanlık tarihinin neredeyse bir dönüm noktasıdır. Montesquieu, Diderot, Voltaire gibi fikir adamlarının esaret, adaletsizlik, özgürlük, halkın yönetime katılması, demokrasi gibi kavramları halka izah

etmeleri ve halkı aydınlatmaya çalışmaları ihtilalin ortaya çıkmasında etkili olan düşünsel eylemlerdir.

Devrim yanlısı aydınlanmacı düşünürler ile devrim karşıtı muhafazakâr kesimin yanı sıra devrimi yücelten fakat devrimle birlikte ortaya çıkan toplumsal düzensizliğin ve karmaşıklığın yeni siyasi toplumsal reformlarla giderilmesi gerektiğini düşünen bir grup düşünürün varlığı da dikkati çekmektedir. Bu düşünürler gerek toplumsal sorunların çözümüne bir öneri getirmek adına gerekse de on dokuzuncu yüzyıl toplum düşüncesinin oluşumuna katkıda bulunmak adına önemli bir yere sahiptir. Yeni bir dönem doğduğunu ve bu yeni dönemle birlikte yeni bir işbölümünün ve gelişmiş bir teknoloji ve sosyal imkânların yer alacağı mekanik ve endüstriyel bir medeniyetin oluştuğunu öne süren Saint-Simon bu düşünürler arasında dikkati çekmektedir. Durkheim'a göre insan toplumlarının bir gerçeklik alanı olduğunu ve doğadaki diğer topluluklara kıyasla orijinal ve farklı bir yapıyı barındırdığını ve fakat onlar gibi aynı determinizm yasalarına hedef olduğunu belirten bir çözümleme yaratmada ilk olarak addedilen Saint-Simon (Wolff,1960,23)'in genelde toplum ve bilim hakkındaki görüşleri, özelde de "sanayi toplumu" kavramı sosyolojinin ve sosyolojik pozitivistizmin gelişiminde önemli bir katkıya sahiptir.

Sosyolojinin ve Pozitivistizmin kurucusu olarak anılan ve Auguste Comte'un sosyolojik görüşlerinde önemli bir etkiye sahip olan Saint- Simon 'sosyal fizyoloji', 'beşeri bilim' ya da 'özgürlük bilimi' olarak adlandırdığı sosyolojinin görevinin toplumu hareket ve dönüşüm halinde incelemek ve bireylere değil doğaya egemen olmak olduğunu öne sürerek, toplumu geniş bir atölye olarak addetmekte ve toplumun tüm güçlerinin sanayide toplandığını ifade etmektedir (Kocacık, 2003,26).

Toplumsal yapının bilimsel çalışmalar ve bilimsel yöntemler aracılığıyla yeniden düzenlenmesi gerektiğini öne süren Saint-Simon' a göre Ortaçağdaki yapısından kurtulmakta olan toplumda ve bilimsel değişim ve gelişimlere paralel olarak başlıca eğitim, politika, ahlak olmak üzere toplumun her alanında, köklü değişiklikler ortaya çıkmaktadır ve değişmekte olan toplum pozitivist esaslara göre yeni bilimsel yöntem çerçevesinde yeniden şekillendirilmelidir (Ural, 1986: 18).

Saint Simon devrimlerden sonra oluşan toplum yapısının bilimin önderliğinde bir reforma ihtiyaç duyduğunu ve özellikle ekonomik sistemin ve toplumsal düzenin

yeniden yapılandırılması gerektiğini savunmuştur. Simon öngördüğü toplumsal reformlar aracılığıyla ‘Sınaî Devlet’ adını verdiği bir toplumun kurulacağını ve bu toplumun liderlerinin bilim adamları ve sanayiciler olacağını ifade etmektedir.

Getirdiği yenilikler bakımından dünyanın en önemli devrimlerinden biri olan Fransız İhtilalini Pozitivizmle olan ilişkisi açısından incelediğimizde İhtilalin Pozitivizmin sistemleştirilmesini etkili olduğu görülmektedir.

Şöyle ki: Fransız İhtilali, Aydınlanma düşüncesiyle birlikte ortaya çıkan özgürlük düşüncesi neticesinde gerçekleşmiş bir ihtilaldir. Halk Fransa da Aydınlanma düşüncesinin ortaya koymuş olduğu düşüncelerden ilham alarak din, ekonomi, özgürlükler gibi alanlardaki haksızlık ve baskılara karşı ayaklanmıştır. Özetle Aydınlanma düşüncesi Fransız İhtilalini doğurmuştur.

Pozitivizm ise Fransız İhtilali gibi kaynağını ve ilhamını Aydınlanma düşüncesinden almış, Fransız ihtilali sonucunda kaos içinde, dengesini kaybetmiş Fransız toplumuna çare olmaya çalışan bir akım olmuştur. Pozitivizmin kurucusu olan Comte İhtilal sonrası Fransa’nın içinde bulunduğu durumundan endişelenmiş ve toplumu düzene ve huzura kavuşturabilmek için mücadele vermiştir.

Comte ‘Böylece büyük devrimin sarsıntısı aynı zamanda onu takip eden bir gerileme yeni gelen doktrinin sistemli görüşünü hazırlamalıdır’ diyerek pozitivizmin topluma düzen getirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Comte ‘Genel olarak insanlığım aradığı şey şahsi görüş ve iradelerin birliği, ahengi, irtibat ve insicamıdır. O vakte kadar kilise tarafından temin edilen bu ahenk, büyük ihtilal tarafından kırıldığı için takip edilecek gaye devamlı, kesin yeni bir düzen tertip ve tesis suretiyle, cemiyeti yeniden ihya etmek olmalıdır.’ demek suretiyle de o zamana kadar kilise ve din adamları tarafından tesis edilmeye çalışılan toplumsal düzen ve ahenkin İhtilal sonrası kendisinin kurmuş olduğu pozitivizm fikir akımıyla kurmaya çalışma çabasını ifade etmeye çalışmıştır.

Comte ayrıca ‘Bu devrim olmasaydı ne terakki nazariyesi ne cemiyet ilmi, ne de müspet felsefe olmayacaktı. Dolayısıyla pozitivizm sistem haline getirilemeyecekti. Sözü ile Frnsız İhtilalinin cemiyet ve müspet ilimlerin ortaya çıkarılmasını sağladığını ve Pozitivizmin sistem haline getirilmesini savladığını ifade etmiştir.

Sonuç olarak Pozitivizm Fransız İhtilali sonucunda ortaya çıkan toplumsal düzensizlik ve kaosa akıl ve deneye dayanan bilimsel bilgi ve dogmalardan arınmış bir bakış açısıyla çözüm olmaya çalışmıştır.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

COMTE VE POZİTİVİZM

3.1. TOPLUMSAL ARKA PLAN

Tarih boyunca toplumlarda ortaya çıkan herhangi bir yenilik veya gelişme daha sonra ortaya çıkacak olan başka bir yeniliğin veya gelişmenin de tetikleyicisi olabilmektedir. Çünkü toplum dediğimiz yapı içerisinde görülen sürekli bir yenilik veya değişim bu yapının tamamını etkileyebilmektedir. Toplumda ortaya çıkan her bir yenilik, her bir buluş, her bir olay vs. birleşerek “toplumsalı” oluşturmaktadır. Ancak tarihsel süreçte bu yenilik veya gelişme dönemlerini birbirinden kesin hatlarıyla ayırmamız mümkün değildir. Bir toplumu etkileyen bir olay başka bir toplumda, başka bir zamanda ortaya çıkabilmektedir (Korkmaz, 2012).

Sosyolojinin akademik bir disiplin haline gelmesinde Avrupa’da ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve bilimsel gelişmeler ile yaşanan siyasi olayların çok önemli etkileri olmuştur.

Sanayileşmenin, kentleşmenin toplumsal yapıda meydana getirdiği değişimi ve toplumda neden olduğu sorunların anlaşılıp çözüm bulma ihtiyacı sosyoloji bilimini ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda sosyoloji, “ Batılı toplumlarda meydan toplumsal sorunlara entelektüel bir çözüm ” olarak ortaya çıkmıştır.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra sanayileşmenin meydana getirdiği olaylar insanların yaşama biçimini, aile yapısını ve dini anlayışlarını değiştirerek yeni siyasi sistemleri ve toplumsal yapıları ortaya çıkardı. Aydınlanma, sanayileşme ve Kapitalizm’ in uzun dönem tarih sahnesinde kalan kadim imparatorlukları ortadan kaldırıp, ulus devletleri ortaya çıkardığı yeni dönemde, toplumsal refahı devletin getireceğini savunan, işçilerin yönetime katılmalarına ağırlık veren, hür teşebbüsü devletin ve sendikaların baskısı altında tutmaya çalışan, ‘toplumculuk’ düşüncesinin yerini, bireylerin yararlarını toplumsal yararlardan daha önemli sayan hür teşebbüs yanlısı “bireycilik” düşüncesi alırken, işlevleri değişen dini inançlar toplumsal bağlama uygun olarak farklı biçim ve içerikler kazandı (Larsen, 2011: 644). Sanayileşmenin gelişip yaygınlaşması geleneksel toplumlarda görülmeyen yeni gerilimleri, siyasi ve ekonomik

problemleri beraberinde getirdi. Bu problemler sadece geleneksel değerlerin etkisini yitirmesi sonucunda meydana gelen “bireyselleşme” ve “toplumsal çözülme” ile sınırlı kalmayıp; kütleli üretimin yaygınlaşması ile birlikte “işçi sınıfı” ve “yoksulluk” gibi problemleri de ortaya çıkardı. Tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş sürecinde yaşanan toplumsal gerçekliğin neden olduğu problemleri tanıyıp yorumlama gereksiniminin sonucu kurulan sosyolojinin dayandığı düşünce yapısını ve bu bilimin öncülerinin geliştirdiği yöntemsel paradigmaları bilmek bu bilimi daha iyi tanımamız bakımından önemlidir. Sosyolojinin kökenlerinin arka planı 1789 Fransız İhtilali ile Avrupa’da sanayileşmenin ortaya çıkışına eşlik eden değişimler tarafından oluşturulmuştur. Bu değişimlerin ortaya çıkardığı geleneksel yaşam biçimlerinin çözülmesi, çağın düşünürlerini hem doğal/mekanik dünyanın hem de toplumsal/beşeri dünyanın yorumu konusunda yeni bir yöntem geliştirmeye yöneltmiştir. Sosyolojinin, sistematik bilim olarak kurulmasından önce var olan aydınlanmacılık, bireycilik ve pozitivizm akımları klasik sosyolojinin ilk kurucuları olarak kabul edilen Comte, Spencer ve Durkheim’ in kuram oluşturma çalışmalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bundan dolayı klasik sosyolojinin ilk kuramları dönemin yaygın düşünce akımlarının etkisiyle “pozitivist” bir içerik kazanmıştır. Batı’nın medeniyet tarihinde kalıcı izler bırakmış olan fikir akımları ve bunlara paralel gelişen toplumsal koşulların, siyasi ve iktisadi gelişmelerin biçimlendirdiği sosyolojinin; sanayileşme, kentleşme, toplumsal değişim, sekülerleşme ve modernleşme gibi temel konuları Batı toplumlarının değişim sürecindeki farklı boyutlardaki sorunlara çözüm getirme amacına matuf olarak belirlenmiştir.

Batı düşüncesinde XVII. Yüzyıldan itibaren şekillenmeye başlayan ilerleme isteğinin bir ifadesi olan aklın egemenliğinin hâkim kılınması hedefi, XIX. Yüzyılda olgun bir biçim alan kapitalist modernite içinde akıl ve sermayenin iç içe geçmesi ile sonuçlanmış ve modern ulus devlet, akıl, sermaye ve bilimi en etkin şekilde bir araya getiren özgün bir güç örgütlenmesi olarak nitelendirilmeye başlanmıştır (Korkmaz, 2012).

Avrupa’da genel olarak toplumsal yapı bu durumda iken Pozitivizmin doğuşunun yaşandığı yer olarak Fransa’da ise Orta Çağ toplumu on dokuzuncu yüzyılın eğitimli Fransızlarına tekdüze gelmeye başlamıştı. İnancın ve düzenin zamanı olan bu dönem, köylüden krala herkesin yerini bildiği, sosyal çekişmenin bilinmediği, insanların yoksul

ama mutlu olduğu, lortlar ve papazların, insan yığınlarını babacan bir şekilde izlediğinin düşünüldüğü bir dönemdi. İnsanlar yoksuldu, ancak mutluydu. Orta Çağ'ın fiziki güçlükleri nadiren hayal edilebilirdi. Köylülerin yiyecek için ekmekten başka bir şeyleri yoktu. Aristokratlar biraz daha iyiydiler. Evler küçük, soğuk, kalabalık, sağlıksız ve genellikle hastalıklarla doluydu. Düzen de yoktu. Avrupa, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından beri sürekli bir savaş halindeydi ve şiddet tehdidi gündelik hayatın içine yayılmıştı. Polisin olmadığı ve insanların kendi kendilerini kolladığı bir dünyaydı. Şehirler, soygunculardan korunabilmek için surlarını dışarıya kapatmıştı. Efendiler hizmetkârlarına, babalar da çocuklarına ağır cezalar vermektedir.

O dönemde yasayan neredeyse herkes evreni son derece düzenli olarak görüyordu. O dönem herkes bu dünya düzenine dogmatik olarak inanıyordu ama tartıştıkları şeyin kimin Rahip olacağı, hangi kralların kutsanacağı, hangi din öğretisinin baskın olacağı ve kimin törelerinin mutlak olacağı gibi, insanların bu düzenin neresine ait olduğuydu. Herkes kendine ait gerçeklik yorumundan emindi ve her kim ona karşı çıkarsa öldürmeye hazırdı. Kısaca bu uyanık bir kâbus dönemi ve 1700'lerde barış geldiğinde, İngiltere ve Fransa'daki gelişmiş krallıklarda din ömrünü tamamladığında, düşünen insanlarda rahatlama belirtileri görülmeye başlandı. Onlar için, bu bir uyanış, bir 'aydınlanmaydı (Makowsky, 2014: 15).

Konuşmaları ile Paris salonlarını renklendirenler, İlk Çağdan beri Kilise'nin dışında iş bulmuş olan entelektüellerdi. Aralarından Voltaire, Diderot, Rousseau, Condorcet ve Turgot gibi tanınmış filozoflar, teolojinin yerine geçecek bilimi buldular. Isaac Newton, 1687'de basılan hareket kanunları üzerindeki çalışması ile evrenin bir saat gibi nasıl kendi düzeninde işlediği gösterdiği için dönemin kahramanıydı. Dönemin ruhu akıldı ve düşmanı dindi. Filozoflar, günah teorisine karşı çıktılar ve doğanın mantıklı ve iyi olduğunu açıkladılar. Sadece dünyaya hükmeden doğal yasaları keşfetmek ve toplumu onlarla uyumlu hale getirmek gerekiyordu. Tarih artık sadece Âdem ve İsa'nın İkinci Gelişi arasında yapılanların kaydı olarak veya Yunan ya da Roma altın çağlarından sonraki sürekli düşüşün hikâyesi olarak görülmüyordu. İnsanlar tarihi daha çok, on sekizinci yüzyılın bir akıl çağı, iyimserlik çağı olarak durduğu, bilimsel aydınlanmanın gelişimi olarak algılamaya başladılar.

1789'da Fransız Devrimi'nin baş göstermesi, insanlara bekledikleri fırsatı verdi. Artık eski düzenden tamamen kurtulabilir, akıl ve adalet ilkelerini temel alan yeni bir düzen kurulabilirlerdi. Kral tahtan indirildi ve kafası kesildi, aristokratlar tahliye edildi ve feodal düzen yıkıldı. Ama daha sonra devrimin liberal destekçileri azalmaya başladı. Cumhuriyetçiler onlara karşı çıkmaya başladı. Meclis giderek daha çok üyesini ortadan kaldırdı. 1799'da cumhuriyetçi hükümet Napolyon Bonapart adındaki general tarafından dağıtıldı. 1815 yılında Paris tahta anayasal monarşiyi geri getirerek görünüşte tekrar düzene girdi fakat entelektüel açıdan kargaşa içineydi. Reformcuların neyin yanlış gittiğine ve bu yanlış düzeltmek için ne yapması gerektiğine dair yaptığı açıklamalar arttı. Bu dönemde Saint Simon bilim adamı olarak ortaya çıkmıştır.

Simon, Fransa'da en seçkin ailelerden birinin çocuğu olan bir aristokrattı. Saint Simon Fransız devriminin olduğu dönemde devrimci konuşmalar yaparak malikânesinin yanındaki yerel kurula başkanlık ederek, reformlar önererek, köylülere yardım ederek cumhuriyetçi rolünü üstlendi. Saint Simon' un o dönemki en gözde fikri eğer bilim adamları bir uluslararası konsey oluşturabilir ve toplumun yönetimini alabilirlerse, dünyanın kurtulabileceğiydi. Böylece, savaş ve anlaşmazlık yerine insanlar ilgilerini kanallar inşa etmeye ya da genel olarak koşulları geliştirmeye doğru yönlendirebilirlerdi. Saint Simon bilime inanarak tipik bir Aydınlanma fikrini benimsemiş ve bu fikre biraz daha uygulanabilir bir alt yapı sağlamıştır.

Saint Simon' un ana düşüncesi, sanayinin tarihte yeni bir dönem olduğuydu. İlerleme sadece bilim meselesi değildi, dahası hayatın bütün koşullarını etkiliyordu. Feodalizmin gerilemesinden ortaya çıkan bu yeni toplum, bütün eski sorunları çözmek için gereken temeli sağlayabilirdi. Saint Simon, ortaya çıkan bu yeni düzeni fark eden ilk kişilerden biriydi.

Eski Çağ, savaşa ve dine adanmıştı; aristokratlar ve papazlar toplumun üzerinde parazitler olarak yaşıyordu. Yeni Çağ, yararlı malların ve hizmetlerin üretimine adanacaktı. Saint Simon bankacıları, imalatçıları, mühendisleri, işçileri, yazarları, bilim adamlarını birbirinden ayırmıyordu hepsi parazite benzeyen aristokratların tersine üreticilerdi. Hangi işe uygunsu 'bütün insanlar çalışmalıdır' sözü Saint Simon' un sloganı haline geldi.

Saint Simon'u destekleyenler, her ne kadar bu terimi belirsiz bir anlamda kullansalar da kendilerini 'sosyalist' olarak tanıtmaya istekliyidiler. Modern ideolojiler daha belirginleşmemişti ve Saint Simon' u destekleyenler, özel mülkiyete çok fazla önem vermemelerine ve geniş çaplı ve merkezi yönlendirmeli girişimler yoluyla toplumun eylemlerini düzenlemekle daha ilgili olmalarına rağmen, özel mülkiyete inanmaya devam ediyorlardı. Kanallar, demir yolları ve buharlı vapurlar gibi büyük girişimler onların ilgilerinin odak noktasıydı ve bunlar doğası gereği bireysel olmaktan çok 'sosyal' idi.

Modern Çağ bir barış çağı olacaktı. İnsanlar bütün güçlerini diğer insanlara karşı kullanmak yerine, doğaya karşı kullanacakları için artık baskıya gerek yoktu. Devletin varlığı neredeyse kaybolacaktı, en azından o eski zorlayıcı yapısı açısından; onun yerini herkesin iyiliği için düzenleme ve plan yapacak olan bilim adamları, finansör ve sanayicilerden oluşan dünya konseyi alacaktı.

Toplum hiyerarşik olmaya devam edecek ama artık tabakalaşmış olarak görülmeyecekti. İnsanlar açıkça farklı doğal becerilere sahiptir. Bazıları entelektüel açıdan daha gelişmiştir ve bunlar bilim adamı olacaktı, diğerleri daha duygusaldı ve şair ile sanatçı olabilirdi, motor becerileri daha gelişmiş olanlar ise işçi ve organizatör olacaktı. Bu üç çeşidin en iyileri en üst yönetici pozisyonlarına yerleştirilmeli ve diğerleri kendilerini daha aşağı saflara çekmeliydi. Hepsi, ister üst ister alt pozisyonda olsun, gerçek görevlerini yapabilirlerse mutlu olacaklardı.

Saint Simon' un geliştirdiği şey endüstrinin tipik ideolojisi haline geldi. Bugün onu, Fransız devletindeki teknoların arasında, İngiliz devlet hizmetinde, Büyük Amerikan bürokrasilerinde, üniversitelerden, Rand Cooperation adlı kuruluşlara kadar dünyanın her yerinde görebiliriz. Bu ilerlemenin bilime endeksli olduğuna ve yeni toplumların devrim veya çelişki olmadan sadece bilim adamlarını ve sanayicileri göreve çağırarak yaratıldığına dayanan bir inançtır. Eğer herkes çalışır ve kendi bireysel meziyetine göre yükselebilirse gerçek bir sınıf çatışması olmaz. Sistem elitisttir fakat en üstteki uzmanlar sadece kamu yararı için çalıştıkları için kimsenin kırılmaması ve alınmaması gerekir. Bu ideoloji, hükümetin baskı aracı ve belli kazançların sağlayıcısı olarak değil, toplumu düzenlemek için sadece teknik ve tarafsız bir araç olarak var olduğundan, dolaylı, 'devletsiz devlet' olarak adlandırılabilir inancı kapsamaktadır.

1817’de Saint Simon, Auguste Comte adındaki ciddi genç adamı özel sekreteri olarak işe aldı. Comte iyi bir eğitim almıştı, modern bilimin en iyi öğretildiği yer olan Napolyon’un yeni Ecola Polytechnique’ den daha yeni mezun olmuştu. Saint Simon, matematik ve bütün bilimlerde eğitimi olan bu yeni asistanını, kendisinin dağınık fikirlerini tükenmiş bir sistem içerisinde düzenleyecek öğrencisi olarak görüyordu. Tarih ve sanayi toplumu üzerinde bakış açıları geliştirerek yedi yıl birlikte çalıştılar. Bu girişimden yeni bir sosyal bilim çıkacaktı.

Tarihte sosyolojik düşünceye katkıda bulunan pek çok düşünür vardır. Bunlar arasında sosyolojide Auguste Comte’un ayrı bir yeri vardır. Fransız İhtilali’nden sonra Paris’te yaşayan Comte, hem sanayileşme sonrası hızlı bir değişim geçiren büyük kentlerin toplumsal bütünlüğünün sağlanıp kaosa sürüklenmesinin önlenmesi, hem de toplumsal dünyanın bilimsel yöntemlerle araştırılması için yeni düşünceler üretmiştir (Brejnrod, 2007: 16)

İlk çağlardan itibaren toplumların geçirdiği dönemleri teolojik, metafizik ve pozitivist olarak kategorize eden Comte akıl, bilim ve deney temellerine dayalı “insan merkezci” pozitivist dönemden sonra, artık Tanrı ve inanç merkezci “teolojik” ve “metafizik” döneme geri dönülemeyeceğini yazdığı eserlerinde vurgulamıştır.

Avrupa’nın feodal yapıdan demokratik yapıya geçiş sürecinde toplum bütünlüğünü sağlayan ilkeleri ortaya koymaya çalışan Comte kendisinden önce benzer görüşler ileri süren S. Simon, C.L. Montesquieu, E. Kant ve D. Hume’ un felsefi düşüncelerinden oldukça etkilenmiştir (Brante, 1998: 40-41).

Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketlerinin etkisindeki Fransız Aydınlanmacılığı’ nın pozitivist dünya görüşünden yola çıkan Comte, “din ve Tanrı merkezci toplum düşüncesi yerine, “insan merkezci, bilimsel bilgiye dayana pozitivist toplum düşüncesini benimsemiştir. O, sosyolojiyi toplumun yaşadığı sorunlara çözüm getirecek toplumsal düzenini sağlayacak bağımsız bir disiplin olarak görmüştür.

Comte’un ortaya koyduğu pozitivist sosyoloji esas itibariyle şunu öngörmektedir; nasıl ki doğa olaylarının incelenmesinde nedensel ilkeler tatbik edilerek çözüme ulaşıyorsa toplumsal ve kültürel olaylara da doğa bilimlerine tatbik edilen nedensel ilkeler tatbik edilerek çözümler üretilebilir. Comte’un toplumsal olaylarda nedensel

ilkeler kullanarak incelemek istemesinin amacı bu sayede topluma düzen getirecek toplumu geliştirecek yasaları bulup toplumu yeniden inşa etmektir. “Kesinlik” ve “genellik” özelliği taşıyan doğa bilim modelini toplum araştırmalarına uyarlamak isteyen Comte, “toplumsal fizik” adını verdiği modelle toplumsal olguları doğa bilimsel yöntem kesinliğiyle incelemek istemiştir.

Comte’a göre deneye ve gözleme dayalı bilimi esas alarak düşünen, fikir üreten bilimsel düşünce tarzını benimseyen bilim adamı pozitif bir düşünceye sahiptir. Comte daha önce ilk olarak Saint Simon’un tarafından ortaya atılmış olan “sosyal fizik” kavramının anlamını genişletme çabası içinde olmuştur. Comte bu kavramı genişletmeye çalışırken öncelikle insanın yapısında olan boşluğu doldurmaya çalışmıştır. ‘Sosyal fizik’ kavram olarak bir yandan toplumların istatistiksel bilgilerini değerlendirirken diğer yandan ise toplumların yaşadığı dinamikleri değerlendirmektedir. Fransız Devriminden sonra siyasal sistemler toplumun içinde bulunduğu anarşi ve düzensizliğe çözüm bulma arayışı içerisine girmişlerdir. Bu anarşi ortamından kurtulabilmek, toplumda düzen ve dengeyi tekrar sağlayabilmek için Katolik ve Protestanlık eski dönemlerde olduğu gibi ve kendilerinin en çok işlerine yarayacağını düşündükleri teolojik ve metafizik çözümler önermiş, ancak önerilen teojik ve metafizik çözümler topluma düzen getirmede yetersiz kalmıştır. Comte ise o dönem içinde bulunulan kaostan ancak sosyoloji bilimi ile çıkılabileceğini savunmuştur. O dönemin şartları için Comte sosyolojiyi hem toplumu düzensizlikten ve kaostan kurtaracak bir bilim olarak görmüş hem de sosyolojiye politik bir amaç yüklemiştir. Bu Pozitif bir doktrin olan “sosyal fizik” toplumsal düzensizliğe son vermekle kalmayacak aynı zamanda ilerlemeyi de sağlayacaktı.

3.2. TARİH DÖNEMLERİ VE EPİSTEME YÖNTEMLERİ

Objektif bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, batı düşüncesine hâkim olan metafizik geleneğin temelinde, kökü Antik Yunan felsefesine kadar uzanan, tarih dışı bir hakikat arayışı yer alır. Bu arayış, tüm batı felsefesine hâkim olmuş, varlığın değişmeyen, ezeli-ebedi bir var olana indirgenmesine sebep olmuştur. Bu amaç doğrultusunda Antik Yunan felsefesinde, doğa filozofları tarafından evrenin temel ilkesi (arkhe) aranmış; Platon felsefesi içinde ise, değişime uğrayan ve sistemleşen bu düşünce, tüm düşünce sistemini kuşatacak bir sistem haline gelmiştir (Hamdi Korkman)

Sosyoloji öncesi olan iki teori (klasik Yunan düşüncesi ile Toplumsal sözleşme), sosyoloji tarihçileri tarafından bazen bir insan toplumu biliminin temellerini atan teoriler olarak görülmüştür. Gerek Platon (M.Ö 427-347) gerekse Aristoteles(M.Ö 384-322) toplumu, bütüncül temelde, parçaların bütünle zorunlu olarak bağlı olduğu bir organizma şeklinde tanımlamışlardı. Platon parçaları, bütüne tabi olmaları çerçevesinde tanımlayarak, toplumsal organizmanın birliğini özellikle vurgulamıştı. Buna karşılık Aristoteles, toplumu ayrı unsurların hem bütününe katkıda bulundukları hem de ondan bağımsız kaldıkları, farklılaşmış bir yapı şeklinde kavırıyordu. Dolayısıyla Platon'un toplumu, işbölümü ve toplumsal eşitsizlik etrafında yapılanmış, birleşmiş bir sistem olarak analiz ettiğini söyleyebiliriz. Toplumun sağlığı, yani toplumsal düzen, bütünün çıkarlarının, tek tek parçaların çıkarları karşısında önceliğe sahip olduğu akılcı yasaların ürünüydü. Bunun için Platon'un ideal devletinin, özel mülkiyet ve aile gibi unsurların, daha üstteki bir bütününe birliğine uygun biçimde işlev gördüklerine bakılarak, komünizmin bir biçimi olduğu düşünülmüştür.

Ortaçağ, 2.yy'dan 8.yy.'a kadar Karanlık ya da Patristik Dönem ve 8.yy.'dan 15.yy.'a kadar olan dilim ise, Skolastik Dönem olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu çağda, bilginin üstünlüğüne değil, inanca önem verme hâkimdir (Yörükoğulları, 2013). Ortaçağ'a egemen olan Skolastik Düşünce, en çok düşünce ve bilimi vurmıştır. Kilisenin, uyguladığı katı tutum ve yasaklar nedeniyle düşünce adamları susmak zorunda kalmışlardır. Susmayanlar ise, Engizisyon Mahkemeleri'nde yargılanmış, ya yakılmış ya da ağır eziyetlere maruz kalmışlardır. Bu nedenle batıda bilim ve felsefe yapmak zorlaşmıştır (Tuğcu, 2003).

Ortaçağ'da matematik alanında, Fibonacci ve Memorarius; fizik alanında, Robert Grosseteste, Roger Bacon, John Pecham ve Witello önemli çalışmalar yapmışlardır. Bilim felsefesi açısından özellikle Grosseteste ve Bacon'un önemli katkıları vardır. Grosseteste, doğayla ilgili kabul edilebilir bilgi elde etmede, *resolutio* (çözme) ve *compositio* (birleştirme) işlemleri şeklinde iki aşamalı bir süreç olduğunu belirtir. Çözmeden sonra birleştirme aşamasında, yani olguların oluş biçimlerine anlam vermeye yönelik varsayımların kurulmasında, deney yapmak gerektiğini ifade etmesi çok önemli bir yaklaşımdır. Bu görüşleri nedeniyle deneysel yöntemin başlamasına aracılık etmiş ve deneysel olguların oluşmasında gereken zorunlu koşulları ortaya koymuştur. Ayrıca, evrenin matematik yardımıyla anlaşılabilirliğini savunmuştur. Bu görüşleri ile

Rönesans sonrası bilimsel yöntem tartışmalarına ışık tutmuştur. Ondan etkilenen Roger Bacon ise, doğa araştırmalarında doğru bilgiye ancak deney yaparak ulaşılabileceğini savunmuş ve bilimsel bilginin elde edilmesinde deneysel yöntemi ifade eden ilk bilim adamı olmuştur (Yörükoğulları, 2013).

Skolastik düşünce içinde birkaç düşünürün bilim felsefesi açısından önemli görüşleri vardır. Bunlardan en önemlisi olan Aquinolu Thomas (1224-1274), bilgilerimizin kaynağının deneyimler olduğunu savunmuştur.

Bilim Tarihinin en ünlü isimlerinden olan Galileo Galilei (1564–1642), hem yüzyıllardır hâkim olan Aristoteles akımından, hem de Kutsal Kitap'tan şüphe duyarak Ortaçağ'daki bilim anlayışında devrim yaratmıştır. (Bulu, 2011). Galileo çalışmalarını yaparken fiziksel olayları parçalara ayırıyor ve bu parçaları herkesin anlayacağı kesinlikte açıklamaya çalışıyordu. Bu parçalar sonra da birbirleri ile ilişkilendirilmeydi; bu yaklaşım günümüzde "model kurma" olarak adlandırılmaktadır (Sakman, 1986). Galileo, "modern gözlemsel astronominin", "modern fiziğin" ve "modern bilimin" atası olarak tanımlanmaktadır (Weidhorn, 2005). Stephen Hawking, "Galileo, modern bilimin doğuşunda muhtemelen diğer herkesten daha büyük bir role sahiptir" demiştir (Hawking, 2009).

“Yeniçağın başlarında önce Kepler ve Galileo’nun sonrada Newton’un getirip, yerleştirdikleri bilim ilkeleri ve yöntemleri yavaş, yavaş bütün doğa alanlarına uygulanmıştı” (Gökberk, 1998: 410). Bundan böyle, doğanın bütün alanları pozitif bilimlerce isleniyor, insanların deneysel yöntemlerle doğruluğu ispatlanmış pozitif bilimlere yönelmeleri bekleniyordu (Gökberk, 1998: 412). Çünkü: “insan zihni tabiatın mahiyetini ve eşyanın gerçek sebeplerini tanımak için, kabiliyetli değildir; zihnin ilimde hiçbir kurucu ve yapıcı rolü yoktur. Zihin tabiatın bir aynasıdır. Bu sebeple biz, pozitif olayların ve müşahede edebilen fenomenlerin tespitine dayanan tecrübî (pozitif) bilgiyi elde edebiliriz. Bu sebeple doğrudan doğruya deneyle sağlanamayan her bilgi teolojik veya metafiziktir; hayal mahsulüdür” (Bolay, 1999: 329). Comte, deney ve gözlem yönteminin önemini Bacon’dan itibaren bu felsefenin üstünlüğünü gözlemlenmiş olgulara dayalı bilgilerin gerçek bilgi olduğu çıkarımına varmıştır (Comte, 2001: 35).

Pozitivizm, modern esaslara dayalı bilimi temel alan, bilimsel olanı deneye dayananı değerli gören, metafizik ve dini, insanların ilerlemesi önünde en büyük engel

olarak gören bir dünya görüşüdür. Pozitivizm, deneye dayalı bilimlere bir sistem getirirken, metafizik ile bilim arasına çok yüksek soyut bir nitelik taşıdıkları için, deney yoluyla çözülemeyeceğinden kesin sınırlar koyar. Öyle ki, pozitivistler için, somut olmayan deneye dayanmayan ilahi ve metafizik ögeler pozitivizmin dışında değerlendirilmelidir. Dogmatik ve sezgisel olanı bilimsel etkinlik alanından uzaklaştırır. Pozitivizm, üzerinde düşünülmesi gereken tek bilgi türü olarak bilimsel bilgiyi işaret eder. Pozitivizmin genel düşüncesi, fizikte olduğu gibi, insansal gerçekler konusunda da kesin sonuçlar elde edilebileceğidir. Pozitivizm, 19. yüzyılın ortalarında yani Hegelci Spekülatif felsefenin giderek dağılması, etkisini yitirmesi üzerine; Fransa, İngiltere ve Almanya için pozitif düşüncenin baş gösterdiği bir dönemdir (Gökberk, 1998: 409). Bu dönem öyle bir dönemdir ki, “bundan böyle bilim çağı başlamıştır” ‘Çünkü toplum; Aydınlanma düşüncesi, Fransız devrimi ve Sanayi devriminin yol açtığı Sanayi çağında yaşamaktadır. Ortaçağ’daki skolastik yapıdan kurtulan ve her alanda bilimi esas alan değişikliklere sahne olan toplumsal değişiklikler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu değişime pozitivist esaslar çerçevesinde yön verilmesi gerekmektedir. İşte Pozitivizm burada önemli bir role sahiptir.

3.3. SANAYİ TOPLUMU VE POZİTİVİZM İLİŞKİSİ

XVII. yüzyılda etkin bir rol üstlenen en önemli gelişmelerden biri de kuşkusuz Sanayi Devrimi’dir. Sanayi devrimi, modernleşmenin en önemli ve ayırt edici yönünü oluşturmuş, geleneksel üretim araçlarından modern üretim araçlarına geçiş süreci olarak kabul edilmiştir. Özellikle 1730’lu yıllarda İngiltere’de ortaya çıkan ve 1850’den itibaren büyük bir gelişme göstererek Avrupa ülkeleri başta olmak üzere tüm dünyaya yayılan bu devrim, insanlık tarihini etkileyen en önemli gelişmeler arasında kabul edilmektedir.

Sanayi devriminin ortaya çıkışında XV. ve XVI. yüzyıllarda gerçekleşen coğrafi keşiflerin etkisi oldukça fazladır. Çünkü coğrafi keşiflerle birlikte ticaret ağı gelişmiş ve ticaretle uğraşan sınıf güçlenmiştir. Gelişen ticaret ağı ve onu devamındaki gelişmeler, sanayi devriminin ortaya çıkmasında bir tetikleyici unsur olmuş ve bu durum dünya çapındaki ekonomik ilişkileri doğrudan etkilemiş, yönlendirmiştir.

Sanayileşmenin ilk görüldüğü ülkeler, dünya siyasetinde söz sahibi olan ülkelerdir. Ekonomik gücü ellerinde bulunduran bu ülkeler, siyasal gücü de ellerinde bulundurmuşlardır. Sanayi devriminin ortaya çıkmasında bilimsel alanda yaşanan gelişmelerin de doğrudan etkisi olduğu görülmektedir. Buhar gücünün kullanılması, büyük gemilerin inşa edilmesi, tren yolu ağlarının yaygınlaşması gibi gelişmeler ya da makine teknolojisinde görülen yenilikler, uluslararası ticaret ağının genişlemesi gibi gelişmeler sanayileşme sürecini hızlandırmıştır (Korkmaz, 2012).

Fosil yakıt denilen kömür, petrol ve doğal gazın enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlanması ile birlikte, üretim müthiş bir şekilde artmış ve kitleselleşmiştir. Üretim verimliliğinin artmasıyla, başka bir deyimle, birim zamanda çok daha fazla sayıda üretimin gerçekleştirilmesi ile birlikte, üretilen malların birim maliyeti azalmaya, dolayısıyla fiyatı düşmeye başlamıştır. Bu da üretim verimliliğinin artmasının, malların fiyatları dolayısıyla satın alına birirlikleri arasındaki doğrudan bağlantıyı ortaya koymaktadır. Sanayileşme ile birlikte seri üretim sonucunda malların fiyatlarının düşmesi ve satın alına birirliğinin artması, daha önceleri sadece sınırlı sayıda üretilen ve tüketilen malların, çok sayıda üretilerek yaygın bir şekilde tüketilmesinin önünü açmıştır (Tuna, 2012).

Bununla birlikte endüstri devriminin sosyolojik anlamı ya da endüstri devrimi ile sosyolojinin ortaya çıkışı arasındaki bağlantı aslen, endüstri devrimi ile birlikte üretim organizasyonunun da meydana gelen değişimlerde yatmaktadır. Tarımcı toplumda üretim aslen tarımsal ürünlerin üretimine dayanmaktaydı. Bu anlamda tarımsal iş gücü (emek gücü) tarımsal üretimin gerçekleştiği tarımsal arazilerde konuşlanmış, dağınık, örgütsüz, eğitimsiz, niteliksiz ve bilgi ve teknoloji kullanımı gerektirmeyen bir yapıda idi. Fiilen tarımsal üretimi gerçekleştiren (serf) aileleri üretim organizasyonun gereği çalıştıkları toprağa bağımlı olmak zorundaydılar. Buna karşın endüstriyel üretimin gerçekleştirilmesi, çok daha karmaşık bir örgütlenme, bilgi, teknoloji ve iş gücü organizasyonunu gerekli kılıyordu. Endüstriyel üretim her şeyden önce iş bölümü ve uzmanlaşmayı gerektiriyor, üretim sürecinin her bir aşaması ayrı bir bilgi ve beceriyi gerekli ve zorunlu kılıyordu. Bundan dolayı iş gücü (işçi sınıfı) bilgili, tecrübeli, becerikli ve donanımlı olmalıydı.

Endüstriyel üretim kitlesel üretim olduğundan, çok sayıda çalışanın aynı mekânda belirli bir düzen ve iş bölümü içinde çalışması gerekiyordu. Bu da yüksek düzeyde bir iş organizasyonunu gerekli kılıyordu. Artık çalıştıkları tarlaların kenarındaki barakalarda ve sadece kendi ailesi ve birkaç komşu aile birlikte yaşayan, eğitimsiz, beceri ve teknolojik bilgi ve donanımdan yoksun köylü (serf) kitlelerinden değil; çalıştıkları fabrikaların iş yurtlarında ya da fabrikalar civarında yer alan görece konforlu konutlarda yaşayan, görece bilgili, teknolojik araçları kullanma becerisi ve donanımına sahip ve aralarından iş organizasyonuna dayanan bir örgütlenme olan yeni bir üretici sınıftan, işçi sınıfından söz ediliyordu. İşte endüstri devrimine asıl devrim niteliğini veren ve endüstri devriminin toplumsal bağlamını oluşturan da aslen sınıfsal yapıdaki bu değişimdi; temel üretici güç olarak işçi sınıfının ortaya çıkması. İşçi sınıfının ortaya çıkması toplumsal tarihte çok önemli kırılmaların habercisi olarak kabul edilir. İşçi sınıfı kitlesel üretimi gerçekleştirdiği gibi, ürettiği ürünleri aynı zamanda kitlesel olarak da tükettiği için, daha sonraları tüketim toplumu olarak adlandırılacak olan ve kapitalizmin yeni bir aşamasını ifade eden bir toplum biçiminin ortaya çıkışını da haber veriyordu. Endüstrileşme ile birlikte toplumsal/sınıfsal yapıda ortaya çıkan bu yeni durum sosyolojinin ortaya çıkış gerekçelerinden ve temel çalışma alanlarından birisini oluşturuyordu.

Endüstri devrimi ile birlikte ortaya çıkan, yeni üretici güç olan işçi sınıfına, sınıf olma karakterini kazandıran da üretim organizasyonundan kaynaklanan örgütlülüğün giderek toplumsal örgütlülüğe dönüşmüş olmasıdır. Aynı ya da benzer iş yerlerinde ya da iş kollarında çalışanların, iş bölümünün gerektirdiği örgütlenmeleri zamanla toplumsal dayanışma örgütlenmelerine dönüşmüş; bu anlamda işçi sınıfının sınıfsal dayanışma örgütlenmeleri olan sendikalar ortaya çıkmıştır. Hatta sendikalar giderek siyasal partilere dönüşmüş ya da siyasal partiler ile çıkar ortaklığına dayalı yakın ilişkiler kurmuşlardır. Böylelikle endüstriyel toplumda üretim araçlarının sahibi olan ve üretimin organizasyonunu gerçekleştiren burjuva sınıfı ve fiilen üretimi gerçekleştiren ve bu yüzden asli üretici güç olan, işçi sınıfı olmak üzere iki temel sınıfın varlığından söz edilebilir. Bu iki sınıf arasındaki ilişkiler son derece karmaşık ve anlaşılması zor olan ilişkilerdir. İşte sosyolojinin ortaya çıkış gerekçelerinden birisi de endüstriyel kapitalizmin iki temel sınıfı olan işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki karmaşık ilişkileri daha anlaşılır kılmaktır denilebilir.

XIX. yüzyılın başlarında endüstrileşme ile birlikte büyük ivme kazanmış olan toplumsal dönüşümlerden birisi de kentleşmedir. Kentleşme tarihsel olarak geçmişinde çok eski çağlara dayanan bir toplumsal olgudur. Kentleşme sürecinin hızlanması aslında feodalizmin çözülmesi ile olmuştur. Ancak kentleşme sürecinin büyük bir ivme kazanması, büyük ölçüde aslen endüstrileşme ile birlikte meydana gelmiştir. Endüstrileşme ile birlikte kırsal alanda yaşayan nüfus büyük bir hızla kentlere göç etmeye başlamış ve giderek tarihte ilk kez kentlerde yaşayan nüfusun oranı, kırsal alanda yaşayan nüfusun oranını geçmiştir. Bunun temel nedeni ise endüstrileşmenin büyük bir ivme kazanması ile birlikte duyulan iş gücü gereksinimidir.

Endüstrinin duyduğu iş gücü gereksinimi, kırsal alanda işini kaybetmiş ya da kaybetme riski taşıyan ya da geçinmekte zorluk çeken köylü ailelerinin kentlere göç etmesiyle karşılanmıştır. Kentlere göç eden köylü aileleri fabrikalarda iş bulma yollarını aramış ve bundan dolayı önceleri fabrikalar civarında ve son derece olumsuz koşullara sahip mekânlarda barınmaya çalışmışlardır. Kırsal kesimden göç ederek genellikle fabrikalar civarında yerleşmeye çalışan, dolayısıyla da buralarda yaşayan nüfusun sayıca artması sürecine kentleşme denmiştir.

Tarihsel süreçte eski çağlarda ortaya çıkmış olan kentlerden farklı olarak, endüstrileşme ile birlikte ortaya çıkmış olan kentleşme son derece sancılı bir süreç olmuştur. Genellikle ve çoğunlukla endüstri bölgelerinde ya da civarında kurulan yeni endüstri kentleri önceleri son derece olumsuz koşullarda varlığını sürdürebilmiştir. İlk kurulduğu dönemlerde son derece yetersiz ve yol, su, elektrik, sağlık, eğitim gibi en temel gereksinimlerin bile karşılanmamış olduğu mekânlar olan endüstri kentlerinin bu olumsuz koşullarında yaşayanlar ise sürpriz olmayacak şekilde işçi sınıfıdır. Bir başka deyimle endüstriyel kapitalizmin kuruluş aşamalarında, endüstri kentlerinde yaşanan yoksulluk ve olumsuzluklar ile işçi sınıfı adeta özdeşleşmiş gibidir. Bundan dolayı endüstrileşmenin ilk aşamalarında işçi sınıfı çok yönlü sorunlar ile mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan fikir ayrılıkları ve çatışmalar 19. yy. da Pozitivizmi, sosyolojinin bir bilim olarak kabul edilmesiyle Auguste Comte'un önderliğinde toplumcu bir niteliğe bürümüştür. 18. yy. eleştirel pozitivizmi, bireyi toplumun üstünde tutan ve bilimsel bilginin deneyle edinimini öngören Aydınlanma

felsefesinin etkisi altında kalmaktadır. 19.yy. içinde ise Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi' nin beraberinde getirmiş olduğu toplum birey öncüllüğü tartışmaları, burjuva sınıfının yükselmesi ve kapitalist çalışma koşullarının işveren ve çalışan arasındaki çatışmaların doğması gibi çözülmesi gereken birçok sorunun çözümüne yol gösterecek olan toplumcu pozitivistimin gelişimine bakılacak olunursa sosyolojiye adını veren ve sosyolojinin pozitif bir nitelikte olmasını savunan Auguste Comte öne çıkmaktadır. Sosyolojinin gerek toplumsal sorunların çözümünde gerekse Fransız ve Endüstri devrimlerinin ortadan kaldırmış oldurduğu denge ve düzenin tekrar kurulmasında bilimsel bir yaklaşımla hareket etmesini ve nitelik olarak pozitif bir yapıda olması gerektiğini belirten Comte, Pozitivizmi toplumsal dünyanın değişmez yasalarının bulunması ve bu yasaların kuramlaştırılması olarak tanımlamaktadır.

Sosyolojisinin toplum bilimi olarak ortaya çıkmasında iki temel etken vardır. Bunlardan birisi sanayi toplumunun etkileri diğeri ise Fransız Devrimi sonrası toplumun kargaşa ile mücadele yatar. Comte' un pozitivistimi ise toplumsal düzensizliklerin, kargaşanın hakim olduğu bir dönemde toplumun yeniden inşasının bilimidir” Bu manada Pozitivizm, Fransız Devrimi ve sonrasındaki Sanayi Devrimi'nin şekillendirdiği bir dünyada, devrim sonrası süreçte ortaya çıkan sınıf mücadelesine karşı istikrarın ve toplumun yeniden inşasının bilimi olarak ortaya çıkmıştır. Burjuvazi, başta işçi sınıfı olmak üzere bütün emekçi sınıfları peşine takıp devrimi zafere ulaştırarak feodalizme karşı kapitalizmin zaferini ilan etmişti. Ancak işler burjuvazinin istediği şekilde gitmedi, devrimi birlikte yaptıkları yol arkadaşları da söz hakkı istemeye başlamışlardı. Ortaya çıkan yeni sistem içinde yeni tipten bir sınıf mücadelesi başlıyordu. Bir yanında burjuvazinin, diğer yanında ise başta işçi sınıfının bulunduğu yeni tipten bir mücadeleydi bu. Bunların üzerine, bozulan eski sistemin neden olduğu kargaşa ortamını da eklenince pozitivistim bu ortamda şekillenmiştir. Pozitivizm ile amaçlanan ise, toplum mühendisliği yoluyla sınıf mücadelesini engelleyerek bozulan dengeyi yeniden kurmaktır. Demokrasi, eşitlik gibi konular daha ileri aşamalarda bahsedilecek konulardır. Toplum henüz daha bu kavramları kaldıracak olgunluğa erişmemişti. Kuvvete karşı kuvvetti o an için belirleyici olan, güçlü olan ise, devlet erkini ele geçiren, egemen sınıf durumuna yükselen burjuvaziydi. Rönesans sonrası Batı’da yaşanan zihniyet değişikliğinin en önemli özelliği hümanist eğilimler taşımasıdır. Kilisenin, insanın beşeri özelliklerini ihmal eden söylemine Grek ve Roma kültür

unsurlarından beslenerek karşı söylem geliştirildi. Hümanist düşünce her şeyi insana indirgeyerek üst düzeydeki ilkeleri hesaba katmamak, yeryüzüne hâkim olmak ve gökyüzünden de yüz çevirmek şeklinde bir muhtevaya sahipti (Guenon, 1986: 47).

Hümanizm modern insanın yeni hayat anlayışını ve duygusunu dile getiren bir akımdır. Antik edebiyat ile uğraşmaları, bu yeni yaşama duygusunun kendisine biçim kazandırmayı istemesinden ileri gelmiştir. Bu yeni hayat duygusu da, dinden bağımsız bir kültür kurmak, insan ve dünya ile ilgili bir felsefe yaratmak ve kültür bilimlerinin doğal bir sistemini temellendirmek istiyordu (Gökberk, 1990: 188). Doğru bilgiye olayların incelenmesiyle ulaşılabileceğini ve bu tür bilgileri yalnızca deneysel bilimlerin sağlayabileceğini ileri süren bir felsefe sistemidir. Doğa bilimlerinin hızlı gelişme gösterdiği ve başarılar sağladığı 19 yy. da ortaya çıkmıştır. Bilim Ampirik (deneysel) geleneğinin bir türevi olarak pozitivizm, Auguste Comte ve Saint-Simon tarafından öne sürüldü. Sonra Auguste Comte, bir başka Ernest MACH ve diğer filozoflar aracılığı ile 20. yüzyılda da düşünce dünyasını etkiledi o, “Doğanın mutlak ve yüce bir amacı olduğu” düşüncesini reddeder, ayrıca sadece olguları araştırmak ve olgular arasındaki sabit ilişkileri gözlemek gerektiğini savunur. Bir başka deyişle bilimin tek amacı, olgular arasındaki değişmez ilişkileri ya da doğa yasaları bulmaktır. Bu ise ancak gözlem ve deneylerle sağlanır. Bu bilgi, değişmeyen, mutlak olan bir öz bilgisi olamaz. Olayların ve bunların art ardalığının ve benzerliğinin bilgisidir. Pozitif felsefe görüşünde bilgi duygularımızın bize kazandırdığı olayların, görünenlerin bilgisidir. O da Kant gibi sadece olguların bilineceği, şeylerin bilinemeyeceğini ve insan bilgisinin göreliliği olduğu görüşündedir. Kısacası pozitivizm, araştırmayı yalnız olgulara dayandırmakta, deneyle doğrulamayan soruları “anlamsız” saymakta ve Kant’ın ahlaksal değeri olduğu için savunduğu metafiziği yadsımaktadır. Toplumun yeniden düzenlenmesinde kullanılacak bilgi de gözlem ve deneye dayanan pozitif bilgidir. Comte toplumu bilim yoluyla yeni baştan düzenlemeyi amaçlamıştır. Ona göre toplumun kurtuluşunu sağlayacak tek şey pozitivizmdir. O’nun pozitivizminin en önemli özelliği “Doğanın mutlak ve yüce amacı olduğu” düşüncesini reddetmesidir. Bu durumda pozitivist felsefenin görevi ne olmalıdır? Sorusunu onlar, “felsefe deneysel bilimleri model olarak almalıdır” diye yanıtlar. Ayrıca felsefe araştırmalarını yalnız olgulara dayandırmalı, deney sonuçlarını sistemleştirerek onları ahlak, din, siyaset gibi alanlarda kullanmalıdır. Deneyle denetlenemeyen soruları da konusu dışında

bırakmalıdır. Comte ve genelde pozitivist akım, bilimi kesin bilgi veren bir etkinlik olarak görür. Eski gelenek ve değerlerin etkisini kaybettiğini, Fransız devrimi ve sanayi devrimiyle meydana gelen savaş ve anarşi ile toplumsal düzenin sarsıldığını gören Comte, bilimsel bir tabana oturacak bir toplum projesi tasavvur eder. İnsanlığın düşünce evrimi (teolojik-metafizik-pozitif) ile pozitif bir evreye gelindiğini ve dolayısıyla da toplum bilimin bulgularına ve öngörülerine göre teşekkül edecektir. Bu yeni oluşacak olan topluma düzeni verecek sosyolojidir. Comte 'un pozitivist sosyolojisi, oluşagelen sanayi toplumunun problemlerini (rekabet, sosyal çatışma, özgür girişim fikirleri) bilimsel olarak çözebileceği iddiasındadır (Keat ve Urry, 1994: 85). Modern pozitivistizmin doğmasında deneysel bilimlerin son yüzyıllardaki gelişmelerinin önemli etkisi olmuştur.

3.4. COMTE VE POZİTİVİZMİ: SOSYOLOJİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

XIX. yüzyıl düşünce tarihine çok büyük etki ve katkıları bulunan Fransız filozof Auguste Comte, 19 Ocak 1798'de Fransa' nın güneyindeki Montpelier kasabasında doğmuştur. Vergi memuru olan babası ve ev hanımı olan annesi, kralcı ve koyu Katolik'ti. O dönemde Fransa'da yayılan Cumhuriyetçiliğe ve kuşkucu görüşlere karşıttılar. Anne babasının tuttuğu yaşlı bir öğretmenden Latince dersi aldıktan sonra, 9 yaşında ortaokula başladı. Yatılı hayatı ona zor geldi. Ancak zihinsel gelişimi yaşının ilerisinde olduğundan, derslerinde çok başarılı oldu. 14 yaşında Katolik Kilise' sinden ayrıldı. 15 yaşında Paris Politeknik Okulu sınavına girdi. Çok başarılı olmasına karşın yaşının küçüklüğü nedeniyle okula kabul edilmedi. Lise son sınıfta hastalanan matematik öğretmenin yerine ders verecek kadar konuya hâkimdi. Ekim 1814 de Paris Politeknik okuluna girdi. Okulun zamana bağlı sıkı disiplini, baş eğmez tavırlı Comte' a göre değildi. Burada 2 yıl kaldı. Napolyon Elbe adasına kaçtığında, ondan nefret ettiği halde, Paris'in yabancı işgalinden kurtarılması amacıyla savaşa giden öğrencilere katıldı. Geceleri okuldan kaçıp, Paris sokaklarında dolaşması, okul yönetimine yönelik bazı davranışları nedeniyle, polis gözetiminde Montpollier'e gönderildi. Okulu da Cumhuriyetçi eğilimlileri nedeniyle, yönetim tarafından kapatıldı. Comte, adeta toplumun aynası olan Paris'ten uzak kalamadı. 18 yaşında Paris'e döndü. Bu yeni döneminde, özellikle felsefe ve tarih kitapları okudu.

A. Comte'un sosyolojisinin temelinde devrim sonrası Fransa'nın ekonomik, siyasal ve toplumsal koşulları yatar. A. Comte, ilerlemeye inanan biri olarak kendi dönemindeki toplumsal düzen bozukluklarının doğurduğu sıkıntılar ve yıkımlardan etkilenerek yeni bir ahlaki ve adil toplum düzeninin kurulmasına uğraşır. Comte sosyolojisi, 18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesinden gelen görüşleri temsil eder. Comte, özellikle dört temel düşünürün düşüncelerinden etkilenir ve onların sentezini yapar: Charles Montesquieu (1689-1755), Jacques Turgot (1727-1781), Jean Condorcet (1743-1794) ve Saint Simon (1760-1825). Ayrıca Comte, Adam Smith'in liberal geleneği kadar, Joseph-Marie de Maistre ve Louis de Bonald gibi düşünürlerin muhafazakâr gelenekçiliğinden de etkilenmiştir. 1817 yılında Saint Simon ile tanışmış ve yedi yıl kadar onun sekreterliğini yapmıştır. Tarih, siyaset ve toplum konuları hakkındaki fikirlerinde ondan etkilenmiştir. Saint Simon ile bir müddet sonra fikirleri uyuşmadığı için 1824 yılında onun yanından ayrılarak 2 Nisan 1826'da yaşadığı apartmanında "Müspet Felsefe Dersleri" ni vermeye başlamıştır. Bu derslere katılan dinleyicilerin sayısı az olsa da hepsi seçkin insanlardan oluşmaktadır. 1830'da vermekte olduğu Müspet Felsefe Dersleri' nin ilk cildini yayınlamıştır. Altı ciltten oluşan bu eserinin basımı 1842'de tamamlamıştır. 1857'de de vefat etmiştir (Korkmaz, 2012).

Comte, sosyoloji tarihinde pozitivizmi felsefesini en iyi temsil eden düşünür olarak kabul görmektedir. Comte pozitivizm felsefesini ortaya koyarken üç hal yasasını ortaya atmıştır. Comte geliştirmiş olduğu düşünce sisteminde ilerleme kavramını hep ön planda tutmuş ve süreç kavramını benimsemiştir. Comte süreç kavramını ortaya koyarken Hegel'in geliştirdiği süreç idesinden faydalanmıştır.

Pozitivizm ve sosyolojinin kurucusu kabul edilen Comte pozitivist sosyolojinin temel ilkelerini belirlemek amacıyla 1830-1842 yılları arasında yazdığı Pozitif Felsefe Kursları (Cours de Philosophie Positive) adlı altı ciltlik eserinin ilk üç cildini, sırayla bilimlerin felsefi temellerine ve matematik/doğa bilimlerine; son üç cildini de yeni bir bilim olarak kabul ettiği sosyolojiye ayırmıştır (Andersen, 2011: 20). İlk çağlardan itibaren toplumların geçirdiği fikri gelişimi teolojik, metafizik ve pozitivist dönem olarak kategorize eden Comte (1844/1979: 53) akıl, bilim ve deney temellerine dayalı "insan merkezci" pozitivist dönemden sonra, artık Tanrı ve inanç merkezci "teolojik" ve "metafizik" döneme geri dönülemeyeceğini kabul etmiştir (Armstrong, 2011: 278).

Comte'un sırasıyla;

- 1) Teolojik veya hayali evre
- 2) Metafizik veya soyut evre
- 3) Pozitif veya bilimsel evre

1) Teolojik evre

Yukarıda sayılan üç evreden meydana gelen üç hal yasasına göre, dünyanın geçirmiş olduğu ilk evre teolojik evredir. Teolojik aşama 1300 yılına kadar dünya üzerinde hakim olmuştur.

Teolojik aşamada insanlar her şeyin nedeninin Tanrı olduğunu, toplumsal ve fiziksel dünyanın Tanrı tarafından üretilmiş olduğunu düşünürler ve varoluşu kendi akıllarına dayanarak açıklamak yerine kilisenin doktrinlerini kabul ederler. Bu aşamada, tüm dinsel inanışların kaynağı insan zihniyle kurulan mitolojiler olmuştur (Swingewood, 1998: 63).

Teolojik düşünce döneminin en belirgin özelliği, bu dönemde 'nasıl' ve 'neden' sorularına kimsenin cevap aramaması hatta bu sorulardan toplumun bi haber olmasıdır. (Korlaelçi, 2002: 84).

Teolojik evre kendi içinde üç döneme ayrılır. Bu aşamalardan birincisi Fetişizm, ikincisi Politeizm(çoktanrıcılık) ve üçüncüsü ise Monoteizm(tektanrıcılık) dir. Comte'a göre fetişizm zaruri olarak teolojik evrenin gerçek temelini oluşturur. Fetişizm doğanın insan duyguları ekseninde tanımlanmasıdır. Comte'a göre bu dönemde dışarıdaki bütün cisimlere esas bakımından kendi hayatımıza benzeyen bir hayat izafe olunur. Filozofa göre ilk olarak fetişizm, dolaysız ve doğal olduğu için zekâyı ve sosyalleşmeyi uyusukluktan kurtarmıştır. Comte'a göre sübjektifliği de getiren fetişizm her tarafta insanlığı da başlatmıştır.

Teolojik evrenin ikinci dönemi olan politeizm ise fetişizmin zaruri bir evrimi olup teolojik evrenin ruhi temelini besler. Bu devrede zihin, evvelce maddi şeylere vermiş olduğu değeri geri alarak bunu görünmez bir takım varlıklara nakleder. Her şeyi, bütün hadiseleri, hatta beşeri olayları dahi bu varlıkların meydana getirdiğine inanılır.

İnsan zekâsının temel evrimindeki politeizmin gerçek katkısını daha iyi değerlendirmek için A. Comte bu devreyi ilk defa ilmi sonra güzel sanatlar, daha sonra sınai açıdan ayrı ayrı inceler.

İlk açıdan böyle ilahiyatçı bir felsefe yapısı itibariyle her ilmi anlayışın gelişmesine muhalefet eder. Bu evrede her cisim artık doğrudan ilah kabul edilmez. Bütün ilham ve varsayımlara rağmen gözlem ve sonuç çıkarmaya doğru bir eğilim görülür.

İkinci açıdan, fetişizm devrinde hayati duygularımız cisimlere aktarılacak insanlığın edebi sanat ve şiirle ilgili gelişmesi kolaylaştırıldı. Bundan sonra gelen politeizm, bütün yeteneklerimizi uyandırarak insanlığın estetik evriminin bağlı olduğu hamleye yardım etmeye mecbur kaldı. Estetik dehanın monoteizm devresinde doğmasını sağlamak için, insan zekâsı politeizm devresinde çok alıştırmalar yaptı. Böylece, güzel sanatların esas gelişmesi politeizmin etkisiyle vuku buldu (Korlaelçi, 2002: 85).

Üçüncü açıdan, sınai hareketlerimizin kendiliğinden gelişmesine cesaret vermek için politeizm, teşvik edici özel mülkiyeti gerçekleştirdi. Bu devirdeki sınai hareketlerin gerçekleşmesinde önemli rol oynayan unsurlardan biri de insanları devamlı meşgul eden harplerdir. İster hayvanlara karşı korunmak isterse aralarındaki rekabetten dolayı, insanların ilk yaptığı aletler daima silahlardır. Bu silah sanatı, önemi gereğince uzun zaman üstünlüğünü korudu. Ayrıca insanlar uzun bir asır boyunca saldırgan veya savunucu askeri aletlerin tamiri ve pratik kullanımı öğretimiyle meşgul oldular. Kendi devrindeki bu üstün sanat vasıtasıyla, politeizm insanlığın sınai gelişmesi üzerine etki etmiştir (Korlaelçi, 2002: 85)

Böylece politeizm ister ilmi, ister özellikle estetik, ister sınai olsun; ilk gelişmeyi insan zekâsına sunmaya elverişli tek felsefeyi oluştururken diğer taraftan da toplumsal birliği koruyordu. Comte'a göre fetişizm tarafından taslağı belirtilen vatan sevgisi de politeizm tarafından geliştirilmiştir (Korlaelçi, 2002: 86).

Ruhi ve maddi gibi gözüken iki gücü birleştirmesi bakımından politeizm, özü itibariyle teokratik ve yüksek düzeyde askeri olarak belirtilir.

İlahiyatçı devrenin son aşaması olan monoteizme, yukarıda görüldüğü gibi papazlık sınıfını ortaya atan politeizmle geçilir. Bu aşamada politeizmin bütün tanrıları,

kâinatı yarattıktan sonra, tabiat üstü güçler vasıtasıyla yöneten tek tanrı fikrinde birleşirler.

Monoteizm safhasını incelerken A. Comte sadece Katolikliği ele alır. Bütün değerlendirmelerini de Katolikliğe göre yapar. Comte 'a göre İslamiyet ve Katoliklik de dahil bütün monoteizm şekilleri sadece ilahi doğmalarında değil, ahlaki esaslarında da dikkate değer bir biçimde birbirine benzerler. Bu nedenle yalnızca Katolikliği eleştirmek diğerleri için de yeterlidir.

Comte 'un İslamiyet'i Katolik'le aynı değerde kabul etmesi, bir tek Allah'a inanma bakımından bile kabule şayan değildir. Çünkü Hristiyanlık 'taki teslis inancıyla İslam'daki Allah anlayışı birbiriyle bağdaşmaz. Ahlaki bakımdan da Hristiyanlık 'la İslamiyet kıyas kabul edemez. Ancak Hz. İsa'nın getirdiği gerçek Hristiyanlık dini, İslam'a göre haktır. Fakat bu gerçek Hz İsa'dan çok kısa zaman sonra tahrif edilmiştir.

Comte'a göre, yukarıda belirttiğimiz aşamalardan fetişizm, esirliği yok etmeye; politeizm köleliği kurmaya; monoteizm de toprak kölelerini azat etmeye uygun düşer. Fetişizm çok bölgesel ve ferdi bir dindir; oysa monoteizm tam tersine evrensel bir dindir. İkisi de politeizmin aksine köleliğe karşı olmakta birleşirler.

A. Comte fetişizmin felsefi etkisini pozitivizme son derece yakın bulur. Ayrıca pozitivizmin, kendisinin kurduğu üniversal dini sistemleştirmesi için fetişizmdeki temel ilkeye kadar çıkması gerektiğini söyler.

2) Metafizik Evre

A. Comte'un üç hal yasasında teolojik evreden sonra metafizik evre gelir. Metafizik evre 1300-1800 yılları arasını kapsayan evredir. Teolojik evrenin basit ve genel bir değişiminden ibaret olan metafizik evrede tabiatüstü etkenler yerlerini soyut kuvvetlere bırakmışlardır. (Ritzer, 2008: 15) Bu soyut kuvvetler dünyadaki çeşitli varlıklara bağlı olan gerçek tözlerdir ve bütün gözlenen olayların açıklanması, her olayı uygun bir töze bağlayarak olur. Yani bu evrede âlemi sevk ve idare eden antropomorfik (insana benzeyen) bir tanrı değildir; bu bir kuvvet, bir kudret, bir prensiptir. Bütün olayları bu kuvvetler yönetir.

A. Comte bu evreyi tabiatları gereği, birbirinden farklı iki kısma ayırır: Biri 14. ve 15.yüzyıllar olup diğeri bunu takip eden üç asırdır. Görüldüğü gibi iki kısma ayrılan

metafizik evrenin ilk kısmı Rönesans'a, ikinci kısmı ise 16,17 ve 18.yüzyıllara rastlamaktadır. Comte bu evreleri açıklarken teolojik çağın zihni ve politik kritiğini yapmıştır.

Kendi metafiziğinin Yunan felsefesine dayandığını belirten A. Comte şöyle der 'Yunan felsefesi; bu zamana kadar insan seçkinlerinin düşüncesine hâkim olan ahlak felsefesi, tabiat felsefesi diye ikiye ayrılır. Metafizik anlayışı böyle bir ayrımla ahenk içinde olan, son derece farklı ve kademeli olarak birbirine hasım iki şekil arz eder: Platon'un temel aracı olarak bakılması gereken birincisi teolojik hale çok yakın olup yıkmaktan ziyade değiştirmeye yönelir'.

Aristoteles tipi olan ikincisi ise, birincinin aksine pozitif hale daha yakın olup insan zekasını teolojik tutuculuğun tümünden kurtarmaya yönelir.

Comte'a göre bu yeni ruhi gücün, gitgide Katoliklikle yarışacak hale gelen dayanıklılığı yüksek düzeydeki kamu eğitimine aşamalı olarak hâkim olmasından doğuyor. İlk defa sadece kilise eğitimine ayrılmış üniversiteleri, sonrada zihni kültürün tüm düzenini kapsıyor. Comte'a göre bu durum Akino'lu Thomas'ın eserlerinin ve Dante'nin şiirlerinin değerlendirilmesiyle kolayca anlaşılır. Bu değerlendirme vasıtasıyla yeni metafizik anlayışın, inşası Pozitif veya bilimsel evrenin zihni ve ahlaki bütün çalışmalarını istila ettiği görülür (Murtaza Korlaelçi, 2002: 88)

3.4.1. Pozitif Evre

İlk olarak teolojik ,daha sonra metafizik, ve son olarak pozitif evre. Bundan dolayı üç çeşit felsefe ya da tüm fenomenlere dair üç çeşit genel kavramlar birbirlerine ters düşer. Birincisi insan zihninin zorunlu hareket noktası; üçüncüsü insan zihninin sabit ve belirgin halidir; ikincisi ise yalnız bir geçişi teşkil eder. Teolojik aşamada araştırmalarını her şeyden önce varlıkların kendine has doğasına, kendisini etkileyen her şeyin ilk ve son nedenlerine, doğaüstü etmenler tutumunun ürünü olarak gözünde canlandırır. Metafizik aşama, ilkinin basit genel bir dönüşümünden başka bir şey değildir (Karaca, 2008: 16).

Son olarak 1800lü yılların başından itibaren dünyanın girdiği Pozitif evrede ise insan zihninin kesin doğruyu ve mutlak nedenleri aramaktan vazgeçer düşünce yapısı terk edilir. Bu anlayışın yerine artık akıl ve gözlemin bir bileşimi sayesinde olguların

birbirlerini takip etmelerine ve birbirlerine benzemelerine neden olan değişmez ilişkilerini yani olguların kanunlarını keşfetmeye çalışır. Başka bir deyişle pozitif aşama bilimsel aşama olduğu için bu aşamada pozitivist ve bilimsel bakış açısı ve bilimsel yöntem hâkimdir bu aşamada artık doğru olan değil, gerçek olan aranır; düşünceler ve açıklamalar spekülasyonlara değil, bilime ve deneysel deneyimlere dayanır (Kösemihal, 1982: 152-3).

Bakış açısı mutlak kavramları elde etmenin imkânsızlığını kabul eden insan zihni, kendini, yalnızca iyi düzenlenmiş akıl yürütmenin ve gözlemin kullanımıyla, fenomenlerin gerçek yasalarını yani onların değişmez art arda geliş ve benzeşim ilişkilerini keşfetmeye adanmak için evrenin başlangıcını ve yöneldiği yeri aramaktan ve fenomenlerin asıl nedenlerini öğrenmeye çalışmaktan vazgeçer. Şu halde kendi gerçek sınırlarına indirgenmiş olguların açıklanması işi. Bundan böyle artık, bilimin ilerleyişinin gitgide sayısını azaltmaya yöneldiği çeşitli özel fenomenlerle kimi genel olgular arasındaki bir ilişkiden başka bir şey değildir. Fikirlerin karışmasını engellemek için bir zaman saptamak gerekirse bu zaman, pozitif felsefe anlayışının dünyada teolojik ve metafizik anlayışa karşıt olarak telaffuz edilmeye başlandığı yani Bacon'un temel ilkelerinin, Descartes'in düşüncelerinin ve Galileo'nun keşiflerinin ilerlemenin gerçekleştiği zamandır. Şu halde, bu zaman esasında pozitif kavramlarının, önceki çalışmaların gerçek karakterini az çok bozmuş olan skolastik ve batıl ortamdan kesin olarak kurtulduğu zamandır. Bu unutulmaz çağdan itibaren pozitif felsefenin yükselme, teolojik felsefeninse çöküş eğilimi son derece belirgin hale gelmiştir. Pozitif felsefe, daha önce yoksun olduğu evrensellik karakterini elde ettikten sonra tüm doğal üstünlüğü sayesinde böylesi bir üstün tutulma nedeninden yoksun olan ve bizim için yalnızca tarihsel bir varoluş olacak teolojik ve metafizik felsefenin yerini almasıyla yetkin hale gelecektir.

Devamlı gelişen zihinsel iş bölümü, pozitif felsefenin en karakteristik özelliklerinden biridir. İlk olarak pozitif felsefenin yaptığı inceleme, zihinsel yetilerimizin etkinliğinin sonuçlarını göz önünde bulundurarak bize insan zihninin mantıksal yasalarını gözler önüne sermek için tek rasyonel yolu sağlar.

Pozitif felsefe için teoriler mutlak değer taşımaz ama her zaman olgularla ilgili olmalıdır. Mantıksal düzlemde pozitivizm, imgelemi ve diyalektiği gözleme bağımlı

kılar. Bu bağımlılık, yeniden kurulması ya da keşfedilmesi değil, oldukları bilinmesi söz konusu olan doğa yasalarını düşüncesinin nedenidir. Bilimsel düzlemde, pozitivizm, mutlak kavramının yerine görelî kavramını koyar. Comte benzer bir yer değiştirmenin ancak sosyolojinin bilimsel olarak kurulmasıyla sona ereceğine inanır. En yüksek olgunluk en üstün rasyonellik pozitiflikle açıklanır. Fetişizmden politeizme ve son olarak monoteizme geçilmedikçe tanrılar fenomenlerden uzaklaşır ve adeta yoğunlukları azalarak gitgide soyutlaşırlar taki bu noktadan tek bir tanrı kavramına erişinceye kadar doğaüstü etkenlerin değişkenlikleri zihni şaşırtmaz. Doğa yasalarının değişmezliği kabul edilir. Skolastikler yasaların bu sürekliliğini tanrı düşüncesi ile bağdaştırmayı denerler. Bunlar boş girişimlerdir; teolojik rejimin en yüksek olgunluğu çöküşüne çok yakındır. Teolojiyi gitgide daha soyut ve genel olmaya sürükleyen pozitif anlayış, fenomenlerin açıklanmasında, kendini onun yerine koyarak teolojiyi kesinlikle yıkmalıdır (Karaca, 2008: 16).

Pozitif yöntemin uygulamasının sonuçlarının neler olacağı aşağıda belirtilmiştir.

1. Pozitif yöntem, hayali gözleme bağımlı kılar. Bütünlüğün yeniden sunumuyla gözlemleri düzenler ve hipotez yardımıyla gözlemi hazırlar.
2. Kavramları mutlak halden görelî hale geçirir, yani teorik spekülasyonu gözlemin olanak sağladığından daha çok iddialı olmaya zorlar.
3. Sosyal fenomenleri, olası politik hareketi belirli bir çağa belirli bir topluma göre tanımlayan bununla bu hareketi yetkisiz devlet adamlarının nedensiz müdahalesine yasaklayan ve öngörüye olanak sağlayan yasalara bağımlı kılar (Karaca, 2008: 18)

Comte'a göre sosyoloji politik konuları mutlakten görelîye geçirecektir. Yani insan grupları, nedensiz bir biçimde tasarlanmış değişmez bir tipe göre düzenlemeyi istemek yerine toplumun gelişimine uygun yasaları belirleyecektir. Böylece, çocuksu ve düşsel tutku fenomenlere sınırsız bir etki yapmaktan yorgun düşecektir (Karaca 2008: 18)

Pozitif felsefenin işi bilimin kavramlarını açıklayıp temellendirmek ve bilimin yöntemini analiz etmektir. Buna karşın varoluşçu anlam içinde pozitif felsefe, aktüel varoluşun nesnel değil, öznel yanıyla ilgilenir. Bilimlerin ulaştığı sonuçları yok saymamakla birlikte insanı ilgilendirenin bu olmadığını vurgular. Felsefî bir görüş

olarak pozitivizmin temel özelliği, bilimi tek geçerli bilgi türü olarak görmesi ve olguları bilinebilen ve üzerinde inceleme yapılabilecek tek obje olarak kabul etmesidir. Dolayısıyla pozitif görüş açısından felsefe, bilimsel yöntemi kullanması gereken bir bilgi türüdür (Karaca, 2008: 18).

Üç hal kanunundaki üç aşama bütün bilimler için geçerlidir, yani bütün bilimler bu aşamalardan geçerek pozitif aşamaya ulaşırlar. Bununla birlikte, bütün bilimler pozitif aşamaya aynı anda ulaşamazlar, bu aşamaya ulaşmaları bilimlerin sınıflandırılmasındaki yerlerine bağlıdır. Comte, bilimleri sınıflandırırken iki tür bilim olduğunu belirtir. Birinci tür amacı olayları yöneten genel yasaları araştırmak olan soyut ve genel bilimlerdir. İkinci tür bilimler birinci tür bilimlerden çıkan somut ve özel bilimlerdir. Örneğin, biyoloji birinci tür, botanik ise ikinci tür bilimdir. Comte, kuramsal ve genel bilimleri ele alarak bu bilimleri belirli ilkeler doğrultusunda sınıflandırır. İlk olarak bilimler genelden özele ve basitten karmaşığa doğru sıralanır. Matematik en basit ve genel, sosyoloji ise en karmaşık ve özel bilimdir. İkincisi bilimler mantıksal bağlılığa göre sıralanırlar. Bu, her bilimin kendinden önce gelen bilimlerden yararlandığı, ancak bu bilimlerin sahip olmadığı bir fazlalığa sahip olduğu anlamına gelir. Sosyoloji, matematikten ‘soyutlama ve bağıntı’, astronomiden ‘edilgen gözlemcilik ve varsayımca, fizikten ‘etkin gözlemcilik ve deney, kimyadan ‘çözümleme ve sınıflandırma’ biyolojiden ‘statik ve dinamik inceleme’ ve ‘çevre ve uyum kavram ve kurallarını almıştır (Sencer ve Sencer, 1978: 27-8).

Bu açıdan sosyoloji kendinden önce gelen bilimlerin tümünden yararlanır ve bunlara ek olarak kendi konusuna sahiptir. Üçüncüsü bilimlerin bu şekilde sınıflandırılması didaktik bir değere sahiptir. Son olarak ise, bilimler üç hal yasasına göre sıralanmıştır. Her bilim, diğer bilimlere oranla genelliği, basitliği ve bağımsızlığı ölçüsünde pozitif aşamaya ulaşır. Buna göre pozitif evreye giren ilk bilim matematik, son giren bilim ise sosyolojidir (Kösemihal, 1982: 155). En altta bulunanlar en basit bilimlerdir ve pozitif aşamaya daha önce ulaşırlar; bu nedenle bilimsel ilerleme incelendiğinde önce astronominin geliştiği, onu fiziğin, kimyanın, biyolojinin ve sosyolojinin izlediği görülür (Slattery, 1991: 46).

Pozitif düşünce biçimi matematik, fizik ve kimya bilimlerinde biyolojiden daha önce zorunlu hale gelmiştir. Her bilim kendinden önceki bilimler temelinde gelişir, bu

bilimlerin bilgilerini içerir ve bu nedenle bilimler arasında bir hiyerarşi vardır. Daha sonra gelişen bilimler daha karmaşıktır ve genellikleri de artar. Kendilerinden önceki bilimlere dayanan, daha karmaşık olan bilimler pozitif aşamaya daha sonra ulaşırlar ve bilimler hiyerarşisinde daha üst sıralarda yer alır. Sosyoloji bu hiyerarşide kendinden hemen önce gelen biyolojiye bağlıdır. Çünkü biyoloji, fizik ve kimya gibi yalıtılmış öğelerden değil, organik bütünler ve sistemlerden yola çıkan bütüncül bir yapıya sahiptir (Swingewood, 1998: 63).

Comte'un üç hal yasası ve bilimlerin hiyerarşik sınıflandırması ile ilgilenmesinin nedeni, bütün mevcut bilgilerin bir sentezini yapmak istemesidir. Bütün bilimlerin bilgilerini içeren bilime ulaşabilmek için Comte, bilimleri hiyerarşik olarak sınıflandırmıştır.

Comte bu durumu sisteminize etmiş, ayrıntılandırmış ve sonuç olarak bilimler hiyerarşisinde en üst düzeydeki bilimin sosyoloji olduğunu savunmuştur. Comte'un toplumsal düzen teorisinde sürekli vurgulanan uyum, denge ve toplumsal patoloji kavramları biyolojiden alınarak uyarlanmış kavramlardır. Sosyolojinin kendinden önceki bilimler, özellikle de biyoloji üzerinde temellendiğini düşünen Comte'a göre biyoloji gibi sosyoloji de toplumu bir sistem olarak görmeli ve bir bütün olarak çalışmalıdır. Sosyoloji, toplumsal sistemin çeşitli parçaları arasındaki eylem ve tepkileri incelemelidir. Bireysel unsurlar bütünle olan ilişkileri çerçevesinde analiz edilmelidir. Biyolojik organizmalar gibi toplumda kendini oluşturan parçalara indirgenemez. Bu nedenle parçalara ait bilgi edinebilmek için bütünü incelemek gerekir (Swingewood, 1998: 64).

3.4.2. Toplumsal Statik

Comte Sosyolojiyi iki ana bölüme ayırarak incelemiştir. Bu evrelerden ilkinde toplumsal statik ikincisine ise toplumsal dinamik ismini vermiştir. Comte bu iki bölümde toplumdaki düzeni, istikrar ve dengeyi konu alır. Comte'a göre sosyoloji toplumun geçirdiği evreleri, nedenlerini ve sonuçlarını inceler.

Nasıl biyolojik organizmaların evrimlerinin ve gelişmelerinin kesin şekilde tanımlanmış kanunları varsa, toplumsal sistemlerin de evrimlerinde ve gelişmelerinde benzer kanunlar vardır ve sosyoloji, toplumsal örgütlenmenin hem statik hem de

dinamik yönünü analiz ederek toplumsal evrimdeki bu desenleri ortaya koymalıdır. Comte, biyolojideki anatomi ile fizyoloji arasındaki ayrımı kullanarak sosyolojinin yapıyı işlevden, dinamiği statikten, toplumsal düzeni toplumsal ilerlemeden ayırabileceğini savunmuştur.

Bütün canlı varlıklar gibi toplumda statik ve dinamik ilişkilerle var olur. Statik, parçalarla bütün arasında normal durumda mevcut olan dengededir. Toplumsal statik de toplumsal düzenin, toplumsal sistemin farklı parçalarının hareket ve tepkilerinin yasalarını araştırır. Başka bir deyişle toplumsal statik, toplumsal uzlaşmanın incelenmesidir. Toplumun bir organizmaya benzetildiğini düşünürsek, nasıl bir organın çalışması o organ canlı varlığın bütünü içine konulmadan incelenemezse, siyaset ya da devlet de belirli bir zaman diliminde ki toplumun içine konulmadan incelenemez. Bu açıdan toplumsal statik, işbölümü, aile din gibi toplumsal sistem açısından işlevsel olan toplumsal olgular arasındaki karşılıklı bağların netleştirilmesiyle ilgilidir.

Hem toplumun belirli bir andaki yapısının, hem de toplumsal uzlaşmayı belirleyen ögelerin çözümlenmesini içeren toplumsal statik, sonuçta bütün insan topluluklarının temel düzenlerinin incelenmesidir (Swingewood, 1998: 65).

3.4.3. Toplumsal Dinamik

Dinamik değişimle ilgilidir, toplumsal dinamik de farklı toplum tiplerinde değişen bu karşılıklı bağların ampirik olarak incelenmesidir. Comte sosyolojinin hem toplumsal statik hem de toplumsal dinamik ile ilgilenmesi gerektiğini ileri sürmüştü ancak toplumsal dinamiğin toplumsal statikten daha önemli olduğunu düşünmüştür.

Toplumsal dinamik esas olarak insan toplumlarının geçirdiği evrelerin incelenmesi değildir, insan düşüncesinin ve insan toplumlarının oluşumunun birbirini izleyen zorunlu evrelerinin incelenmesidir. Toplumsal dinamik, toplumsal statik ile bağlantılıdır, statik insan toplumlarının temel özelliklerini, toplumların düzenini ortaya koyarken dinamik de toplum düzeninin son evre olan pozitif evreye ulaşana dek geçirdikleri değişimi gösterir. Comte toplumların bu şekilde incelenmesini tarihsel yöntem olarak adlandırmıştır.

Yöntem açısından Comte'un sosyolojisinde karşılaştırmalı yöntem statik, tarihsel yöntem ise dinamiğe aittir. Karşılaştırmalı yöntem çeşitli toplumların aynı anda içinde

bulundukları ve birbirinden tamamen bağımsız olan durumların karşılaştırılmasıdır. Tarihsel yöntem ise, bu durumların toplumsal gelişmenin dinamik yasaları aracılığıyla toplumsal evrimle ilişkilendirilmesidir.(Swingewood, 1998: 65). Comte, uygarlığın farklı dönemlerinin tarihsel karşılaştırmalarının ancak genel toplumsal evrime atfedildiği takdirde bilimsel bir niteliğe sahip olacağını belirterek tarihsel yöntemin önemini vurgulamıştır.

Auguste Comte'un eserlerini a) Gençlik çağı eserleri b) Olgunluk çağı eserleri olarak incelenmesinde fayda vardır:

a. Gençlik Çağı Eserleri: Bu devrede altı küçük kitapçık vardır. Bunlar 1883'de P.leroux tarafından Sosyal Felsefe Kitapçıkları 'adı altında yayınlanmıştır.

1. Seperation General Entre les Opinions et les Desirs(Görüşler ve Arzular Arasındaki Genel Ayırım 1819)
2. Modern Geçmişin Tümünün Özet Bir Değerlendirilmesi 1820
3. Toplumu Düzeltmek için Zaruri İlmi Çalışmaların Planı 1822
4. İlimler ve Âlimler Hakkında Felsefi Fikirler 1825
5. Ruhi Güç Hakkında Düşünceler 1826
6. Brousseis'in Öfke Hakkındaki Eserinin Eleştirisi

b. Olgunluk Çağı Eserleri: Pozitif Felsefe Dersleri; Comte'un ana eseri olan bu kitap altı ciltten oluşmuş olup 12 senede (1830-1842) tamamlanabilmiştir. Endişeli ve çeşitli güçlüklerle dolu bir ortamda yazılmış olduğundan üslubu çok ağır ve karmaşıktır. Paragraflar çok uzundur. Bununla beraber satırların da çok uzun oluşu anlamayı güçleştirmektedir. Tamamı 60 dersten ibaret olan bu eserin ilk dersini A.Comte 'Nisan "1826 'da vermeye başlamıştır. Bu derste pozitif felsefenin amacını, yeni doktrinin ruhunu açıklamıştır. İkinci derste ilimlerin tasnifini yapar. Üçüncü derste matematik ilminin tümü hakkında bilgi verir. Bundan sonra zihni buhran başlar ve dersleri bırakır. Zihni buhranı atlattıktan sonra, tam iyileşmeden,1829'da dersleri vermeye tekrar başlar. Bu durum devam ederken eser basılmaya 1830'da verilir.

Altı ciltlik eserin 1.cildi, matematik ve geometriye; 2.cildi, astronomi ve fiziğe; 3.cildi, kimya, biyoloji ve fizyolojiye; 4, 5. ve 6. ciltleri de sosyal fizik diye isimlendirilen sosyolojiye ayrılmıştır.

I. Cilt (Matematik, Geometri,(1830); Birinci Ciltte geometri ve matematikle ilgili toplam 18 ders bulunmaktadır.

II. Cilt (Astronomi, Fizik,1835);İkinci ciltte Astronomi ve Fizikten oluşan toplam 16 ders bulunmaktadır.

III. Cilt(Kimya, Biyoloji, Fizyoloji,1835);Üçüncü ciltte Kimya, Biyoloji ve Fizyoloji derslerinden oluşan toplam 11 ders bulunmaktadır.

IV. Cilt (Fizik-Sosyal,1838);Dördüncü ciltte Fizik ve Sosyal derslerinden oluşan toplam 6 ders bulunmaktadır.

V. Cilt(Fizik-Sosyal,1839);Beşinci bölümde Fizik ve sosyal derslerini içeren toplam dört ders bulunmaktadır.

VI. Cilt(Fizik-Sosyal,1842);Altıncı Ciltte Fizik ve Sosyal derslerini içeren toplam 5 ders bulunmaktadır.

A.Comte'un 6 yılda bitirmeyi düşünürken, şahsi durumuyla ilgili engeller nedeniyle 12 yılda tamamlayabildiği bu altmış derslik eserin son üçü de sonuç kısmını oluşturur. Bu önemli eserden doğan ikinci önemli büyük eseri ise Pozitif Politika Sistemi'dir.

Systeme de Politique Positive(Pozitif Politika Sistemi 1851-1854): A. Comte 'un tarihi bakımdan ikinci büyük temel eseri olan 'Pozitif Politika Sistemi 'dört ciltlik olup dört senede tamamlanmıştır. Özellikle sosyal statüi geliştirerek, Pozitif Felsefe Derslerini' tamamlayan ve Comte'un 1822'de toplumu düzenlemek için zorunlu ilmi çalışmaların planı adı altında yayımladığı programı sistemleştiren bir eserdir. Üslup bakımından Pozitif Felsefe Derslerini aksine ifadeler daha görkemli ve daha kolay anlaşılır durumdadır. Bu eserin birinci cildi Temmuz 1851,ikinci cildi Mayıs 1852,üçüncü cildi Eylül 1853 ve dördüncü cildi de Ağustos 1854'de birbirini takiben basılmışlardır.Birbirini takip eden 1849,1850 ve 1851 yıllarında kurduğu İnsanlık dinini, Pazar günü öğleyin Palais-Royal'ın salonlarının birinde halka açıklamaya devam eden Comte bu eserin ikinci cildini bitirdikten sonra üçüncüye geçmeden önce Pozitivizmin ilmihaliyi yayımlar.

'Pozitif Politika Sistemi'ni yeni ilmi anlayışın dini bir kuruluşu olarak kabul eden Comte'a göre bunun birinci cildi sözü geçen kuruluşun kaynağını oluşturur ve

sosyolojinin metodunu inceler. İkinci cilt sosyal statige ayrılmıştır. İnsani düzenin soyut nazariyesini kurarak ana sentezi gerçekleştirir. Ruhi düzeni kurar. Yeni dinin dayanağı olan sosyal statigi konu olarak aldığı için önemi büyüktür. Üçüncü cilt sosyal dinamiğe ayrılmıştır. Statik sosyoloji düzen kavramını yeterince kurmuş olduğundan dinamik sosyoloji ilerleme kavramını inceler. A. Comte'un, geçmişin tümü hakkındaki açıklamaları bu ciltte yer alır. İnsanlığın ilerlemesinin tam seyrini açıklar. Dördüncü cilt ise sosyolojinin kesin tatbikine ayrılmış olup, özellikle pozitif dini kurar (Korlaelçi, 2014: 80). Bu cildin büyük bir kısmı önceki ciltlerde sistemleştirilmiş olan statik ve dinamik sosyolojiyi tatbik ederek insanın geleceğini açıklar. Son bölümü ise iki kısma ayrılır. Biri “ aileler ve hazırlayıcı” diğeri “ sistemli ve kesin” bölümler olarak birbirini takip ederler. İkinci kısım pozitivist olan devlet adamlarına ayrılmıştır. Bu ciltle Comte ‘ un kurduğu din daha sistemli hale gelir. Kısacası bu cilt pozitif dini belirleyen ana formülün sistemli gelişmesidir.

Cahtechisme Positiviste ou sommaire Explication de la Religion Universelle (Pozitivizm İlmihali veya Üniversal Dinin Kısa Açıklaması.1852): Bu eser isminden de anlaşılacağı üzere insanlık dininin açıklanmasını içerir. Eser diyalog halinde yazılmıştır. Bu kitapta amaçlanan şey, yeni dinin daha kolay anlaşılması ve yayılmasıdır. Eser daha ziyade idare edilenleri muhatap alır.

Bu ilmihalin iyice anlaşılması için, Comte evvela 2 hafta ayrılmasını tavsiye etmektedir. Böylece her konuşmaya bir gün verilmiş olacaktır. Başlangıç da dâhil on iki faslın her birini sabah ve akşam okumak üzere, günde iki saat kâfi gelecektir.

Appel aux Conservateurs (Muhafazakârlara Çağrı 1855): A. Comte bu esere 3 Haziran 1855 te başlayıp 10 Temmuz 1855 te bitirmiştir. Bu kitap batılı devlet adamlarına hitap eder. Gayesi devlet adamlarını, kendilerine rehberlik edebilecek senteze alıştırmaktır. Bazı farklılıklarla beraber, kadın ve işçiler hususunda pozitivizm ilmihalinin görevine eşit bir görev ifa eder. Bu kitap Pozitivizm İlmihalinin tamamlayıcısıdır. Bu kitabın amacı temel politik problemlerin dini çözümüne işaret etmektir (Korlaelçi, 2014: 81)

Synthese Subjective (Öznel Bireşim 1856): A. Comte ‘ un son eseridir. Comte bu eserini dört cilt olarak düşünüyordu. Ancak 1 Şubat 1856 da başlayıp, 9 Eylül 1856 da bitirdiği, birinci cildini yazabildi. Ona göre bu cilt nazariyat, ahlak ve pratik olarak

isimlendirilen üç kısımdan irincisidir. “ Pozitif Ahlakın Sistemi” ismini taşıyan ikinci Kısımı, nazari ahlak ve pratik ahlakı kurması gereken iki ciltten oluşacaktı: biri 1858 de diğeri 1859 da basılacaktı. Sonuncu kısmıysa “ Pozitif Endüstri Sistemi” adı altında 1961 de yayınlanacaktı.

Yukarıda belirtilen diğeri iki kısmı tamamlamaya ömrü yetmeyen Comte’a göre bu cilt, insanlığın tapınaklarına katılmış normal pozitif okullarında sentez yapmaya yetenekli öğrencileri yöneten, sentez gücü olan hocalar için yazılmıştır.

Comte’a göre bu cilt temel ilmi (Matematik) kesin olarak yeniden oluşturur. Bunu takip edecek ciltse “Pozitif Felsefe Dersleri” ile kurulmuş fakat oluşturulmamış son ilmi sosyoloji oluşturacaktır.

Bu eser “Pozitif Felsefe Dersleri” neden doğduğu gibi , “Pozitif Politika Sistemi” nin tabii neticesi ve zaruri tamamlayıcısıdır” diyen Comte bu düşüncesini şöyle vurgular : “Böylece batının düzenlenmesini yönetmesi gereken büyük üçlüyü tamamlayacak şekilde benim sentezim politikamdan, politikam da felsefemden doğar. İlk defa felsefi, sonra dini olan yenileyici doktrin, insanlığın normal hali ile ilgili anlayışların tümünü açıklamalıdır.” (Korlaelçi, 2014: 82).

Discours Sur l’Esprit Pozitif(Pozitif Anlayış Hakkında Nutuk)A. Comte ‘un bu küçük eseri, yazmayı düşündüğü büyük bir eserin giriş niteliğindeki nutkudur. Asıl eserin ismi “Halka Dayalı Astronominin Felsefe Kitabı veya ister ilmi ister mantıki olsun üniversal olarak tanınması gereken astronomik felsefenin tüm kavramlarının sistemli açıklanması” dır.

Bu kadar uzun bir isme sahip olan bu eserde, Comte ‘ un Paris ‘ in üçüncü bölgesindeki belediye başkanlığında halka bedava verdiği biyoloji dersleri anlatılmıştır. Bunu neşredilecek eser, giriş niteliğindeki nutuk hariç yirmi üç bölümden oluşmuştur. Comte ‘ un bu şekilde planladığı eserini tamamlayamamıştır.

“Pozitif anlayış hakkında nutuk” ismiyle neşrettiği yukarıda ismi geçen asıl kitaba giriş niteliği taşıyan bu küçük eserde, Comte gerçek felsefi anlayışın istikameti ve tabiatı hakkındaki düşüncelerini, pozitif etüdün yayılmasıyla istikameti ve tabiatı hakkındaki düşüncelerini pozitif etüdün yayılmasıyla meydana gelen üniversal üstünlüğün değerlendirilmesini ve pozitif ilkelerin ansiklopedik durumuna göre astronomiye uygulanmasını açıklar.

Comte; 'Sosyoloji neden diğer bilim dalları gibi bir dal olmasın'' tezini savunarak sosyolojinin temelini atmıştır. Bu yüzden de sosyolojinin babası olarak nitelendirilir. Her insan yaşadığı çağın bir nevi şahidi ve sesi olduğu için Comte da yaşadığı çağa tanıklık etmiştir. Yaşadığı çağ "Fransız Devrimi ve Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi" ertesini olduğu için Comte da bunlardan etkilenip bu olaylara karşın düşüncelerini ortaya koyarak tezini ortaya koymuştur.

Comte'un görüşüne göre bilim neyin var olduğu sorusuna değil, yalnızca ve yalnızca bir şeyin nasıl var olduğu sorusunu yanıtlamakla sorumludur. Bir şeyi açıklamak için genelleştirme yapmamalı, yalnızca deneyim verilerini tarif etmeliydi.

Comte, sürekli bilimin yasaları bilmesi gerektiğini açıkladı. Bilim adamlarının görevinin; tüm gözlenebilen olguların değişmez doğa yasalarına tabi oldukları gerçeğini kabul ederek, bütün çabalarımızın amacı olarak bunları bulmak ve sayılarını en asgariye indirmek olduğunu öne sürüyordu. Görüngülerin yasalarının bilgisine sahip olduğu zaman bilim, Comte'a göre, gelecekte duyusal olarak gözlenebilir görüngüleri önceden bilebilecektir. O zaman bilimsel öngörü, teolojik kehanetlerin yerini alacaktır. 'Öngörmek için bilim' Comte'un ilan ettiği ve görünürdeki ilerici karakteri nedeniyle sempati toplayan slogandı. Fakat Comte'un yaslardan anladığı yalnızca gözlenebilir işlevsel bağlamlıkların formülasyonu, ardışıklığın ve benzerliğin sabit bağlantıları idi.

Pozitivizmin idealist doğası Comte'un doğa bilgisinin tarihinin insan usunun üç aşamasının dünya görüşünün üç türü ya da üç yönteminin teolojik, metafizik ve pozitif bir ardışıklığı olduğu iddiasında kendini açıkça gösteriyordu. Comte'un görüşüne göre, hem insanın bireysel bilincinin gelişimi, hem de burjuva tarihi başlı başına bu üç aşama yasasına tabidir.

İnsanın gelişiminin birinci aşaması olarak teolojik yöntem tanımlanır. İnsan ın gelişmesinin bu aşamasında mutlak bilgiye ulaşma çabasını güder ve gözlenen olayları doğaüstü, tanrısal güçlerle açıklamaya çalışır. Comte teolojik dünya görüşünü üstüne basa basa arkaik ve eskimiş olarak eleştirir. Fakat aynı zamanda dini, bilimsel bilginin ilk aşaması olarak gösterir; din diğerlerinin yalnızca tarihsel bakımdan incelemekle kalmamış onları hazırlamıştır da. Politikada teolojik aşama feodal-monarşist ilkeye karşılık gelir.

İnsan gelişiminin ikinci aşaması olarak –‘metafizik’ yöntem-teolojik yöntemin bir türevidir: Burada doğaüstü güçlerin yerini, somutlamış soyutlamalar, metafizik ‘özler’, doğa güçleri almaktadır ve tüm gözlenen görüngülerin temelinde bunlar vardır. Politikada ikinci aşamaya ‘orta sınıfların’ yükselişi ve “hukukçuların” özel rolü karşılık gelir. Metafizik yöntem altında Comte’un anladığı, nesnel gerçekliğin doğası hakkında temelli bilgi edinimlerinin olası olduğunun kabulü idi.

Metafizik yani materyalizm onun görüşüne göre devrimlerin sorumlusuydu. Dolayısıyla metafizik yöntemin eleştirisi ve nesnel idealizme açıkça karşı çıkışı, materyalizme ve devrimci fikirlere karşı mücadelesini kamufle etmeye hizmet ediyordu sadece.

Pozitif yöntem Comte göre “mutlak bilgidен” yani materyalizmden vazgeçmeyi ve kapitalist gerçekliğe ilişkin pozitif savunmacı bir yaklaşımı şart koşar. Burada olduğu gibi başka yerlerde de Comte “pozitif” terimini birbiri ile ilintili de olsa çeşitli anlamlarda kullanmıştır. “Pozitif” derken gerçek, tartışılmaz, kesin, pratik olarak yararlı, görelî, kesinlik içeren iddia ve nihayet devrimci alt-üst oluşlara düşman olanı kastediyordu. Gerçek ve tartışılmaz olan Comte için yalnızca görünüşlerde içerilen anlamındadır ve yararlılığı dar faydacılıklı bir anlamda anlıyordu.

Comte göre insan zihninin evriminde birbirini izleyen her aşama veya alt aşama, zorunlu olarak kendisinden önceki aşamanın içinde ortaya çıkar. Yeni sistemin oluşumu, eskisinin yıkılmasından önce ve eskisi zihinsel düzenin potansiyelleri tükenmeden önce meydana gelmez. Zihinlerin en yüksek düzeni gelecek dönemin özelliklerini onlar iyice yaklaşıp kadar ayırt edemez.

Comte insan zihninin gelişmesi ve git gide artan özgürleşmesindeki aşamalara odaklanmasına karşın bu aşamaların toplumsal örgütlenmenin, toplumsal düzen türlerinin, toplumsal birlik türlerinin ve insan yaşamının maddi koşullarının gelişmesindeki paralel aşamalarla ilişkili olduğunu vurguladı. O, bütün bunların gitgide artan zihinsel gelişmelerdeki değişimlere benzer bir biçimde evirildiğini düşündü.

Comte yeni bir toplumsal düzenin yeni bir entelektüel düzenden daha fazla eski düzenin ölüm sancılarında sıkıntısızca ortaya çıkmasını beklemenin bir hata olacağını öne sürdü: “Bir toplumsal sistemden diğerine geçmek hemen ve direk olmaz.” Gerçekte medeniyet tarihinde “organik” ve “kritik” dönemler ön planda olmuştur. Organik

dönemlerde, toplumsal düzen ve kültürel uyumluluk hüküm sürer ve toplumsal bedenin çeşitli parçaları denge içinde bulunur. Tersine, kritik dönemlerde eski kesinlikler altüst olur, geleneklerin altı oyulur ve toplumsal beden temelli bir dengesizlik içinde bulunur. Bu tür kritik dönemler ve Comte'un içinde yaşadığı çağ ona son derece kritik göründü. Düzeni çok isteyen insanlar için, kökten sarsıcı ve tedirgin edicidir. Yine de bunlar yeni bir organik durumun ortaya çıkışı için gerekli gerekli giriş faslıdır. “En az birkaç kuşak boyunca devam eden geçici bir anarşi durumu her zaman vardır ve yenilik ne kadar eksiksiz yapılırsa o kadar uzun sürer.”

Comte' nin Üç Aşama Yasası' nın zihniyetçi veya idealist bir yanlılığa sahip olduğu konusunda pek kuşku yoktur. Yine de daha önce belirtildiği gibi o insanlığın her bir zihinsel çağını, o çağın toplumsal örgütlenme ve siyasal egemenlik türüne eşlik eden karakteristiği ile ilişkilendirildi. Teolojik aşamalarda din adamları egemendir ve askerler yönetimdedir. Metafizik aşamada kabaca ortaçağ ve Rönesans'a karşılık gelir, papazlar ve hukukçular egemendir. Henüz doğmakta olan pozitif aşama, endüstriyel idareciler ve bilimsel ahlak kılavuzları tarafından yönetilecektir. Benzer bir şekilde ilk aşamada toplumsal birim ailedir. İkincide devlet toplumsal açıdan önem kazanır, üçüncü de bütün insan ırkı etkin toplumsal birim haline gelir.

Comte iş bölümünü toplumsal evrimin güçlü bir harekete geçiricisi olarak görür.

Comte'un en çok bilinen ikinci kuramı olan Bilimlerin Hiyerarşisi üç aşama yasası ile yakından ilişkilidir. Tıpkı insanlığın sadece belirli aşamalardan geçerek gelişme göstermesi, ardışık her bir aşamanın kendisinden önce gelenlerin birikimleri üzerine inşa edilmesi gibi bilimsel bilgide benzer gelişme aşamalarından geçer. Ancak farklı bilimler farklı derecelerde gelişme gösterir. Herhangi bir tür bilgi genelliği, yalınlığı ve başka dallardan bağımsızlığı oranında pozitif aşamaya erken ulaşır. Bu yüzden tüm doğa bilimlerinin en geneli ve en yalını olan astronomi ilk önce gelişir. Onu zamanla fizik, kimya, biyoloji ve son olarak sosyoloji izler. Bu seride her bilimin ortaya çıkışı artan karmaşıklık ve azalan genellik yasası tarafın belirlenen hiyerarşide kendinden öncekilerin gösterdiği gelişmelere bağlıdır.

Sosyoloji hiyerarşide kendinden önce gelenlerden farklılaşmasını sağlayan özel yöntem bilimsel niteliklere sahip olmasına karşın, aynı zamanda onlara bağlıdır. O ,özellikle hiyerarşide kendisinin en yakınında bilim olan biyolojiye bağlıdır. Biyolojiyi

tüm doğa bilimlerinden ayıran kendi bütüncül karakteridir. Biyolojinin organik veya organizmik bütünlük üzerindeki bu vurgusu sosyolojinin onunla ortak özelliğidir. “Eğer toplum parçalara ayrılırsa ve bölümleri ayrı ayrı araştırılırsa toplumun ne koşullarının ne de hareketlerinin bilimsel olarak araştırılması mümkün olmaz.” Sosyoloji de tek uygun yaklaşım bütün sistemin ışığı altında her ögeyi görmeye dayanır. İnsan ve toplum bir bütün olarak bizim tarafımızdan onları oluşturan parçalardan daha iyi bilinir ve bu parçalardan daha fazla ulaşılabilecek araştırma konularıdır.

Comte kendisinin aşamalar kuramını tamamlamak için toplumsal statik ve toplumsal dinamik konularını işlemiştir. Comte, sosyolojiyi diğer bilimlere uygulanan araştırmaların toplumsal olguları da içerecek şekilde araştırılması olarak görür. Bu nedenle sosyoloji esas itibarıyla toplumsal düzenin araştırmasını konu edinir. Bu yaklaşım, toplumu oluşturan bileşenlerin kendi içlerinde karşılıklı bir bütün olduğu savını güçlendirir.

Comte’a göre hiçbir bilimsel toplum araştırmasında, gerek toplumun içinde yer aldığı koşullar gerekse onun hareketleri, parçalara ayırarak ve bölümleri birbirinden bağımsız olarak incelenemez.

Fransız Devrimi’nden sonra toplumun içinde bulunduğu kargaşa döneminde Comte, topluma düzen ve istikrarı tekrar getirmeye çalışmıştır. Comte Fransız devrimi sonrasında topluma nasıl yeniden düzen ve istikrar getireceği yönündeki fikirlerinin kaynağını biyolojik organizmaların kendilerini idame ettirici süreçlere sahip bir düzenin oluşundan almıştır. Comte’a göre Aydınlanma döneminde toplumun düzen ve istikrara kavuşma ihtimali daha fazladır. Bu yüzden, Comte’un vurgusuna göre sosyal fizikte düzen ve ilerleme kavramları, biyolojideki hayat ve düzen hakkındaki düşüncelerde olduğu gibi, kesinlikle birbirinden ayrılamaz. Bu nedenle onlar bilimsel bir görüş içinde oluşturulur. Bu yüzden Comte, sosyolojiyi sosyal statik ve sosyal dinamik olarak ikiye ayırır. Comte’un ifadesi ile “ Öncelikle bu büyük ilmin iki önemli kısımdan oluştuğunu düşünmelisiniz. Biri, düzen nazariyesini kuran statik; diğeri, ilerleme mesleğini geliştiren dinamiktir. Dini bilgiler bilhassa birincisini göz önünde bulundurur. İlerleme düzenin gelişmesidir. Matematikte çoktan uygun düşen bu kanun hadiseler çetrefilleştikçe daha iyi uygulanabilir. Zira statik hâl ile dinamik hâl arasında fark, o zaman daha bariz bir şekil alır.” (Comte, 1952: 184).

Comte' a göre bu ayrım iki olgu sınıfı arasında değil, iki kuramsal yön arasındadır. Bu, düzen ve ilerleme kavram çiftine karşılıktır. Çünkü düzen, toplumsal varlığın koşulları arasındaki kalıcı uyumu; ilerleme ise toplumsal gelişmeyi belirler. Düzen ve ilerleme, sosyal statik ve sosyal dinamik, her zaman kendisini sürekli değişime uğratan temel hareketin yanısıra bütünü ile parçaları arasındaki karşılıklı etki ve tepkilerinin yasalarını araştırmaktır. Comte için toplumsal düzenin ön koşulları ve koşullarının incelenmesini yapacak sosyal statik ile insanlığın evrimi ve ilerlemesini ele alacak olan sosyal dinamik, birbirine ayrılmaz bir bağla bağlıdır. O, bu bağlantıyı ayrıntılandırmayı ve onun somut olarak nasıl işlendiğini göstermeyi başaramadığı hâlde bundan vazgeçmemiştir. Yöntem bilimsel ve sonuca ulaşmayı kolaylaştırma amaçlarıyla statik ve dinamiğin araştırılmasını ayırmak isteği olsa da ampirik gerçeklikte bunlar birbirleriyle ilişkiliydi. İşlevsel ve evrimci çözümlemeler, birbiriyle çelişmek şöyle dursun gerçekte birbirinin tamamlayıcısıydı (Coser, 2008: 31).

Comte'a göre genel toplumsal yapılar, alt yapılardan oluşur ve daha basit yapılardan gelişirler. Comte için toplumsal organizmanın bireysel organizmaya üstünlüğünün temel nedeni, yerleşik bir yasadır; giderek daha bağımsız ancak karşılıklı ilişki içindeki organların yüklendikleri farklı işlevlerde uzmanlaşma daha belirgin hâle geldikçe amaç birliği giderek çeşitli araçları bir araya getirir.

Farklılaşma, gücün merkezileşmesi ve ortak bir ahlakın gelişmesinin özünde toplumsal düzenin devamlılığıyla ilişkili olduğuna inanan Comte, bu analizle sosyal statik bazda bazı yasalarına ulaştığını düşünür. Bu analizi sürdürmese de Herbert Spencer ve Durkheim'in' a temel bir teorik problem ve ana hatlarıyla bir cevap hediye eder: Parçaların işlevleri giderek farklılaşırken bütünleşme nasıl sağlanır? Durkheim'in teorik açıklamalarında büyük öneme sahip bu soru, 19. yüzyıl Fransız sosyolojisini epeyce meşgul etmiştir. Comte'un bu soruna önerdiği çözümü ise, toplumsal yapının devamlılığına nasıl baktığıyla ilişkilidir. İlk önce toplumsal farklılaşmanın potansiyel çözücü etkisi karşısında güç, sistemin parçaları arasında sürekli koordinasyonu sağlayacak yönetimin elinde toplanır. İkinci olarak hükümetin eylemleri sadece maddi değil, fikrî ve ahlaki de olmalıdır. Bu yüzden toplumsal düzen; sistemin parçalarının karşılıklı bağımlılıkları, parçalar arası ilişkileri düzenlemek için otoritenin merkezileşmesi ve bir halkın üyeleri arasında ortak bir ahlak veya ruhun gelişmesi ile

sağlanır. Farklılaşan sistemler bu koşulları karşılayamadıkları ölçüde patolojik durumların ortaya çıkma ihtimali artar (Turner, 2012: 47).

Comte'a göre bir toplumsal sistemin bütünü ile parçaları arasında her zaman kendiliğinden bir uyumluluk bulunmalıdır. Böyle bir uyum olmazsa, patolojik bir durum söz konusu demektir. Özetle Comte, sosyolojinin esas konusu olarak sosyal statik ve sosyal dinamiği ele almıştır. Sosyal statik, toplumun mevcut yapısını ve düzenliliğini içerir. Sosyal dinamik ise, sosyal düzeni kargaşalık içine sokan değişme ve çatışma güçleri ile ilgilidir. Bu bağlamda sosyal statik ve dinamiğin birlikte ele alınıp incelenmesi gereği üzerinde durur ve ona göre her ilerleme düzenin gelişimidir. Düzen ve ilerleme, toplumun statik ve dinamik yönleridir (Kızılçelik, 1994: 130).

Comte, toplumsal bir sistemin bileşenleriyle ilgilenirken, bireyleri temel parçalar olarak görmeyi reddeder. Bilimsel ruh, topluma bireylerden oluşmuş gözüyle bakmamızı yasaklar. Gerçek toplumsal birim, ailedir. Aileler, kabileleri; kabileler de, ulusları oluştururlar. Comte' göre çıkış noktasını bireylerin gereksinimleri ve eğilimlerine dayandıran bir toplum bilimi, başarıya ulaşamaz. Özellikle kişilerin toplumsal eğilimlerini yarara bağlamak yanlıştır. İnsanlığın başlangıcında birlikteliğin bireysel çıkarlar doğrultusunda olduğu anlayışı kuşkuludur. Bu yüzden şurası açıktır ki, toplumsal durumun ortaya çıkış, onun bireysel açıdan yararlı olduğu kanısına bağlı olsaydı o hiçbir zaman var olamazdı.

Temel bencil isteklerin dizginlendiği ve toplumsal amaçlara uygun hale getirilecek yer, ailedir. Aile kendi kendine yetme ve toplumun temel birimi olma özelliğine sahiptir. Comte'a göre aile, anne- baba-çocuk ilişkilerinin olduğu ve üyelerinin tatmin olduğu toplumsal bir birimdir. Öteki bütün toplumsal birlikler aileden ve akrabalık gruplarından türerler. Kolektif organizmayı özünde, onun gerçek öğeleri olan aileler, onun dokusunu oluşturan sınıflar, kastlar ve son olarak onun gerçek organları olan kentler ve kasabalar oluşturur.

Comte, toplum ile canlı organizma arasında benzerlikler kurmakla beraber, ikisi arasında önemli farklılıklar olduğunu belirtir. Ona göre fiziksel bir bütünlük içinde bulunan canlı, maddi bir birlik görünümündedir. Oysa toplumsal beden fiziksel araçlarla değil, sadece ruhsal bağlarla bir arada tutulabilir. Bu nedenle Comte dile ve dine çok fazla önem atfeder.

Comte göre bir toplumun dili binlerce yıl boyunca yaşanmış önceki kuşakların düşüncelerini atalarımızın kültürünü içinde saklayan büyük bir hazinedir. Dil, bizi birbirimize bağladığı gibi geçmiş atalarımıza da bağlar. Ortak bir dil olmazsa insanla uyumlu ve dayanışmalı bir yaşama ulaşılamazdı. Dil olmadan toplumsal düzen de olmaz. Ortak bir dil, toplum için zorunludur ama toplumsal eylem ve ilişkiler için zorunlu pozitif bir rehber değildir. Dil sadece bir araçtır. Dille birlikte ortak bir dinsel inancın da bulunması gerekir. Din, birleştirici bir ilke görevini yapar. Din insanların bencil eğilimlerini bastırır ve birlikte yaşadıkları kişileri sevmelerini sağlar. Toplumsal düzenin önemli bir dayanağıdır. Ayrıca siyasal yönetimin buyruklarını meşrulaştırmada dayandığı en güçlü temel, dindir. O hâlde denebilir ki devlet, buyurma ve yaptırma gücünün büyük bölümünü dinden alır.

Dil ve dinin yanında insanları birbirine bağlayan diğer bir unsur iş bölümüdür. Comte'a göre, iş ve mesleklerin bölüşümü kişi ve kurumları birbirine bağladığı gibi toplumun büyüüp genişlemesini ve giderek karmaşılaşmasını da sağlar. İş bölümü bireylerin yeteneklerinin gelişmesine katkıda bulunarak kişilerde birbirlerine bağımlılık duygusunu sağlayarak toplumsal dayanışmayı geliştirip sağlamlaştırır.

İnsanlar mesleklerin dağılımı yoluyla birbirine bağlanır; toplumsal organizmanın kapsamına ve artan karmaşıklığına yol açan da bu dağılımdır. Toplumsal örgütlenme, herkesi kendi doğası, kendi eğitimi ve konumu, kısaca bütün meziyetleri açısından en uygun olduğu yerde görevlendirecek şekilde kıymet biçilmesine dayanma eğilimindedir. Böylece tüm bireysel örgütlenmeler, en sonunda genel iyi için fayda sağlayabilir.

Comte ilke olarak, iş bölümünün bireysel becerileri ve kapasitelerin gelişmesini teşvik ettiği gibi, aynı zamanda her bireyde başkalarına bağımlılık fikrini yaratarak insan dayanışmasına da katkıda bulunduğuna inanır. Fakat modern endüstriyel iş bölümünün belirli olumsuz yönleri olarak kavradığı şey de onu tedirgin eder. Ona göre, eğer toplumsal işlevlerin ayrışması bir taraftan yararlı bir ayrıntı ruhu geliştirirse diğer taraftan toplam veya genel ruh diyebileceğimiz şeyi ortadan kaldırma veya sınırlama eğilimi gösterir. Aynı şekilde, her birey ahlaki ilişkilerde kitleye yakından bağlı iken kamuyla ancak belirsiz bir biçimde ilişkili olduğunu hissettiği kişisel çıkarlarını anımsatan özel etkinliğinin genişlemesi vasıtasıyla kendisini kitleden sürekli olarak

uzaklaştırır. İşlevlerin bölünmesinin kendine özgü avantajlarıyla birlikte sıkıntıları da artar.

Comte'a göre ilerlemenin faktörlerinden biri de nüfus artışıdır. Nüfus artışının sonucu toplumda iş bölümü kaçınılmaz hâle gelir. İş bölümü ile ortaya çıkan bireysel düzeydeki yetenek farklılaşması, toplumsal farklılaşmaya ve uzmanlaşmaya yol açar. Comte'a göre iş bölümünün egemen olduğu toplumlarda güçlü bir dayanışma ve bütünleşme vardır. İş bölümü ilkesi, yeni uzmanlık alanları yaratır. Comte bilimsel genellikleri büyük zihni eylemlerin ayrı bir dalı yaparken, iş bölümü ilkesinin uygulama alanını biraz daha genişlettiğini ifade eder. Pozitif bilimler henüz gelişmemişken onların karşılıklı ilişkisini devamlı olarak inceleyen ayrı bir çalışma alanına bu kadar ihtiyaç yoktu. Ama bugün durum farklıdır. Bilimlerin her biri ayrı ayrı gelişti. Karşılıklı ilişkilerinin incelenmesi, devamlı çalışmalara yol açabilecek durumdadır. Üstelik insan düşüncesinin dağılmasını önlemek için böyle yeni bir çalışma alanının kurulması da gerekiyor.

Comte; dil, din, iş bölümü gibi toplumsal kurumları kendi başlarına ve soyutlanmış birimler olarak görüp değerlendirmemiş; onları toplumsal düzene sıkı ve işlevsel bağlılıkları ve katkıları yönünden incelemiştir.. Şurası açıktır ki, yalnızca bir yandan siyasal kurumlar ile toplumsal kurallar öte yandan kurallar ile fikirler birbirlerine karşılıklı olarak her zaman bağlı olmakla kalmamalı; fakat aynı zamanda bu sağlam bütün de, doğası gereği her zaman insanlığın bütünsel gelişiminin uygun durumuna bağlanmalıdır.

Comte, 1822 yılındaki makalesinde net bir şekilde kullandığı toplumsal fizik terimiyle doğa bilimleriyle ilgili kavramların anlamlarını genişletme sayesinde karşılaştı. Comte, toplumsal fizikten, konusu toplumsal fenomenlerin araştırılması olan bir bilimi anlıyorum, diyordu. Comte, birkaç yıl sonra toplumsal fizik terimini yeni bir sözcük olan sosyoloji lehine terk etti. Bunun nedeni, onun şimdi toplumun araştırılmasında organizmasal analogilerin fiziksel analogilerden daha uygun olduğu kararına varması değildi. O bu terimi Belçikalı istatistikçi Adolphe Quetelet (1796-1874) onu kullanmış olduğu için vazgeçti. Comte kendi sistemini Quetelet'inkinden ayırmak için melez bir kavram olan sosyolojiyi türetti. Comte'un yaratıcı bir zihni vardı. Sosyolojinin isim babası olarak adlandırılan Comte'a göre tarih ve felsefe,

sosyolojinin doğuşunda önemli rol oynamıştır. Comte sosyolojiyi metafiziksel olarak suçladığı geleneksel felsefeye karşı bir polemik olarak insanlığa takdim etmiştir. Comte'a göre sosyal bilimler, doğa bilimleri gibi, insanların yaşam standartlarını iyileştirmeli ve topluma düzen getirmelidir. Comte'a göre düzen ve ilerleme, toplumun statik ve dinamik yönleridir. İlerleme ve düzen görüşü birbirleriyle yakından ilişkilidir. Sosyal düzen olmadan sosyal ilerlemenin olmayacağı gibi ilerleme olmadan da sosyal düzen kurulamaz.

Comte biyolojik ve organizmacı analojisini içeren toplumun organizasyonu hakkındaki görüşleri daha sonraki fonksiyonalistleri etkilemiştir. Özellikle Comte'un sosyal statik ve sosyal dinamik ayrımı, dinin ve iş bölümünün sosyal dayanışmadaki rolü ve sosyal düzen konusundaki görüşleri ile sosyolojide yapısalcı yaklaşımın özellikle de fonksiyonalizmin temellerini atmıştır.

Comte'un yeni insanlık konusundaki görüşleri kendinden sonra gelen Durkheim ve Weber' i etkilemiştir. Comte'un "Her çağda insanları birbirine bağlayan, toplumsal düzeni sağlayan faktörlerin başında din gelir." İfadesi, Durkheim tarafından yüceltilmiştir. Kısacası Comte'un kurmuş olduğu yeni insanlık dininin üç temeli yani pozitivizmin formülü şu şekildedir: İlke olarak aşk, temel olarak düzen, amaç olarak ilerlemedir. Comte, toplumların dine gereksinimi olduğunu sürekli olarak vurgulamış, sevgi ve birlik arayışında olan insanlığın bu türden gereksinimlerini karşılayacak dinin, insanlık dini olacağını iddia etmiştir.

3.5. POZİTİVİZM İLE SOSYOLOJİNİN MEŞRUIYET KAZANMASI

XIX. Yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmış bir sosyal bilim disiplini olan sosyoloji, yaklaşık son iki yüz yıldan beri, yaşamakta olduğumuz hızlı toplumsal değişme süreçlerini anlamamıza ve anlamlandırmaya çalışmamıza yardımcı olmaktadır. Bu anlamda modern toplumların bilimi olarak da adlandırılan sosyolojinin, modern bir toplum bilim disiplini olarak XIX. Yüzyılda ortaya çıkmış olması hiç kuşkusuz tesadüf değildir. Endüstrileşme, kapitalizm ve kentleşme olguları ile modern toplumun somut bir hal alması XIX. yüzyıl başına rastlamakta ve sosyoloji bir bakıma bu gelişmelerin sonucunda ve bu gelişmeleri anlamak ve anlamlandırmak amacıyla ortaya çıkmıştır (Tuna, 2012).

Sosyolojinin ortaya çıkış koşullarına daha yakından bakmak gerekirse şöyle bir görünüm ortaya çıkar. Tarihte ilk kez sanayileşme, kapitalizm ve kentleşme süreçleri ile birlikte özellikle batılı toplumlarda, nüfusun giderek artan bir oranı kapitalist yeniden üretim biçiminin hakim olduğu kentlerde yaşamaya ve irili ufaklı fabrika ya da atölyelerde çalışmaya başlamıştır. Modern kapitalizm öncesi dönemde, kırsal kesimde dağınık, hatta birbirinin varlığından bile çok fazla haberdar olmayan bir şekilde yaşayan insan toplulukları, ilk kez sanayileşme süreci ile birlikte yaygın bir şekilde kentlere göç etmeye ve fabrika ve atölyelerde çalışmaya ve büyük topluluklar halinde yaşamaya başlamışlardır. Bu yaşam biçimi aslında bir bakıma modern anlamda “toplum” denilen yaşam ve örgütlenme biçiminin de ilk kez ortaya çıkmasını ifade etmiştir. Dolayısıyla ilk kez modern anlamda “toplum” ortaya çıkmış olduğu için, bu toplumu inceleyen bilim olan toplumbilimin (sosyoloji) bu dönemde ortaya çıkmış olması bu anlamda tesadüf değildir. Sosyoloji’ nin ortaya çıktığı dönem olan XIX. yüzyıl başları, Batı Avrupa’da köklü toplumsal değişimlerin oldukça belirgin hale gelmeye başladığı bir dönemdir. Bu dönemde Batı Avrupa’daki toplumsal yeniden üretim biçimi büyük ölçüde değişmiş, feodalizm büyük ölçüde tasfiye olmuş, hatta ticari kapitalizmin yerini endüstriyel kapitalizm almaya başlamıştır. İşte sosyoloji bu ortamsal koşullarda ve bir anlamda bu koşulların ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu toplumsal dönüşümler ile sosyolojinin ortaya çıkışı arasında çok yakın ilişkiler vardır.

Comte Avrupa’da meydana gelen değişim sürecinde toplumsal düzeni sağlamaya çalışan ilkeleri ortaya koymuştur. Comte bu toplumsal ilkeleri ortaya koyarken S. Simon, C.L. Montesquieu, E. Kant ve D. Hume gibi düşünürlerin fikirlerinden etkilenmiştir. Comte Rönesans ve Reform hareketlerinin getirilerinde dikkate alarak “din ve Tanrı merkezci toplum düşüncesi yerine, “insan merkezci pozitivist toplum düşüncesini benimsemiştir O, sosyolojiyi toplumsal düzenin ve sosyal gelişmelerin nasıl olması gerektiğine dair ilkeler koyan bağımsız bir disiplin olarak görmüştür. Comte’un gruplandırmasına göre en önemli bilim sosyolojidir. Comte’a göre sosyoloji doğa bilimlerinden daha önemlidir.

Comte’un pozitivistliğin amacı, sosyal, toplumsal ve kültürel olguları doğa bilimleri gibi nedensel ilkelerle inceleyerek toplumsal yasalarını keşfederek toplumu yeniden inşa etmektir. “Kesinlik” ve “genellik” özelliği taşıyan doğa bilim modelini toplum araştırmalarına uyarlamak isteyen Comte, “toplumsal fizik” adını verdiği

modelle toplumsal olguları doğa bilimsel yöntem kesinliğiyle incelemek istemiştir (Giddens, 2000: 147).

Toplumu bir nesne gibi değerlendiren “sosyolojik pozitivizm” in nihai amacı toplum içerisindeki genel geçer yasaları bularak topluma düzen getirmektir.

Sosyolojinin, sistematik bilim olarak kurulmasından önce var olan aydınlanmacılık, bireycilik ve pozitivizm akımları klasik sosyolojinin ilk kurucuları olarak kabul edilen Comte, Spencer ve Durkheim’ in kuram oluşturma çalışmalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bundan dolayı klasik sosyolojinin ilk kuramları dönemin yaygın düşünce akımlarının etkisiyle “pozitivist” bir içerik kazanmıştır. Batı’nın medeniyet tarihinde kalıcı izler bırakmış olan fikir akımları ve bunlara paralel gelişen toplumsal koşulların, siyasi ve iktisadi gelişmelerin biçimlendirdiği sosyolojinin; sanayileşme, kentleşme, toplumsal değişim, sekülerleşme ve modernleşme gibi temel konuları Batı toplumlarının değişim sürecindeki farklı boyutlardaki sorunlara amacına matuf olarak belirlenmiştir.

XIX. yüzyılda doğa bilimleri alanına ulaşılan düzey ve elde edilen başarı sosyal bilimlerin de doğa bilim yöntemleriyle araştırılabileceği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı özellikle Fransız pozitivizminin öncü sosyologların toplumu “organizma”, “makine” , “doku” ve “sistem” terimleriyle ifade ettiklerinden, toplumsal olayları doğa bilim yöntemleriyle incelemek istemişlerdir. Sosyolojinin doğa bilim yöntemlerini kullanarak meşruiyet kazanıp, toplumsal olay ve olguların nesneler gibi ele alındığı bu dönemde, araştırmacının incelediği konuyu nesnel olarak kavrayıp, açıklamak istemesi nedeniyle, pozitivist sosyolojinin ontolojisinde “özne-nesne” ayrımı yapılmıştır (Kuyucuğlu, 2015: 674-685).

Pozitivizm Sosyolojinin ortaya çıkmasından sonraki süreçte ile doğa bilimlerinden sosyal bilimlere doğru yönelmiş sosyolojiyi birçok yönüyle etkisi altına almıştır. 19. Yüzyıl’da başta Avrupa olmak üzere tüm dünya da başta bilim olmak üzere çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler, insanlığın sürekli bir “ilerleme” içinde olduğunun göstergesiydi. Bu manada ilerleme kavramı sosyolojik bir anlam kazanmaya başladı.

İlerleme toplumsal anlamda kullanıldığı zaman, toplumun yükselen bir çizgide ileriye doğru gelişmesi, boy atıp yeşermesi ve toplumsal yapıda olumlu yönde meydana

gelen değişimdir. Olumlu yönde meydana gelen bu değişimler toplum nazarında genelin kabul ettiği toplumsal kabullerdeki olumlu yöndeki gelişmedir.

Pozitivizmin sosyolojiye etkisi “Nesnellik alanında da olmuştur. Modern sosyolojinin kurucusu olan Weber sosyolojide farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Weber yaptığı İdeal tip analizi ile yorumlayıcı sosyoloji sistemini geliştirerek sosyal bilimlerde nesnellik ve değer tarafsızlığının önünü açmıştır.

Sosyolojinin bilim statüsü kazanması Comte’un pozitivist öğreti ile yaptığı çalışmaların sonucunda olmuştur. Sosyolojide Pozitivizm ğretisi, Comte’ tan sonra Herbert Spencer tarafından da devam ettirilmiştir. Herbert Spencer “evrim kuramını” sosyoloji ve toplum düzenine uyarlamaya çalıştı. Sosyolojiye sosyolojik evrim gibi yeni kavramlar getiren Spencer toplumların menşeini ve tarihsel gelişimlerini ayrıntılı biçimde inceledi. Spencer, Comte’un yaptığı gibi doğa bilimlerinin araştırma tekniklerini sosyal bilimlere uyarlamak istedi. Spencer, toplumların ilkel yapılardan gelişerek evrimleştiğini ileri sürdü.

Durkheim’in çalışmalarının esas amacı ise toplumun bütünleşmesi ve toplumun ortak ahlaki değerlerinin tespiti olan sosyolojik düşünce sisteminin ilkelerini ortaya koyarak sosyolojinin nasıl olması gerektiğine dair yeni fikirler üretmesi olmuştur.

Comte, Spencer ve Durkheim toplumsal olayları değer yargılarından bağımsız, mevcut durum ve ilişkileri ortaya koymayı amaçlayan pozitivist yöntemle ele almışlardır. Comte’un çalışmalarıyla bilim statüsü kazanan sosyoloji Durkheim’in katkılarıyla bilim dünyasındaki yerini sağlamlaştırmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

POZİTİVİZM VE SOSYAL BİLİMLER

4.1. SOSYOLOJİ AÇISINDAN COMTE'UN POZİTİVİZMİ VE SONRASI

Comte' un yaşadığı dönemde, Fransa'da önemli toplumsal sorunlar mevcuttu. Bu sorunlar o kadar büyümüş ve karmaşıklaşmıştır ki, mevcut hiç bir bilim dalı bu sorunların çözümü için yeterli gelmemektedir. Toplumsal sorunların çözümü konusunda arayış içinde olan düşünürlerden birisi de Comte olmuştur. Comte, bu arayış sonucunda pozitivism bilimini sosyal olaylara uyarlama anlayışını geliştirmiştir.

"Pozitivizm, sosyal dünyanın doğa dünyasıyla özünde aynı olduğu, ikisinin de en iyi şekilde doğa bilimciler tarafından geliştirilen 'bilimsel yöntem' kullanılarak araştırılabilecek nesnel bir gerçekliğe sahip oldukları kabulüne dayanır" (Slattery, 2010: 71).

Comte, toplumsal sorunların sebeplerini tespit edip onlara çözüm ararken doğa bilimlerinin yönteminden faydalanmanın sorunların çözümünde önemli avantajlar sağlayacağını düşünmekteydi. Çünkü doğa bilimlerinde gözlem ve deney kullanılarak olayların sebep ve sonuçları kesin bir şekilde, somut veriler ile ortaya konulabilecek özelliktedir. Comte' un ilk başlarda, sosyoloji yerine sosyal fizik terimini kullanmasını, sosyolojiyi doğa bilimlerine göre şekillendirme çabasının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Auguste Comte' un, sosyolojide sosyal statik ve sosyal dinamik şeklinde yapmış olduğu ayırım, sosyolojiye yaptığı önemli katkı olarak kabul edilmektedir. Comte' un sosyoloji anlayışında statik ve dinamik, diğer bir ifade ile düzen ve ilerleme kuramları ön plandadır. Comte, ilerlemenin düzene bağlı olduğunu düşünmektedir. Ona göre, toplumlar tarih boyunca üç aşamadan geçmişlerdir. Her aşama, toplumların gelişmişliğini göstermektedir. Toplumların geçtiği bu aşamaları üç hal kanunu ile formülleştiren Comte, bu üç hali şöyle açıklamaktadır: Teolojik , metafizik , pozitif hal. Comte, kendi yaşadığı dönem için, Avrupa'nın üçüncü halde olduğunu belirtmektedir (Ergun, 2013: 61–62). Yani, ona göre Avrupa, gelişmişliğini tamamlamış

ve ulaşılması gereken en ileri noktaya ulaşmıştır. Comte' un bu anlayışı Avrupa dışındaki toplumlarda da ilgi uyandırmış ve hızlı bir şekilde yayılmıştır.

Ritzer Auguste Comte' un sosyoloji kuramının gelişimine yaptığı katkılara değinirken şu tespitlerde bulunmaktadır: Öncelikle Comte' un sosyolojisi, bireyden ziyade aile gibi daha büyük yapılar üzerine odaklanır. Comte, toplumsal yapı ve toplumsal değişimin her ikisine de bakılmasını tavsiye eder. Dahası Comte, sosyologların gözlem, deney ve karşılaştırmalı tarihsel çözümlemeler yapmalarını önerdi. Son olarak Comte, sosyolojinin dünyada egemen bilimsel güç olacağına inandı.

Pozitivizm akımı, Comte'un hayatını kaybetmesinden sonra, 1870'lerden itibaren Fransız düşünürlerini ve siyasetini etkisi altında almış, o dönemde ilan edilen III. Cumhuriyet'in resmi ideolojisi olmuştur. Comte'un ölümünden sonra pozitivist akımının en önemli ismi olan Profesör Pierre Laffitte (1823-1903) pozitivizmin III. Cumhuriyet'in resmi ideolojisi haline gelmesi için çok emek harcamıştır. Özellikle bu dönemde Comte'un pozitivist akımı, Avrupa'da hızla yayılmıştır. Pozitivizmin dünyada yayılmasında Comte'un ve onun ölümünden sonra pozitivizmin temsilcilerinin yaptığı propaganda önemli bir rol oynamıştır. Comte'un Meksika ve Brezilya asıllı öğrencileri sayesinde "dinî pozitivizm" Latin Amerika'da çok sayıda taraftar bulmuştur. Comte'un toplum ve siyaset alanındaki görüşleri özellikle Brezilya'da o kadar büyük bir etkiye sebep olmuştur ki pozitivizm bu ülkede bir dini inanç sistemi olarak kurumsallaşmış ve devletin resmi dini haline gelmiştir.

Comte'un pozitivist felsefesinin yansıması ülkenin bağımsızlığının sembolü olan bayrağında bile görülmüştür. Pozitivizmin ana ilkesini teşkil eden "nizam ve terakki" kavramları, son şeklini 1889'da alan Brezilya bayrağı üzerinde Ordem e Progresso olarak yer almaktadır.

4.2. DİĞER ALANLARDA POZİTİVİZM: KATKI VE DEĞİŞİM

Pozitivizmin diğer alanlara yaptığı katkı ve değişimleri aşağıdaki başlıklar altında inceleyeceğiz:

1. Bilim
2. Politika
3. Hukuk

4. Din
5. Eğitim
6. Politika

4.2.1. Bilim

Bilimin genel anlamda tanımını; kâinatın ya da olayların bir bölümünü konu olarak seçip deney, gözlem gibi doğrulama yöntemleri kullanarak neden-sonuç niteliğinde ilişkiler kurup yasalar çıkarmaya çalışan düzenli bilgi olarak yapabiliriz. Bilimi sosyolojiye uyarladığımızda ise toplum temelli düşünmek ve değerlendirme yapmamız gerekir. Sosyolojik olarak bilim; toplumların geçirmiş olduğu süreçlere binaen tespitlerin yapılması toplumun edinmiş olduğu tecrübelerden istifade edilmesi ve kavramlaştırılması sürecidir. Bilim deney ve kesin kanıta dayanan yasaları bulmaya çalışır. Bilimsel bilgi o ana kadar aksi kanıtlanmadıkça kesindir ancak aksi ispat edilirse kesinliği değişebilir. Örneğin önceleri atomun parçalanamaz olduğu iddia edilirken günümüzde parçalanabilir olduğu kanıtlanmıştır. Bilim zaman, mekan ve insanla doğal olarak da toplumla ilişkilidir (Demirtaş, 2018).

Pozitivizmin esas itibarıyla bilimsel verileri kullanarak toplumu daha doğrusu dünyayı yorumlamaya çalışmaktadır. Pozitivizme göre, bir verinin gerçek olması için gözlenebilir olması, bir kavramın olgu olarak kabul edilmesi için ise somutlaştırılması gereklidir. Pozitivizm öğretisi bir şeyin gerçek olarak kabul edilebilmesi için o verinin üzerinde bilimsel anlamda deney yapabilecek durumda olunması gerektiğini savunmuştur. Pozitivizm kavramı bütün gücünü bilimden alır, Pozitivizm doktrini tamamıyla bilim üzerine kurulmuş bir fikirler silsilesidir. Bu sistemde her şey deneye dayalı bilgi öğretisinden ibarettir. Pozitivist bilim anlayışının oluşması ve isleyişi şu şekilde gerçekleşebilir:

- gözlem ve deney
- tüme varımsal genelleme
- hipotez
- hipotezin doğrulanmaya çalışılması
- kanıtlama veya kanıtlanamama
- bilgi (Sunar 1986: 111).

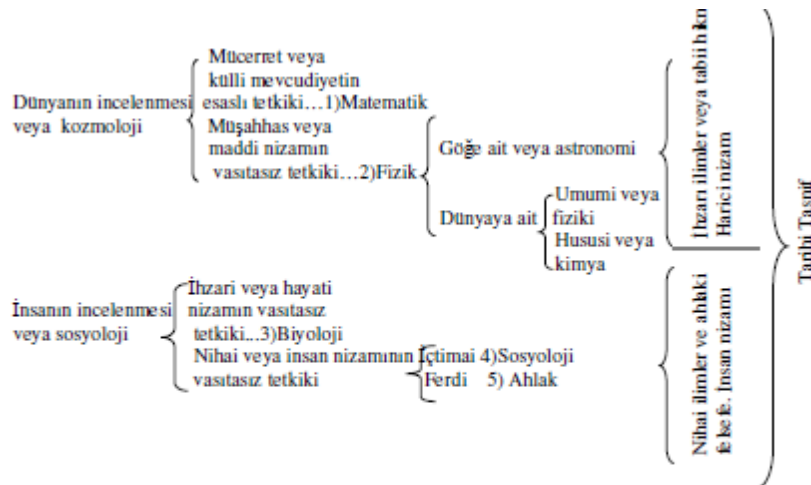
Bilimsel bilgi objektif gerçeğin kişinin zihni tarafından idrak edilmesidir. Gözlem ve deney safhasını içine almasına rağmen sadece bunlardan ibaret değildir. Çünkü pozitivizm betimleyici bir bilgi ile yetinmemekte, kendi içerisinde belirli bir sistematik oluşturarak bilginin gerçeklik alanına ilişkin genellemelere varmayı amaçlamaktadır. Yani bilim adamı deney ve gözlem ile elde ettiği verileri ve istatistikleri derledikten sonra tümevarımla verilerini tanımlayan yasalara hipotezlere varır. Bu şekilde nesnellik güvence altına alınmış olur.

Bu çerçevede Auguste Comte'un oluşturduğu bu bilgi öğretisi şüphe edilmeyen ve ispat edilebilir bir özelliğe sahiptir. A. Comte'un öğretisinde “ ‘Üç Hal Kanunu’ değişik bilimlerin sınıflanması ile ilişkili olarak kesin bir anlama sahiptir. Değişik bilimlerin sıralandığı düzen bize değişik alanlarda aklın pozitif hale geldiğini gösterir.” (Dilber, 2009).

Bilimi “teorik bilgiler bütünü” olarak gören A. Comte, bilimleri şöyle sınıflandırır: Matematik, geometri, mekanik, kimya, biyoloji ve son da sosyoloji gelir.”

Bu sıralamada şöyle bir mantık vardır; her bilim kendinden önceki bilimi kapsamış ve matematikten sosyolojiye ulaşılmıştır. Bu durumda sosyolojinin kendinden önceki tüm bilimleri kapsadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Auguste Comte, sınıflandırdığı bilimleri dünyayı ve insanı anlamak için kullanır ve şu şekilde tablolaştırır:



(Comte 1952: 141).

En genel anlamda pozitivist bilim anlayışının temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- a. ‘Gerçeklik’ in temelinin duygu algıları olması;
- b. Safsata veya yanılsama olarak aşağılanan bir metafizik düşmanlığı gibi değişik biçimlerde ortaya konabilen bir sav olarak fenomenalizm;
- c. Felsefenin, bilimin bulgularından açıkça ayırt edilebilir, fakat aynı zamanda bu bulgular üzerinde bir ‘asalak’ durumundaki bir çözümleme yöntemi olarak sunulması;
- d. Deneysel bilginin, moral hedefler arayışından veya ahlaki standartların uygulanışından mantıksal olarak bağımsız olduğu savı anlamında olgu ve değer ikiliği;
- e. Doğal ve toplumsal bilimlerin ortak mantıksal ve belki de yöntem bilimsel temele sahip oldukları düşüncesi anlamında ‘bilim birliği’ anlayışı (Giddens 1990: 251; Dilber, 2009)

Pozitivizm; bilimin gelişmesinin sadece fizik, kimya, biyoloji gibi sayısal alanlarda değil sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlerde de olması gerektiğini savunmuştur. Pozitivizm toplumların geçirmiş olduğu süreçlerin önemli olduğunu savunur. Toplumların tarih boyunca geçirmiş olduğu süreçlerin toplumun belli bir aşamaya gelmesinde önemine vurgu yapan pozitivist öğretisi Darwin’in evrim teorisiyle benzerlik gösterir. Pozitivizmin temsilcilerinden birisi olan Spencer gibi düşünürler; toplumu belli süreçler geçirmekte olan organizmaya benzetirler. Nasıl ki canlılar fiziksel olarak belli bir seviyeye ulaşmaya çalışıyorlar ise Toplumların hedefleri de modern, çağdaş bir seviyeye ulaşmaktır.

4.2.2. Politika

Pozitivizm ile politika ilişkisine ayrı bir önem veren Auguste Comte pozitivist politik anlayışını dört ciltlik ‘Pozitif Politika Sistemi’ adlı eserinde geniş bir şekilde açıklamıştır.

Bu sistemin politikası, Batılı devriminin tamamlanmasından sonra, Avrupa Birleşik Devletleri Cumhuriyeti veya Batı Cumhuriyetinin kurulmasıyla amacına ulaşacaktır (Korlaelçi, 2014: 23).

Batılı devrimin gerçekleşmesi için hiçbir şiddetli eylem yapılmayacak ve hiçbir zorla kabul ettirme olmaksızın ispatla ve inandırma ile yetinilecektir.

A. Comte'a göre batı çok tanrıçılıktan tek tanrıçılığa her anarşiyi önceden sezerek geçti. Fakat ilahiyatçılıktan çıkıp pozitivizme geçiş bunun tam tersine bir yol takip etti. Bu ikinci geçiş de yeni düzeni hayal bile etmeksizin eski rejimin yıkılacağını hissederek narşik bir duruma düştü. Bu durum ortaçağdan çıkarken ilahiyatçılığın yok olmasıyla başladı ve pozitivizmin gelişine kadar beş asır boyunca devam etti (Korlaelçi, 2014: 23).

Batıyı A. Comte 'un politika anlayışına göre pozitivizmin halka dayalı ve organik geçişin son safhasında kurulan 'triumvirat' kurtarılacaktır. Parlamenter rejime karşı olana Comte bu rejimin geri getirilmez bir şekilde yıkılmasından sonra onun yerine üç bakanlıktan oluşan bir pozitif triumvirat'ı kurar. Ona göre birinci bakanlık altında adalet ve milli eğitim bölümleri birleştirilir. İkinci bakanlık kamuya ait çalışmaların yönetimini kapsar. Üçüncü bakanlık ise yer, gök, deniz ve sömürgecilikle ilgili görevleri ihata eder. Böylece kurulmuş olan geleceğin pozitif devletinde filozoflar yahut sosyologlar hakim olacaktır.

Yalnız Auguste Comte'un bir lonca halinde toplanacaklarını tasarladığı bu filozof yada sosyologlar grubu asıl hükümet değildir. Bunlar salt ahlaki ve fikri nitelikte olan otoriteyi kuracaklardır. Uyararak, öğreterek, överek yererek; insanların töreleri ile düşüncelerini kesin olarak etkileyeceklerdir. Gençliği yetiştirmek işi de dış kudretin üstünde yükselen bu bilginler kadrosunun elinde bulunacaktır. Burada da otorite vardır; ancak bu bilimlerin otoritesidir. Hiç değişmez olan bir geleneğin değil bu fikir otoritesi yanında asıl iktidar belli bir sayıda seçilmiş olan batılı asillere verilecektir.

Batı Cumhuriyetinin gerçekleşmesi A. Comte, merkezi Paris'te olan bir komite tasavvur eder. Bu küçük topluluk sekiz Fransız yedi İngiliz altı Alman, beş İtalyan ve dört İspanyol'dan oluşur. Bu ilk sayı batılı her toplumun tüm temel öğelerinin orada temsil edilmesi için yeterli görülür.

Halka dayalı bir politik sistemi ön gören Auguste Comte, pozitivizm ile komünizmin Karşılaştırmasını yaparak pozitivizmi yüceltir Özgürce düşünen birçok insanlara sahip olan Fransa'da, kendini benimseyen emekçiler nezdinde, gelecekte

birtakım başarılar beklemektedir. Bu sonuç halkın, pozitivizmin toplumsal problemi çözmeye komünizmden daha elverişli olduğuna inanmasıyla gerçekleşecektir.

Comte'un pozitivist anlayışı ülkelerin siyasal yapılarına da etki etmiştir. Fransız devriminin getirmiş olduğu özgürlük ve eşitlik anlayışı ile birlikte demokratik anlayışı benimseyen ulus devletler orta çıkmış, feodal monarşiler yıkılıp yerine cumhuriyetler kurulmaya başlanmıştır. Özgürlük, bilimsel bilgi, demokrasi, insan hakları, demokratik seçim gibi özgürlükçü ve eşitlikçi kavramlar ortaya çıktı ve bu kavramlara sahip çıkılmaya başlandı. Türkiye'de ise bu kavramlar uygulamada tam olarak yerine oturmuş değil, özellikle de “özgür bilim” konusunda sıkıntılar devam etmektedir. Ancak tarih bize gösterdi ki, bu liberal anlayış zamanla kapitalist bir çizgiye kavuştu. Kapitalist ideoloji ve onun sonucunda sömürgecilik bu devletlerin ortak özelliği haline geldi. Günümüzde birçok liberal ve kapitalistin pozitif düşünceye değer vermesinin temelleri buralarda yatmaktadır. Çünkü pozitif sosyoloji, şuan yaşadığımız kapitalist sistemi de yaratan unsurlarda biridir (Demirtaş, 2018).

Burada şunu ifade etmek gerekir ki Auguste Comte pozitivizm sistemini kurarken politikayı çok önemsemiş; “Varlığımızın tümünü anlamaya biricik elverişli sistem olan pozitivizm, toplumsal hissin adil üstünlüğünü kurabilir.” (A. Comte'dan alıntılanan Korlaelçi 2002: 28) diyerek kendi sistemini yüceltmıştır.

4.2.3. Hukuk

Pozitivizmin hukuk anlayışını açıklayabilmek için hukuk literatüründe pozitif hukukla pozitivizmdeki hukuk görüşü arasındaki farkı açıklamak gerekir.

Pozitif hukuk; bir ülkedeki yazılı hukuk kurallarının tümüdür. Ansiklopedik manasına göre ise bir ülkede yürürlükte olan kanun, yönetmelik ve tüzüklerin bütünü pozitif hukuku meydana getirir. Ancak pozitif hukuk bir ülkede yürürlükte olan hukuk kaynaklarının tamamı değildir. Pozitif kurallar yanında yazılı olmayan kurallar da vardır.

Pozitivizmin hukuk anlayışında ise, A Comte ise hukuk kelimesine tamamen karşıdır. Ona göre gerçek felsefe dilinde sebep kelimesinin yeri olmadığı gibi politika lisanından hak kelimesi çıkartılmalıdır. Bu iki kelime ilahiyat ve metafizikle ilgilidir. Biri akıl dışı ve aldatıcı diğeri ahlaksız ve faşisttir (Korlaelçi, 2014: 29).

Comte'a göre hiç kimsenin vazifesini yapmaktan başka hakkı yoktur. Hak kavramı daima mutlak bireyciliği gerektirir, ferdi cemiyetin karşısına çıkarır. Bu durum cemiyetçiliğin aleyhine bir durum oluşturur. Herkes hak arama peşinde koşarsa vazifesinin ne olduğunu bilemeyecektir. Bu nedenle Comte bu kavramı kabul etmez. Böylece hukuku reddeden filozof cemiyeti idare etmek için pozitif felsefe ile pozitif ahlakın yeterli geleceğine inanmaktadır.

Hak ve hukuk kavramlarını kabul etmeyen hukuki pozitivizmin iki ayırıcı özelliği birincisi tabii hukuk fikrini reddetmesidir ikincisi de değer değer yargısından yoksundur. Müşterek mal kutsallaştırılmıştır. Ferdi mülkiyet kaldırılmıştır. Comte hukuk fikrini dini bir anlayış gibi telakki eder ve bu dini inanca ihtiyaçları olmadığını bildirirler.

4.2.4. Din

İnsanlık tarihinin her aşamasında din olgusu en önemli konulardan birisi olmuştur. Din her çağda insanların yaşantılarında bir düzen ve denge unsuru olarak hep var olmuştur.

Pozitivizmin din anlayışını A. Comte 'Pozitif Politika Sistemi', "Pozitivizmin ilmi hal" ve "Pozitif Felsefe Kursları" adlı eserlerinde ayrıntılı olarak açıklamıştır. Auguste Comte'un felsefesini dayandığı üç temel yasa prensibinin (üç hal kanunun) bir ayağını da teoloji oluşturur. Bu yasaların her birinin birbiriyle olan bağlantısını Auguste Comte şöyle değerlendirir: Bu yasa tüm temel kavramlarımızın her birinin, her bilgi branşımızın art arda üç farklı teorik halden geçmesine dayanır; teolojik ya da kurgu hal; metafizik ya da soyut hal; bilimsel ya da pozitif hal. Başka bir deyişle, insan zihni, doğası gereği, tüm araştırmalarında, her şeyden önce karakterleri farklı olan ve hatta kesinlikle birbirine zıt olan bu üç felsefe yapma yöntemini kullanır; önce teolojik yöntem sonra metafizik yöntem ve son olarak pozitif yöntem. Bundan dolayı, üç çeşit felsefe ya da tüm fenomenlere dair üç çeşit genel kavramlar sistemi birbirlerine ters düşer: Birincisi insan zihninin zorunlu hareket noktasıdır; üçüncüsü insan zihninin sabit ve belirgin halidir; ikincisi yalnızca bir geçişi teşkil eder. Teolojik halde, araştırmalarını her şeyden önce varlıkların kendine has doğasına, kendisini etkileyen her şeyin ilk ve son nedenlerine, tek kelimeyle mutlak bilgilere yönelten insan zihni, fenomenleri, keyfi

müdahalesi evrenin tüm görünür anormalliklerini açıklayan doğrudan ve sürekli doğaüstü etmenler tutumunun ürünü olarak gözünde canlandırır (Comte 2001: 38). A. Comte pozitivizm önceki dinlerin geçersiz hale geldiğini belirterek bunların son ‘İnsanlık Dini’ ne geçiş için birer hazırlık safhası olduğunu kabul eder.

Önceki tüm dinleri reddeden pozitivizmde dinsiz olunamayacağı vurgulanarak bunun gereği şöyle belirtilir: Gelenekleri koruyan dindir. Dirilerin ve ölülerin birliğini sadece anlaşılır değil, aynı zamanda hissedilir kılan dindir. Din olmasaydı ruhi güç de olmayacaktı. Dinin varlığı, bağımsızlığı gibi her toplumun zaruri şartıdır. Bütün ahlaki disiplin, bütün kural, bütün adalet onun kaybolmasıyla silinir. Din toplumsal otoritenin tek temelidir.

Dinin gerçek hayatta ne kadar lüzumlu olduğuna bu kadar inanan pozitivizmin kurduğu yeni dinin formülü şöyledir.’ ilke olarak aşk, temel olarak düzen, amaç olarak ilerleme.

Auguste Comte, insandan yola çıkarak insanlığa “Büyük-Varlık” ismini verir: “Bundan böyle bireysel ve toplumsal varlığımızın bütün cinsleri, ilmî olarak zorunlu üyeleri olduğumuz tek gerçek Büyük-Varlık’a bağlanacaktır. Düşünceye dalışımız bu varlığı tanımak içindir. Duyularımız onu sevmek içindir. Hareketlerimiz ona hizmet içindir.” (Auguste Comte’dan alıntılanan Korlaelçi 2002: 31, 32).

Comte yaşamının son döneminde pozitivizm öğretisini öğretisine dini bir kimlik kazandırmıştır. Dini kimlik kazandırdığı pozitivizmi Fransa dışına yaymak için büyük çaba sarf etmiştir. Comte Pozitivizmi Fransa dışına yaymaya çalışırken bunu daha çok ülkelerin siyaset adamlarıyla birebir diyaloga geçerek yapmaya çalışmıştır. Comte’a göre siyaset ve bilim iç içe girmiş iki kavramdır ve birbirinden ayrıştırılamazlar..

Auguste Comte göre siyaset bilimden ayrı olmamalıdır. Comte bilimden uzak, bilimi kendine rehber edinmeyen siyasetin başarılı olamayacağına inanmıştır

Comte pozitivizm öğretisinden kurduğu ve adına İnsanlık Dini dediği dini hem Fransada hem de diğer ülkelerde yaymak için çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalarının ilki 1848 Devrimi sonrası 25 Şubat 1848 halka “pozitif eğitim” vermek üzere kurduğu Pozitivist Cemiyet’i kurmasıdır. Comte, aynı yıl “entelektüel pozitivizm” den “dinî pozitivizm” e geçişi ifade eden Discours sur l’Ensemble du

pozitivizm isimli çalışmasını yayımlar. Comte bu çalışmada İnsanlık Dinini anlatmaya çalışmıştır.

Pozitivist Cemiyet'in amaçlarından biri de "gerçek siyaset bilimi" ni kurmak yani siyaseti "rasyonel bir zemin" e oturtmaktır. Bu vurgu pozitivistlerin 1848 sonrası Fransız siyasal yaşamında daha etkin olmayı amaçladıklarının bir göstergesidir. Comte, bu yeni dönemde pozitivistlerin, Jakobenlerin 1789 Fransız Devrimi esnasında oynadığı role talip olduklarını yazar (Comte, 1981: 265-266, 270).

Comte gençlik dönemine ait yazılarında Müslümanların "İnsanlığa" olan katkılarında bahseder ve Arapların Avrupa'ya bilimsel aktarımları sayesinde feodal sistemin çöktüğünü ve böylece pozitif düşüncenin doğuşunu hazırladığını yazar¹⁰. Comte'a göre pozitivizm ancak Batı'da ortaya çıkabilirdi zira teolojik ve metafizik evreler dünyanın sadece o bölgesinde yaşanmıştı. Bu tarihsel süreç "mecburen" pozitivizm ile sonuçlanmıştı. Fakat Avrupa'nın içinde bulunduğu şartlar, anarşi ve toplumsal kargaşa göz önüne alındığında İnsanlık Dini' nin Batı'da gelişmesi Comte'a mümkün görünmemektedir. Buna karşın İslam, Doğu'yu İnsanlık Dini' ni kucaklayabilecek şekilde hazırlamıştır. İslam sayesinde Doğu, devrimci kargaşa ve bozulmuşluktan uzak kalabilmiştir. Bu noktadan hareketle Comte, ünlü "Üç Hal Kanunu" nda Müslüman toplumlar için bir istisna yapar: İslam dünyası "hiçbir metafizik köprüye ihtiyaç duymadan" doğrudan doğruya pozitif/bilimsel evreye geçecektir. Comte'un İslam hakkındaki bu "pozitif" değerlendirmeleri ileride Jön Türklerin pozitivizme yönelişlerindeki en önemli etkenlerden birini teşkil edecektir (Kabakçı, 2014: 27-58).

Comte'un İslam ile ilgili değerlendirmeleri ne kadar olumlu ise Katoliklik ile ilgili olanları da o kadar olumsuzdur. Katolikliğe karşı olan temel eleştirisi, insanı dünyevi sorumluluklarından, özellikle de yurttaşlıkla ilgili olanlardan kopararak kurtuluş sorununu mümin ile Tanrı arasındaki ilişkiye indirgemesidir. Katolikliğe göre Tanrı'ya yönelmenin tek yolu dünyadan el etek çekmekle mümkün olduğu için Comte'a göre bu inanç sistemi "ebedi kurtuluş" fikri ile yurttaşlığı bağdaştırmayı başaramamıştır. Oysa İslam, akıl ile ahlâkı bağdaştırabilme özelliğine sahiptir ve bu nedenle de Doğu'yu pozitivizme hazır hale getirmiştir (Comte, 1854: 145). İslam'ı Katoliklikten ayıran

temel özellik, İslam inancının dünyevi görev ve sorumlulukları da içermesidir. Kısacası Comte'a göre İslam, daha "sahici" ve gerçeklikle sürekli bağı olan bir dindir.

4.2.5. Eğitim

Comte'a göre eğitim doğuştan olgunluğa kadar devam eder ve genel olarak iki kısma ayrılır. Birinci kısım buluş çağına veya sistemli öğretimin başına kadar sürer, Bu yaş aşağı yukarı 14'dür. Bu kısım ailenin yanında tamamlanacaktır ve aileden kopmayacaktır. İkinci kısım ise 6 sene sürecek ve çocuk aileden kısmen de olsa kopacaktır. Bu devre sistemlidir, bu devre pozitifdir. Bu belirtilen 20 senelik zamanda uzun bir tecrübe ile her emekçi ruhu ve kalbiyle toplumsal ve şahsi vazifesine hazırlanmış olacaktır.

Comte'a göre bu eğitimin kendiliğinden olan kısmının birinci yarısı, ikinci dış çıkarımı sonuna kadar ebeveynlerin özellikle annelerin yönetimine ve fiziki(vücutla ilgili)eğitime ayrılmalıdır. Bu giriş kısmı okuma ve yazma ile ilgili hiçbir şeyi ihtiva etmez. Kasların gelişmesi, gözlem ve eylemlerle duygu ve becerilerin gelişmesini sağlar. Bu devrede gerçek ahlakın temeli de atılır.

Dış çıkarma ile buluş arasındaki yaklaşık 7 senede bu kendiliğinden eğitim, sistemli eğitim haline gelmeye başlar. Fakat özellikle ahlaki yönden çok önemli olan güzel sanatlar hususunda bu eğitim yine ile içinde gerçekleşir. Genel eğitim için bazı estetik etütleri yapılır. Bu etütler bir taraftan ana sanat olarak şiiri, diğer taraftan en esaslı iki özel sanat olan müzik ve resmi kapsar. Bu devrede modern şiirin derinlemesine değerlendirilmesine girilmeksizin Batılı ana lisanların basit kültürüne yer verilir. Hayal kültürünün üstün geldiği birinci eğitimin sonuncu yarısında birey basit ilk fetişizmden politeizme yükselerek özel felsefi evrimini takip edecektir. Böylece eğitimin birinci kısmı tamamlanır.

İkinci sistemli, pozitif eğitim ebeveynlerin ekserisinin katılamayacağı halkla ilgili dersler istediği için tamamen aile içinde cereyan etmeyecektir. Bu eğitimde takip edilecek ilimlerin sırası Comte'un tasnifindeki sıra olacaktır. Bu eğitim toplumsal ve şahsi tabiatlara uygun olacaktır.

Sistemli eğitimin birinci sınıfında matematik-astronomi ve fizik –kimya çiftleri okutulacak, her ilim için bir sene ayrılacak, dolayısıyla pozitif eğitimin birinci sınıfı

dört senede tamamlanacaktır. Bu dört senelik çalışma inorganik olacaktır. Beşinci senede 40 dersli biyoloji tatbik edilecektir ki Comte bu ilme gerçek felsefi ve halkça sevilen ismini vermektedir. Bu ikinci sınıf oluyor. Altıncı sene bilhassa modern insan topluluklarının yapısı ve hareketli hakkındaki gerçek kavramları kolaylaştıran dinamik ve statik sosyoloji doğrudan doğruya etüt edilecektir. Böylece gerçek nazariyelerin tümü kesin olarak sistemleştirilmiş olacaktır.

Pozitivizmin toplum hayatına en önemli katkılarından biriside, eğitim alanına getirdiği düşünce tarzı olmuştur. Pozitivist düşünürler eğitim de izlenmesi gereken yol olarak bilimsel eğitimi metodunu savunmuştur. Pozitivist düşünürler okulların tüm dogmatik bilgilerden arınmış, çağdaş, deney ve gözleme dayalı eğitim veren şekilde geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Dogmalara dayanan, dar kalıplı bir eğitimin sadece “ezber” olacağını savunmuşlardır. Bu amaçla modern üniversiteler kurulmuş, laboratuvar deneyleri, tıp başta olmak üzere tüm alanlarda hız kazanmıştır. Direkt olmasa da sosyal bilimlerin diğer alanları da pozitivizmden ve dolayısıyla sosyolojiden etkilenmişlerdir. Psikoloji gibi disiplinlerin bilimsel olmasında önemli bir katkısı vardır. İletişim bilimi de, bir ölçüde Pozitivizmden etkilenmiştir (Demirtaş, 2018).

SONUÇ

Sosyoloji ve pozitivizmi kavramlarını zikrettiğimizde akla ilk gelen isim Auguste Comte'tur. Comte sosyolojinin tarihsel gelişimi içerisinde sosyolojiye çok önemli katkılar sağlamış, olguculuk bakış açısıyla tarihte ve bilim dünyasında önemli bir yere ismini yazdırmıştır.

Comte 'Sosyoloji neden diğer bilim dalları gibi bir dal olmasın' tezini savunarak sosyolojinin temelini atmıştır. Bu yüzden sosyolojinin babası olarak nitelendirilir. Her insan yaşadığı çağın bir nevi şahidi ve sesi olduğu için Comte da yaşadığı çağa tanıklık etmiştir. Yaşadığı çağ "Fransız Devrimi ve Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi" ertesini olduğu için Comte da bunlardan etkilenip bu olaylara karşın düşüncelerini ortaya koyarak tezini ortaya koymuştur.

O sosyolojiyi biraz da matematiksel kafa yapısının vermiş olduğu bir yargıyla "toplumsal fizik" ismini vermiştir. Sosyolojinin diğer bilim dalları gibi deneysel olanı inceleyebilir tezini ortaya atmıştır. Ona göre sosyoloji "toplumun bir tabii bilimi" olmalıydı.

Sosyoloji dahil tüm bilimler genel mantık ve yöntem çerçevesini paylaştıklarını, ele aldıkları belirli fenomenlere ait evrensel kanunları açığa çıkarmaya çalıştıklarını ileri sürmüştür. Comte sosyolojiyi tasvir ederken onun fizik ya da kimya gibi fiziksel dünyanın incelenmesinde kullandığı aynı kesin bilimsel yöntemleri kullanması gerektiğine inanıyordu. Çünkü ona göre sosyoloji pozitif bir bilimdi.

Comte'un görüşüne göre bilim neyin varolduğu sorusuna değil, yalnızca ve yalnızca bir şeyin nasıl varolduğu sorusunu yanıtlamakla sorumludur. Bir şeyi açıklamak için genelleştirme yapmamalı, yalnızca deneyim verilerini tarif etmeliydi.

Comte, sürekli bilimin yasaları bilmesi gerektiğini açıkladı. Bilim adamlarının görevinin; tüm görüngülerin değişmez doğa yasalarına tabi oldukları gerçeğini kabul ederek, bütün çabalarımızın amacı olarak bunları bulmak ve sayılarını en asgariye indirmek olduğunu öne sürüyordu. Görüngülerin yasalarının bilgisine sahip olduğu zaman bilim, Comte'a göre, gelecekte duysal olarak gözlenebilir görüngüleri önceden bilebilecektir. O zaman bilimsel öngörü, teolojik kehanetlerin yerini alacaktır. 'Öngörmek için bilim 'Comte'un ilan ettiği ve görünürdeki ilerici karakteri nedeniyle

sempati toplayan slogandı. Fakat Comte'un yaslardan anladığı yalnızca gözlenebilir işlevsel bağımlılıkların formülasyonu, ardışıklığın ve benzerliğin sabit bağlantıları idi.

Pozitivizmin idealist doğası Comte'un doğa bilgisinin tarihinin insan usunun üç aşamasının dünya görüşünün üç türü ya da üç yönteminin teolojik, metafizik ve pozitif bir ardışıklığı olduğu iddiasında kendini açıkça gösteriyordu. Comte'un görüşüne göre, hem insanın bireysel bilincinin gelişimi, hem de burjuva tarihi başlı başına bu üç aşama yasasına tabidir.

İnsanın gelişiminin birinci aşaması olarak teolojik yöntem tanımlanır. İnsan ın gelişmesinin bu aşamasında mutlak bilgiye ulaşma çabasını güder ve gözlenen olayları doğaüstü, tanrısal güçlerle açıklamaya çalışır. Comte teolojik dünya görüşünü üstüne basa basa arkaik ve eskimiş olarak eleştirir. Fakat aynı zamanda dini, bilimsel bilginin ilk aşaması olarak gösterir; din diğerlerinin yalnızca tarihsel bakımdan öncellenmekle kalmamış onları hazırlamıştır da. Politikada teolojik aşama feodal-monarşist ilkeye karşılık gelir.

İnsan gelişiminin ikinci aşaması olarak –‘metafizik’ yöntem-teolojik yöntemin bir türevidir: Burada doğaüstü güçlerin yerini, somutlanmış soyutlamalar, metafizik ‘özler’, doğa güçleri almaktadır ve tüm gözlenen görüngülerin temelinde bunlar vardır. Politikada ikinci aşamaya ‘orta sınıfların’ yükselişi ve “hukukçuların” özel rolü karşılık gelir. Metafizik yöntem altında Comte'un anladığı, nesnel gerçekliğin doğası hakkında temelli bilgi edinimlerinin olası olduğunun kabulü idi.

Metafizik yani materyalizm onun görüşüne göre devrimlerin sorumlusuydu. Dolayısıyla metafizik yöntemin eleştirisi ve nesnel idealizme açıkça karşı çıkışı, materyalizme ve devrimci fikirlere karşı mücadelesini kamufle etmeye hizmet ediyordu sadece.

Pozitif yöntem Comte göre “mutlak bilgidен” yani materyalizmden vazgeçmeyi ve kapitalist gerçekliğe ilişkin pozitif savunmacı bir yaklaşımı şart koşar. Burada olduğu gibi başka yerlerde de Comte “pozitif” terimini birbiri ile ilintili de olsa çeşitli anlamlarda kullanmıştır. “Pozitif” derken gerçek, tartışılmaz, kesin, pratik olarak yararlı, görelî, kesinlik içeren iddia ve nihayet devrimci alt-üst oluşlara düşman olanı kastediyordu. Gerçek ve tartışılmaz olan Comte için yalnızca görünüşlerde içerilen anlamındadır ve yararlılığı dar faydacılıklı bir anlamda anlıyordu.

Comte göre insan zihninin evriminde birbirini izleyen her aşama veya alt aşama, zorunlu olarak kendisinden önceki aşamanın içinde ortaya çıkar. Yeni sistemin oluşumu, eskisinin yıkılmasından önce ve eskisi zihinsel düzenin potansiyelleri tükenmeden önce meydana gelmez. Zihinlerin en yüksek düzeni gelecek dönemin özelliklerini onlar iyice yaklaşıma kadar ayırt edemez.

Comte insan zihninin gelişmesi ve git gide artan özgürleşmesindeki aşamalara odaklanmasına karşın bu aşamaların toplumsal örgütlenmenin, toplumsal düzen türlerinin, toplumsal birlik türlerinin ve insan yaşamının maddi koşullarının gelişmesindeki paralel aşamalarla ilişkili olduğunu vurguladı. O, bütün bunların gitgide artan zihinsel gelişmelerdeki değişimlere benzer bir biçimde evrildiğini düşündü.

Comte yeni bir toplumsal düzenin yeni bir entelektüel düzenden daha fazla eski düzenin ölüm sancılarında sıkıntısızca ortaya çıkmasını beklemenin bir hata olacağını öne sürdü: “Bir toplumsal sistemden diğerine geçmek zaman alır, direk olmaz.” Gerçekte medeniyet tarihine “organik” ve “kritik” dönemler ön plana çıkar. Organik dönemlerde, toplumsal düzen ve kültürel uyumluluk hüküm sürer ve toplumsal bedenin çeşitli parçaları denge içinde bulunur. Tersine, kritik dönemlerde eski kesinlikler altüst olur, geleneklerin altı oyulur ve toplumsal beden temelli bir dengesizlik içinde bulunur. Bu tür kritik dönemler ve Comte’un içinde yaşadığı çağ ona son derece kritik göründü. Düzeni çok isteyen insanlar için , kökten sarsıcı ve tedirgin edicidir. Yine de bunlar yeni bir organik durumun ortaya çıkışı için gerekli gerekli giriş faslıdır. “En az birkaç kuşak boyunca devam eden geçici bir anarşi durumu her zaman vardır ve yenilik ne kadar eksiksiz yapılırsa o kadar uzun sürer.”

Comte’ nin Üç Aşama Yasası’ nın zihniyetçi veya idealist bir yanlılığa sahip olduğu konusunda pek kuşku yoktur. Yine de daha önce belirtildiği gibi o insanlığın her bir zihinsel çağını, o çağın toplumsal örgütlenme ve siyasal egemenlik türüne eşlik eden karakteristiği ile ilişkilendirildi. Teolojik aşamalarda din adamları egemendir ve askerler yönetimdedir. Metafizik aşamada kabaca ortaçağ ve Rönesans’a karşılık gelir, papazlar ve hukukçular egemendir. Henüz doğmakta olan pozitif aşama , endüstriyel idareciler ve bilimsel ahlak kılavuzları tarafından yönetilecektir. Benzer bir şekilde ilk aşamada toplumsal birim ailedir. İkincide devlet toplumsal açıdan önem kazanır, üçüncü de bütün insan ırkı etkin toplumsal birim haline gelir.

Comte iş bölümünü toplumsal evrimin güçlü bir harekete geçiricisi olarak görür.

Comte'un en çok bilinen ikinci kuramı olan Bilimlerin Hiyerarşisi üç aşama yasası ile yakından ilişkilidir. Tıpkı insanlığın sadece belirli aşamalardan geçerek gelişme göstermesi, ardışık her bir aşamanın kendisinden önce gelenlerin birikimleri üzerine inşa edilmesi gibi bilimsel bilgide benzer gelişme aşamalarından geçer. Ancak farklı bilimler farklı derecelerde gelişme gösterir. Herhangi bir tür bilgi genelliği, yalınlığı ve başka dallardan bağımsızlığı oranında pozitif aşamaya erken ulaşır. Bu yüzden tüm doğa bilimlerinin en geneli ve en yalını olan astronomi ilk önce gelişir. Onu zamanla fizik , kimya , biyoloji ve son olarak sosyoloji izler. Bu seride her bilimin ortaya çıkışı artan karmaşıklık ve azalan genellilik yasası tarafın belirlenen hiyerarşide kendinden öncekilerin gösterdiği gelişmelere bağlıdır.

Sosyoloji hiyerarşide kendinden önce gelenlerden farklılaşmasını sağlayan özel yöntem bilimsel niteliklere sahip olmasına karşın, aynı zamanda onlara bağlıdır. O, özellikle hiyerarşide kendisinin en yakınında bilim olan biyolojiye bağlıdır. Biyolojiyi tüm doğa bilimlerinden ayıran kendi bütüncül karakteridir. Ögeleri yalıtarak ilerleyen fizik ve kimyanın aksine biyoloji, organik bütünlüğü araştırarak ilerler. Biyolojinin organik veya organizmik bütünlük üzerindeki bu vurgusu sosyolojinin onunla ortak özelliğidir. “Eğer toplum parçalara ayrılırsa ve bölümleri ayrı ayrı araştırılırsa toplumun ne koşullarının ne de hareketlerinin bilimsel olarak araştırılması mümkün olmaz.” Sosyoloji de tek uygun yaklaşım bütün sistemin ışığı altında her ögeyi görmeye dayanır. İnsan ve toplum bir bütün olarak bizim tarafımızdan onları oluşturan parçalardan daha iyi bilinir ve bu parçalardan daha fazla ulaşılacak araştırma konularıdır.

Comte kendisinin aşamalar kuramını tamamlamak için toplumsal statik ve toplumsal dinamik konularını işlemiştir. Comte da, sosyolojiyi biyolojideki organizmalar araştırmasının toplumsal organları da içerecek şekilde genişletilmesi olarak görür. Bu yüzden sosyoloji toplumsal düzen araştırması olabilir. Bu yaklaşım, toplumun bileşenlerinin birbirleriyle karşılıklı organik bir bütün olduğu görüşünü güçlendirir.

Comte'a göre hiçbir bilimsel toplum araştırmasında, gerek toplumun içinde yer aldığı koşullar gerekse onun hareketleri, parçalara ayırarak ve bölümleri birbirinden bağımsız olarak incelenemez.

Fransız Devrimi'nden sonraki karmaşa içinde yazan Comte, düzen ve istikrarla ilgilenir. Biyolojik organizmaların karşılıklı bağımlı parçalara ve kendini idame ettirici süreçlere sahip bir düzenin oluşu Comte'a toplumsal düzenin nasıl kurulması gerektiğinde bir fikir verir. Aydınlanma döneminde durumun nasıl daha iyiye gideceği konusunda bir görüş ortaya konularak sosyal sistemlerin ilerlemesi ve hareketi vurgulanır. Bu yüzden, Comte'un vurgusuna göre sosyal fizikte düzen ve ilerleme kavramları, biyolojideki hayat ve düzen hakkındaki düşüncelerde olduğu gibi, kesinlikle birbirinden ayrılamaz. Bu nedenle onlar bilimsel bir görüş içinde oluşturulur. Bu yüzden Comte, sosyolojiyi sosyal statik (toplumsal düzenin araştırılması) ve sosyal dinamik (toplumsal ilerleme ve değişimin araştırılması) olarak ikiye ayırır. Comte'un ifadesi ile, "... öncelikle bu büyük ilmin iki önemli kısımdan oluştuğunu düşünmelisiniz. Biri, düzen nazariyesini kuran statik; diğeri, ilerleme mesleğini geliştiren dinamiktir. Dini bilgiler bilhassa birincisini göz önünde bulundurur... İlerleme düzenin gelişmesidir. Matematikte çoktan uygun düşen bu kanun hadiseler çetrefilleştikçe daha iyi uygulanabilir. Zira statik hâl ile dinamik hâl arasında fark, o zaman daha bariz bir şekil alır." (Comte, 1952: 184).

Comte' a göre bu ayırım iki olgu sınıfı arasında değil, iki kuramsal yön arasındadır. Bu, düzen ve ilerleme kavram çiftine karşılıktır. Çünkü düzen, toplumsal varlığın koşulları arasındaki kalıcı uyumu; ilerleme ise toplumsal gelişmeyi belirler. Düzen ve ilerleme, sosyal statik ve sosyal dinamik, her zaman kendisini sürekli değişime uğratan temel hareketin yanı-sıra bütünü ile parçaları arasındaki karşılıklı etki ve tepkilerinin yasalarını araştırmaktır. Comte için toplumsal düzenin ön koşulları ve koşullarının incelenmesini yapacak sosyal statik ile insanlığın evrimi ve ilerlemesini ele alacak olan sosyal dinamik, birbirine ayrılmaz bir bağla bağlıdır. O, bu bağlantıyı ayrıntılandırmayı ve onun somut olarak nasıl işlendiğini göstermeyi başaramadığı hâlde bundan vazgeçmemiştir. Yöntem bilimsel ve sonuca ulaşmayı kolaylaştırma amaçlarıyla statik ve dinamiğin araştırılmasını ayırmak isteği olsa da ampirik gerçeklikte bunlar birbirleriyle ilişkiliydi. İşlevsel ve evrimci çözümlemeler, birbiriyle çelişmek şöyle dursun gerçekte birbirinin tamamlayıcısıydı (Coser, 2008: 31).

Comte'a göre genel toplumsal yapılar, alt yapılardan oluşur ve daha basit yapılardan gelişirler. Comte için toplumsal organizmanın bireysel organizmaya üstünlüğünün temel nedeni, yerleşik bir yasadır; giderek daha bağımsız ancak karşılıklı ilişki içindeki organların yüklendikleri farklı işlevlerde uzmanlaşma daha belirgin hâle geldikçe amaç birliği giderek çeşitli araçları bir araya getirir.

Farklılaşma, gücün merkezileşmesi ve ortak bir ahlakın gelişmesinin özünde toplumsal düzenin devamlılığıyla ilişkili olduğuna inanan Comte, bu analizle sosyal statüğün bazı yasalarına ulaştığını düşünür. Bu analizi sürdürmese de Herbert Spencer ve Durkheim'a temel bir teorik problem ve ana hatlarıyla bir cevap hediye eder: Parçaların işlevleri giderek farklılaşırken bütünleşme nasıl sağlanır? Durkheim'ın teorik açıklamalarında büyük öneme sahip bu soru, 19. yüzyıl Fransız sosyolojisini epeyce meşgul etmiştir. Comte'un bu soruna önerdiği çözümü ise, toplumsal yapının devamlılığına nasıl baktığıyla ilişkilidir. İlk önce toplumsal farklılaşmanın potansiyel çözücü etkisi karşısında güç, sistemin parçaları arasında sürekli koordinasyonu sağlayacak yönetimin elinde toplanır. İkinci olarak hükümetin eylemleri sadece maddi değil, fıkri ve ahlaki de olmalıdır. Bu yüzden toplumsal düzen; sistemin parçalarının karşılıklı bağımlılıkları, parçalar arası ilişkileri düzenlemek için otoritenin merkezileşmesi ve bir halkın üyeleri arasında ortak bir ahlak veya ruhun gelişmesi ile sağlanır. Farklılaşan sistemler bu koşulları karşılayamadıkları ölçüde patolojik durumların ortaya çıkma ihtimali artar (Turner, 2012: 47). Comte'a göre bir toplumsal sistemin bütünü ile parçaları arasında her zaman kendiliğinden bir uyumluluk bulunmalıdır. Böyle bir uyum olmazsa, patolojik bir durum söz konusu demektir. Özetle Comte, sosyolojinin esas konusu olarak sosyal statik ve sosyal dinamiği ele almıştır. Sosyal statik, toplumun mevcut yapısını ve düzenliliğini içerir. Sosyal dinamik ise, sosyal düzeni kargaşalık içine sokan değişme ve çatışma güçleri ile ilgilidir. Bu bağlamda sosyal statik ve dinamiğin birlikte ele alınıp incelenmesi gereği üzerinde durur ve ona göre her ilerleme düzenin gelişimidir. Düzen ve ilerleme, toplumun statik ve dinamik yönleridir (Kızılcılık, 1994: 130).

Comte, toplumsal bir sistemin bileşenleriyle ilgilenirken, bireyleri temel parçalar olarak görmeyi reddeder. Bilimsel ruh, topluma bireylerden oluşmuş gözüyle bakmamızı yasaklar. Gerçek toplumsal birim, ailedir. Aileler, kabileleri; kabileler de, ulusları oluştururlar. Comte' göre çıkış noktasını bireylerin gereksinimleri ve

eğilimlerine dayandıran bir toplum bilimi, başarıya ulaşamaz. Özellikle kişilerin toplumsal eğilimlerini yarara bağlamak yanlıştır. İnsanlığın başlangıcında birlikteliğin bireysel çıkarlar doğrultusunda olduğu anlayışı kuşkuludur. Bu yüzden şurası açıktır ki, toplumsal durumun ortaya çıkış, onun bireysel açıdan yararlı olduğu kanısına bağlı olsaydı o hiçbir zaman var olamazdı.

Temel bencil isteklerin dizginlendiği ve toplumsal amaçlara uygun hale getirilecek yer, ailedir. Aile kendi kendine yetme ve toplumun temel birimi olma özelliğine sahiptir. Comte'a göre aile, anne- baba-çocuk ilişkilerinin olduğu ve üyelerinin tatmin olduğu toplumsal bir birimdir. Öteki bütün toplumsal birlikler aileden ve akrabalık gruplarından türerler. Kolektif organizmayı özünde, onun gerçek öğeleri olan aileler, onun dokusunu oluşturan sınıflar, kastlar ve son olarak onun gerçek organları olan kentler ve kasabalar oluşturur.

Comte, toplum ile canlı organizma arasında benzerlikler kurmakla beraber, ikisi arasında önemli farklılıklar olduğunu belirtir. Ona göre fiziksel bir bütünlük içinde bulunan canlı, maddi bir birlik görünümündedir. Oysa toplumsal beden fiziksel araçlarla değil, sadece ruhsal bağlarla bir arada tutulabilir. Bu nedenle Comte dile ve dine çok fazla önem atfeder.

Comte göre bir toplumun dili binlerce yıl boyunca yaşanmış önceki kuşakların düşüncelerini atalarımızın kültürünü içinde saklayan büyük bir hazinedir. Dil, bizi birbirimize bağladığı gibi geçmiş atalarımıza da bağlar. Ortak bir dil olmazsa insanla uyumlu ve dayanışmalı bir yaşama ulaşılamazdı. Dil olmadan toplumsal düzen de olmaz. Ortak bir dil, toplum için zorunludur ama toplumsal eylem ve ilişkiler için zorunlu pozitif bir rehber değildir. Dil sadece bir araçtır. Dille birlikte ortak bir dinsel inancın da bulunması gerekir. Din, birleştirici bir ilke görevini yapar. Din insanların bencil eğilimlerini bastırır ve birlikte yaşadıkları kişileri sevmelerini sağlar. Toplumsal düzenin önemli bir dayanağıdır. Ayrıca siyasi yönetimin buyruklarını meşrulaştırmada dayandığı en güçlü temel, dindir. O hâlde denebilir ki devlet, buyurma ve yaptırma gücünün büyük bölümünü dinden alır.

Dil ve dinin yanında insanları birbirine bağlayan diğer bir unsur iş bölümüdür. Comte'a göre, iş ve mesleklerin bölüşümü kişi ve kurumları birbirine bağladığı gibi toplumun büyüyüp genişlemesini ve giderek karmaşıklaşmasını da sağlar. İş bölümü

bireylerin yeteneklerinin gelişmesine katkıda bulunarak kişilerde birbirlerine bağımlılık duygusunu sağlayarak toplumsal dayanışmayı geliştirip sağlamlaştırır.

İnsanlar mesleklerin dağılımı yoluyla birbirine bağlanır; toplumsal organizmanın kapsamına ve artan karmaşıklığına yol açan da bu dağılımdır. Toplumsal örgütlenme, herkesi kendi doğası, kendi eğitimi ve konumu, kısaca bütün meziyetleri açısından en uygun olduğu yerde görevlendirecek şekilde kıymet biçilmesine dayanma eğilimindedir. Böylece tüm bireysel örgütlenmeler, en sonunda genel iyi için fayda sağlayabilir.

Comte ilke olarak, iş bölümünün bireysel becerileri ve kapasitelerin gelişmesini teşvik ettiği gibi, aynı zamanda her bireyde başkalarına bağımlılık fikrini yaratarak insan dayanışmasına da katkıda bulunduğuna inanır. Fakat modern endüstriyel iş bölümünün belirli olumsuz yönleri olarak kavradığı şey de onu tedirgin eder. Ona göre, eğer toplumsal işlevlerin ayrışması bir taraftan yararlı bir ayrıntı ruhu geliştirirse diğer taraftan toplam veya genel ruh diyebileceğimiz şeyi ortadan kaldırma veya sınırlama eğilimi gösterir. Aynı şekilde, her birey ahlaki ilişkilerde kitleye yakından bağlı iken kamuyla ancak belirsiz bir biçimde ilişkili olduğunu hissettiği kişisel çıkarlarını anımsatan özel etkinliğinin genişlemesi vasıtasıyla kendisini kitleden sürekli olarak uzaklaştırır. İşlevlerin bölünmesinin kendine özgü avantajlarıyla birlikte sıkıntıları da artar.

Comte'a göre ilerlemenin faktörlerinden biri de nüfus artışıdır. Nüfus artışının sonucu toplumda iş bölümü kaçınılmaz hâle gelir. İş bölümü ile ortaya çıkan bireysel düzeydeki yetenek farklılaşması, toplumsal farklılaşmaya ve uzmanlaşmaya yol açar. Comte'a göre iş bölümünün egemen olduğu toplumlarda güçlü bir dayanışma ve bütünleşme vardır. İş bölümü ilkesi, yeni uzmanlık alanları yaratır. Comte bilimsel genellikleri büyük zihni eylemlerin ayrı bir dalı yaparken, iş bölümü ilkesinin uygulama alanını biraz daha genişlettiğini ifade eder. Pozitif bilimler henüz gelişmemişken onların karşılıklı ilişkisini devamlı olarak inceleyen ayrı bir çalışma alanına bu kadar ihtiyaç yoktu. Ama bugün durum farklıdır. Bilimlerin her biri ayrı ayrı gelişti. Karşılıklı ilişkilerinin incelenmesi, devamlı çalışmalara yol açabilecek durumdadır. Üstelik insan düşüncesinin dağılmasını önlemek için böyle yeni bir çalışma alanının kurulması da gerekiyor.

Comte; dil, din, iş bölümü gibi toplumsal kurumları kendi başlarına ve soyutlanmış birimler olarak görüp değerlendirmemiş; onları toplumsal düzene sıkı ve işlevsel bağlılıkları ve katkıları yönünden incelemiştir. Şurası açıktır ki, yalnızca bir yandan siyasal kurumlar ile toplumsal kurallar öte yandan kurallar ile fikirler birbirlerine karşılıklı olarak her zaman bağlı olmakla kalmamalı; fakat aynı zamanda bu sağlam bütün de, doğası gereği her zaman insanlığın bütünsel gelişiminin uygun durumuna bağlanmalıdır.

Comte, 1822 yılındaki makalesinde net bir şekilde kullandığı toplumsal fizik terimiyle doğa bilimleriyle ilgili kavramların anlamlarını genişletme sayesinde karşılaştı. Comte, toplumsal fizikten, konusu toplumsal fenomenlerin araştırılması olan bir bilimi anlıyorum, diyordu. Comte, birkaç yıl sonra toplumsal fizik terimini yeni bir sözcük olan sosyoloji lehine terk etti. Bunun nedeni, onun şimdi toplumun araştırılmasında organizmasal analogilerin fiziksel analogilerden daha uygun olduğu kararına varması değildi. O bu terimi Belçikalı istatistikçi Adolphe Quetelet (1796-1874) onu kullanmış olduğu için vazgeçti. Comte kendi sistemini Quetelet'inkinden ayırmak için melez bir kavram olan sosyolojiyi türetti. Comte'un yaratıcı bir zihni vardı. Sosyolojinin isim babası olarak adlandırılan Comte'a göre tarih ve felsefe, sosyolojinin doğuşunda önemli rol oynamıştır. Comte sosyolojiyi metafiziksel olarak suçladığı geleneksel felsefeye karşı bir polemik olarak insanlığa takdim etmiştir. Comte'a göre sosyal bilimler, doğa bilimlerinde olduğu gibi, toplumun yaşam standartlarını geliştirmede esas görevi üstlenmeli ve insanlığa faydalı olmalıdır. Comte'a göre düzen ve ilerleme, toplumun statik ve dinamik yönleridir. İlerleme ve düzen görüşü birbirleriyle yakından ilişkilidir. Sosyal düzen olmadan sosyal ilerlemenin olmayacağı gibi ilerleme olmadan da sosyal düzen kurulamaz.

Comte'un etkilediği sosyologlar arasında Durkheim, Marx, Vilfredo Pareto, Spencer, Weber ve Pitirim A. Sorokin vardır. Comte biyolojik ve organizmacı analogisini içeren toplumun organizasyonu hakkındaki görüşleri daha sonraki fonksiyonalistleri etkilemiştir. Özellikle Comte'un sosyal statik ve sosyal dinamik ayrımı, dinin ve iş bölümünün sosyal dayanışmadaki rolü ve sosyal düzen konusundaki görüşleri ile sosyolojide yapısalcı yaklaşımın özellikle de fonksiyonalizmin temellerini atmıştır.

Comte'un yeni insanlık konusundaki görüşleri kendinden sonra gelen Durkheim ve Weber' i etkilemiştir. Comte'un "Her çağda insanları birbirine bağlayan, toplumsal düzeni sağlayan faktörlerin başında din gelir." İfadesi, Durkheim tarafından yüceltilmiştir. Kısacası Comte'un kurmuş olduğu yeni insanlık dininin üç temeli yani pozitivizmin formülü şu şekildedir: İlke olarak aşk, temel olarak düzen, amaç olarak ilerlemedir. Comte'a göre toplumların dine gereksinimi vardır. Comte sevgi ve toplumsal düzen arayışında olan insanlığın manevi ihtiyaçlarını karşılayacak dinin, insanlık dini olacağını savunmuştur.



KAYNAKÇA

- Kabakçı, E. (2014). “Bir Yeniden Yorumlama Örneği: Ahmed Rıza’nın “Pozitivizm” i”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 28, 27-58.
- Adivar, A. (1980). *Bilim ve Din*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akarsu, B. (1994). *Çağdaş Felsefe*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Akpolat, Y. (2007). “Durkheim’ dan Giddens’a Pozitivist Sosyoloji”, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 53-87.
- Akpolat, Y., (2008). *Türkiye’de Milliyetçiliğin Sosyolojisi*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Alatlı, A. (Der.) (2010). *Batı’ya Yön Veren Metinler -II-*. Nevşehir: İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı, Kapadokya MYO.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi* (1990). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Armaoğlu, F. (2010). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Raymond, A. (1994). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Ayer, A. (1985). *Mantıkçı Pozitivizm ve Kalıtı*. İstanbul: Yeni Düşün Adamları.
- Baykan, S. (1989). “Türk Sosyologları ve Eserleri I”. *Sosyoloji Dergisi*. Dizi:2 Sayı: 1,
- Berkes, N. (2002). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bolay, S.Hayri (1999). *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*. Ankara: Akçag Yayınları.
- Bottomere, T. ve Nisbet, R. (2014). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Bruhl, L.Levy (1940). *Auguste Comte’un Felsefesi*. Çev. Z. Fahri Fındıkoglu. İstanbul: Burhanettin Matbaası.
- Capra, F. (1992). *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*. Çev. Mustafa Armagan. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Cevizci, A. (2007). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Paradigma Yayınları.
- Cherfils, C. (2008). *İslâmiyet ve Pozitivizm*. Çev. Özkan Gözel. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Comte, A. (1952). *Catechisme Pozitiviste ou Sommaire exposition de la religion Universelle, (Pozitivizm İlmihali)* (Çev: Peyami Erman) İstanbul: Meb Yayınevi.
- Comte, A. (2015). *Cours de Philosophie Pozitivies, (Pozitif Felsefe Dersleri)*. İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.
- Comte, A. (2003). *Introduction aux Travaux scientifiquesdu XIX Siecle, (19.yy'ın Bilimsel Çalışmalarına Giriş)*. İstanbul: Yeryüzü Yayıncılık...
- Comte, Auguste; (2012). *İslamiyet ve Pozitivizm* (Çev: Özkan Gözel) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Coser, A. Lewis (2008). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları* (Çev: Himmet Hülür, Serhat Toker, İbrahim Mazman). Ankara: Deki Yayınları.
- Çiftçi, A. (2012). *Sosyolojiye Giriş: Ya da Bir Özgürlük Tarzına Çağrı*. Ankara: Yayınevi.
- Demirtaş, Ö. (2018). Sosyal Politikaların Etik Temelleri Dersi Sosyal Pozitivizm Pozitif Bilimlerin Sosyal Alanlara Etik Dışı Kullanımına Bir Örnek – Astronomi mi? https://updoc.site/download/sosyal-pozitivizm-pozitif-bilimlerin-sosyal- alanlara_pdf
- Descartes, R. (2009). *Yöntem Üzerine Konuşmalar*, Çev. Hasan İlhan. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Dilber, K. C. (2009). *Edebiyatımızda Pozitivist Düşüncenin Gelişmesi ve “Güneş Mecmuası”*, (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, İ. (2010). *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*. 10. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2008). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, Çev. Cenk Saraçoğlu, 3. Baskı. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- Durkheim, E. (2014). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (Çev: Özcan Doğan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Freyer, H. (1964). *Din Sosyolojisi*, Çev. Turgut Kalpsüz. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Goodwin, A.Glenn ve Scimecca, A. Joseph (ty). *Klasik Sosyolojik Teori ‘Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi* (Çev: Erdem Aykut, Berivan Binay, Uğur Binici). İstanbul: Say Yayınları.
- Gordon M. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü* Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gökberk, M. (2002). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Guénon, R. (1980). *Doğu ve Batı*, (çev. Fahrettin Arslan). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Gundelach, P., Niels, M. (1990). *Sociologi Under Forandring*. Kopenhag: Gyldendal.
- Hançerlioğlu, O. (1993). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tezcan M., Çebi, N. (2007). *Araştırmalar; “Sosyolojide Son Gelişmeler ve Türkiye’deki Etkisi”*. Ankara: Unesco Türkiye Milli Eğitim Komisyonu.
- Hocaoglu, D. (2009). “XIX. Yüzyıl Sonu ve XX. Yüzyıl Başları Osmanlı-Türk Düşüncesinde Ateistik ve Fideistik ve Siyantizm’e Bir Örnek Olmak Üzere iki Farklı Kozmos Anlayışı”. *Yeni Türkiye*. Sayı: 33.
- Çağatay, T. (1968). *İctimai Nazariyeler Tarihi*, 2. Baskı. Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- Kaçmazoğlu, B. H. (2013). *Türk Sosyoloji Tarihi-I Ön Koşullar*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Karaca, N. (2004). *1923-1945 Arası Türk Sosyolojisinde Pozitivist Eğilimler*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi
- Karaca, N. (2008). *Pozitivizmin Erken Cumhuriyet Dönemine Etkisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Keat, R., Urry, J. (2001). *Bilim Olarak Sosyal Teori*, Çev. Nilgün Çelebi, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kızılcılık, S., Erdem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Atilla Kitabevi. Ankara: Yüksel Matbaası.
- Kızılcılık, S. (1996). *Pozitivizm ve Eleştiricileri*. İzmir: Saray Kitabevi.
- Kocacık, F. (2003). *Toplumbilim Ders Notları*. 3.b. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

- Korkmaz, U. (2012). *Pozitivizmin Türk Sosyolojisinin Kuruluş Sürecindeki Etkileri*, (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korlaelçi, M. (2014). *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi* Ankara: Kadim Yayınevi
- Korlaelçi, M. (2002). *Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi*. Ankara: Hece Yayıncılık.
- Kösemihal, Nurettin Ş. (1971). *Sosyoloji Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuyucuoğlu, İ. (2015). "Sosyolojin Kuruluşunu Etkileyen Düşünce Akımları ve Klasik Sosyolojide Yöntem Tartışmaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 36, 674-687.
- Larsen, L. T., ve Lauseten, C. B. (2010). *Hvad er Sociologi*. Arhus, Akademisk Forlag.
- Levely. L. B. (2008). *Auguste Com Felsefesi ve Sosyolojisi* (Çev: Z.F.Fındıkoğlu). Erzurum: Fakülteler Matbaası.
- Meriç, C. (2006). *İlk Sosyolog, İlk Sosyalist Saint-Simon*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Narski, İ.S. (3 Mayıs 2006). *Bilim ve Düşünce*, "Pozitivizmin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi". Bilim ve Düşünce Kitap Dizisi.
- Nazım İ. (2006-07). "Aydınlanma ve Sınırlılık Siyaseti Olarak Ulus Devlet Modernliği", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Doğu Batı Yayınları, Yıl:10, Sayı:39, 172.
- Olçay, B. (2011). *Frankfurt Okulunun Pozitivizm Eleştirisi*, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, Z. (1999). *Augustinus' ta Tanrı ve Yaratma*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özlem, D. (2001). *Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji*, 3. Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Parsons, T. (2015). *Toplumsal Eylemin Yapısı* Cilt I (Çev: Adem Bölükbaşı). Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Ankara,
- Randal C. (2014). *Michael Makowsky; Toplumun Keşfi*, Çev. Nurgun OKTİK. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Descartes, R. (2009). *Yöntem Üzerine Konuşmalar*, Çev. Hasan İlhan Alte. Ankara.

- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji Kuramları*. (Çev: Himmet Hülür). Ankara: Deki Yayınları.
- Sencer, M., & Sencer, Y. (1978). *Toplumsal araştırmalarda yöntem*. Ankara: TODAİE.
- Slattey, M. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Slattey, M. (2012). *Sosyolojide Temel Fikirler* Çev. Umit Tatlıcan, Gülhan Demiriz. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Sorokin. A. P. (2008). *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri* (Çev: Mete Tuncay). İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Swingewood, A. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi* (Çev: Osman Akınhay). İstanbul: Agora Yayınları.
- Şimşek, H. (1997). *21. Yüzyılın Eşiğinde Paradigmalar Savaşı ve Kaostaki Türkiye*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Tatlıcan, Ü. (2011). *Sosyoloji ve Sosyal Teori Yazıları*. Bursa: Sentez Yayınları.
- Tekel, S. (1999). *Bilim Tarihine Giriş*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tepe, H. (1995). *Platondan Habermas'a Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*. Ankara: Ark Yayınevi.
- Timuçin, A. (1972). *Descartes*. İstanbul: Kitap Yayınları.
- Timuçin, A. (1998). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Toku, N. (1996). *Türkiye'de Anti Materyalist Felsefe*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Tolan, B. (1996). *Toplum Bilimlerine Giriş*, 4. Baskı. Ankara: Murat & Adım Yayıncılık.
- Tuna, M. (2012) "Sosyolojinin Ortaya Çıkış Koşulları ve Niteliği Üzerine", *Sosyolojiye Giriş* Ankara: Detay Yayınları.
- Turnell, M. (1958). *The Novel in France: Mmm de la Fayette, Laclos, Constant, Stendhal, Balzac, Flaubert, Proust*. London: Hamish Hamilton.
- Ural, S. (1994). *Bilim Tarihi III*. İstanbul: Ağaç Yay.

- Ural, Ş. (1981). *Pozitif Bilimde Basitlik İlkesi'nin Belirlenmesi Yolunda Bir Deneme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ural, Ş. (2012). *Pozitivist Felsefe 'Bilimde ve Felsefede Doğrulama*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Weber, M. (2013). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (Çev: Köktürk Milay). Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Yıldırım E. (2004). "Türk Sosyolojisinde Pozitivizm: Bilginin Sosyolojik Tasarımı (1908-1945)", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 119,120.
- Yıldırım, Ali; Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri 2b*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (2004). "Türk Sosyolojisinde Pozitivizm: Bilginin Sosyolojik Tasarımı (1908- 1945)", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 107 130.
- Yücel, F. (1947). *Pozitif Bilimlerin Üç Büyük Siması: Claude Bernard, Pasteur, Madame Curie*. İstanbul: Kurtulmuş Basımevi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Onur ÇAKMAK
Doğum Yeri ve Tarihi	TOKAT- 13.08.1979
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Kara Harp Okulu Sistem Mühendisliği Bölümü, Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Er-Ar Merkezi
İletişim	05054510054
E- Posta Adresi	onurcakmak60@hotmail.com
Tarih	04.04.2018